KRIER-BUTURA

O LIJEPOM VLADANJU

J. BERN. - KRIER.

O LIJEPOM VLADANJU.

PO ŠESTOM NJEMAČKOM IZDANJU

PRIREDIO

STJEPAN BUTURA,

SVEĆENIK U BOLNICI MILOSRDNIH SESTARA.

CIJENA: K 1.50, BEZ POŠTARINE.

U ZAGREBU, 1914.

TISKOM „HRV. KAT. TISKOVNOG DRUŠTVA."

Nihil obstat.

Dr. Jos. Lončarić,
censor.

Imprimatur.

Br. 2283.

U Zagrebu, 11. ožujka 1914.

Dr. Gustav Baron,
generalni vikar.

I. Što je uljudnost, udvornost?

Udvornost je vanjski izražaj poniznog, požrtvovnog i dobrohotnog mišljenja, što ga pojedinac čovjek mora da goji prama drugomu.

Uljudan je dakle onaj čovjek, koji ponizno, požrtvovno i dobrohotno misli o svojim bližnjima i to očituje u spoljašnosti. A u koga su odista te osobine, ne može inače: on ih sam od sebe s polja pokazuje.

I doista, pogledajte ponizna, požrtvovna i dobrohotna čovjeka u druženju s drugima. — On ih susreta pristojno i prijazno, cijeni ih i štuje riječju i činom, ne vrijegja ih i ne ogorčava, već dapače sve čini, da ih obraduje, zaboravlja često na sebe i na svoje zasluge, da ih drugima prizna, i pušta ih preda se. On se takogjer odriče vlastitih udobnosti, da drugima priredi užitak; od svog mnijenja odstupa, da prihvati tugje, napušta svoje želje, da udovolji željama drugih, vlada se tako prama drugima, da oni zadovoljni i obodreni od njega odilaze — on je uljudan.

Uljudnost je prama tome očitovanje, izvanja forma unutarnje poniznosti i ljubavi, unutrašnje krjeposti i dobrote srca. — Ona potječe iz unutrašnjosti i nipošto ne sastoji

od više ili manje poput stroja naučenih kretnja, obličja, naklona, različitih ljubaznih i laskavih riječi, puzavih, neslanih čina, kojima se nastoji naklonost drugih steći. — Ti čini nazivaju se katkad udvornost, a u istinu nijesu nego njezina nagrda i obrazina.

Iz toga pojma udvornosti izlazi:

1. Udvornost je po svojoj biti čednost i poniznost, samozataja i požrtvovnost i u potpunom znamenovanju riječi ljubav k bližnjemu. — Ona je plod kršćanskih krjeposti. — Sv. Toma ju naziva *decor honestatis* — ures poštenja. — Drugi kršćanski pisci nazivaju je: miomiris poniznosti i ljubavi bližnjega, *le parfum de l' humilité et de la charité,* kći čednosti, *la fille de la modestie,* cvijet čovjekoljublja, *la fleur de l' humanité* i t. d.

2. Vrlo religijozni i ćudoredno neiskvareni ljudi redovno su udvorni, uljudni, zato baš, što oni ponajviše posjeduju pomenute krjeposti. — Tko ne pozna pojedine jednostavne, bezazlene, prave kršćanske porodice, koje nijesu nikad čule o zakonima uljudnosti, a ipak se tako pristojno vladaju, kao da su se godine i godine kretale u najodličnijim krugovima? Mnogi dobri i pobožni ljudi, koji nijesu nikad prošli preko megja svojih zavičajnih poljana i nijesu stekli druge obrazovanosti od one u seoskoj školi i kršćanskog nauka, tako se u društvu kreću slobodno i prostodušno, a uz to tako dostojno i časno, da im se svi dive. Premda nijesu bogati, ipak ih svi štuju bez razlike, bogati i siromašni i istavljaju djeci za uzor. — Učeni biskup Dupanloup piše u svojem djelu „Uzgoj“: U seoskim mjestima i na vrhuncima Alpskim našao sam ljudi, koji su oči-

tovali veće dostojanstvo i nježniju uljudnost nego moji gragjani. — Dobri seljaci ujedno su pokazali bezazlenu neprisiljenost i susretljivost, koja osvaja i to bez nepristojne drskosti i mučne plahosti, bili su iskreni, jednostavni, dobri, čedni, uslužni.

Pobožno i ćudoredno dijete ne će biti tako lako nečedno. — Ako u kojoj zgodi ne pogodi konvencijonalni izraz, to će mjesto njega reći poseban, koji pokazuje taku ugodnost miline i nevinosti, da se onaj drugi lako zaboravi. — Pravu religijoznost i pravu krjepost prati uvijek uljudnost. — Radi toga su se obično oni, koji su prije isticali se prostotom i neuglagjenošću, kad ozbiljno napuste pregjašnji život, tako promijenili, da se u njihovu hodu i vladanju, u njihovu govoru i činima više ne vidi ono, što oni bijahu prije: promjena na bolje u srcu njihovu izbija na javu, a to mijenja cijelu pojavu njihovu, cijelo njihovo vladanje.

3. Kao što kršćanske krjeposti, iz kojih izlazi i koje ona očituje, mora se uljudnost opažati uvijek, svuda i u svim prilikama. — Mi prema tomu moramo:

a) i prema onima biti uljudni, koji nas neuljudno susreću. — Prijazna riječ gane često tvrda čovjeka i posve ga promijeni;

b) prepirući se, raspravljajući, opominjući, koreći i kazneći ne smijemo nikada zaboraviti na uljudnost. — Što se uljudnije dijele ozbiljne i stroge opomene, to dublje prodiru u srce;

c) valja nam izbjegavati doduše sve, što je pretjerano, puzavo, mekoputno, no ipak ne možemo lako biti preuljudni.

*

— Prava krjepost znade u svemu držati pravu mjeru. — Napokon slijedi,

d) da i bogataši, učenjaci, poglavari ne će pogriješiti, budu li uljudni, ljubazni prema siromasima i podložnicima. — Dobrota dolikuje odličnu čovjeku i odstranjuje jaz, što dijeli bogataša i siromaha, poglavara i podložnika.

II. Što nas potiče, da budemo uljudni?

Uljudnost pruža mnoge koristi. — „U čovjeka treba da su izvanredne vlastitosti, da se bez uljudnosti uzdrži na visini“ kaže La Bruyère. — Ona je skup društvenih vlastitosti, koje se traže, da čovjek bude bližnjima ugodan i koristan. — Ona je nužna u poslovnom i u svakidanjem životnom druženju. — Ne imade li nje, gotovo bi bilo nemoguće živjeti postojano u zajednici sa sebi jednakima, da se ona ne izrodi u prosta nasilja. — „Uljudnost malo stoji, a mnogo pomaže“. — Ona blaži ćudoregje, ukroćuje srdžbu, utišava uzbugjena srca, svladava mržnju, sprječava svagju i neslogu, uljepšava život. — Stječe ljubav u poglavara, a štovanje u podložnika. — Ona je naknada za dobrotu srca, ako je čovjek na nesreću nema. — Kod poglavara prama podložnicima ona je znak prave promišljenosti i djelotvorno sredstvo, da i njih nauče pristojnosti. — Nemoguće je izbrojiti, koliko sve koristi uljudnost. — Četvoro zaslužuje osobitu pažnju. — To dostaje, da mladića potakne, te za uljudnošću teži.

1. Uljudnost usavršuje izobrazbu.

Radom i učenjem izobražava mladić duh, pobožnošću, čistoćom i ljubavi k bližnjemu ukrašuje on srce; svladava-

jući sebe samoga čeliči značaj svoj. — Ali to nije dosta. — S krjepošću, talentom i dobrim ćudoregjem može on jošte biti nesnosan. — Unutarnja naobrazba iziskuje prama sebi izvanjsko usavršenje. — Naobrazba duha, srca i karaktera doduše glavna je stvar i po njoj čovjek stječe pravu cijenu i vrijednost. — No vanjština mora nutrinji pribaviti priznanje, a to se postizava uljudnošću. — Bez nje naliči inače obrazovan čovjek neizbrušenu dragulju. — On je u sebi i za sebe dragocjen, mnogo vrijedi, ali, ako nema potpunog sjaja, ne svigja se i teško će naći kupca. — Ako je brušen, izglagjen, onda trepti, blista na sve strane kao zvijezde stajačice na nebeskom svodu, pobugjuje začugjenje i traži se. — Što je brušenje za dijamant, to je za obrazovana mladića uljudnost. — Po njoj postaje on uslužan fin, usavršuje se, izbrušuje. — Za to se zove u francuskom uljudnost *la politesse*, jer ona hrapavo i prosto, što čovjeka nakažuje, izbrušuje, uglagjuje, lašti.

Ali, premda je udvornost važna, to se ipak ne smije odviše cijeniti niti držati za glavnu stvar. — Površni duhovi misle, da izobrazba i odgoja sastoje u uslužnom, lijepom vladanju i veću važnost podaju tome, da se mladić u društvu otmeno umije kretati, nego da je marljiv u nauci, čist u ćudoregju, jak u krjeposti. — Varaju se u velike. — Bit uzgoja jest i ostaje unutarnja izobrazba, a udvornost je samo spoljašnja forma, odsijev samo onih pravih osebina, što ih dobra odgoja u duši ragja, razvija, njeguje. — Izobrazba čovjeka, istina, nedostatna je, ako nema i vanjski oblik; ali vanjski oblik bez unutarnje izobrazbe, bez znanja i krjeposti, ne vrijedi, prazan je, šupalj, pun

prijevare i sjeća na pobijeljene grobove evangjeoske, „koji su iz vana lijepi, a u nutrinji puni gada i gnjiloće“ i bojazan je, da će strašna prijetnja božanskog Spasitelja književnicima i farizejima stići i osuditi tašte, lako i slabo oružane, na oko obrazovane.

2. Udvornost stječe mladiću naklonost i pouzdanje u ljudi.

Dobra i krjeposna duša osvaja ljubav i pouzdanje u ljudi, a zla i opaka potiče zlovolju i nepouzdanje. — Što je opet prava uljudnost nego izražaj dobre i krjeposne duše? Duša se pokazuje u onom, što od čovjeka vidimo i čujemo. — Nježan plam, što sja iz oka nevina djeteta, očituje njegovu čistu dušu. — Govor, koji nam tako ugodno zvuči u uši, izraz je duše onoga, koji govori. — Dušu slijedi ruka. Ona se otvara, da poda milostinju; noga, ona se kreće na hodanje. — Pokazuje li čovjek dostojno vladanje, lijepe kretnje, ako je ljubazan i uslužan bližnjemu, nježan i oprezan u govoru, ne će nikomu dosagjivati, žalostiti ga, a svakomu zadovoljiti, usrećiti ga — jednom riječi, ako je udvoran — to očituje dušu punu ljubavi i požrtvovnu. — Ako je opet prost i neuglagjen u vladanju, bezobziran u društvu, preuzetan u govoru, ako je kako Montaigne kaže, la vileté de l' apparence, ako je neugledan, otkriva oholu, gadnu dušu. — Prvi se svigja i privlači; on može svijetom ići, njega prate simpatije, i uspijeva na svakom svojem koraku. — Potonji se ne svigja i odbija, osugjuju ga; primaju ga hladno i nehajno, ako ne s prezirom i mrzošću. — Pravo kaže pjesnik:

La politesse est à l' esprit
Ce que la grâce est au visage,
De la bonté du coeur elle est la douce image.
Et c' est la bonté qu'on chérit.

Radi toga se obično, da se utišaju svagje i nesloge, da se obave važni poslovi, za državnike, poslanike, punomoćnike na dvorovima odabiru muževi, koji se odlikuju, da poznavaju svijet i ljude, taktični su i fini u vladanju. — Spomenut ćemo samo neke primjere. — Jedna izmegju najvećih pobjeda u 19. stoljeću na polju diplomacije, jest povoljan završetak preteških i zapletenih vijećanja izmegju mnogo proganjanoga pape Pija VII. i moćnoga cara Napoleona I. Junak, koji ju izvojevao, bijaše kardinal Consalvi. On je svojim čednim i poniznim vladanjem i svojom savršenom ljubeznošću u općenju znao predobiti za sebe i za veliku stvar, koju je zastupao, sve za onda važnije državnike.

U „Wegweiseru“ abbea Réamea čitamo ovo: Diplomata neki u političkom svijetu postigao je stanovit glas. On u svojim memoarima pripovijeda, kako je u ranoj mladosti počeo kao poslanik svoj diplomatski život i umolio grofa C. opraštajući se s njime, da mu na put dade neke dobre nauke. Grof mu je na to odgovorio: „Ljudi i stvari mijenjaju se svaki čas. — Vi, ste moj gospodine, još mladi. — Mnogo slušajte, sve dobro promislite, a prije svega budite uljudni!“ Odgovor je bio lakonički i mladi taj čovjek usudio se staviti još neka pitanja, ali nije dobio drugog odgovora nego: „Budite uljudni. Tko je uljudan, svladava mnoge poteškoće!“ Činilo se mladomu attacheu, da je možda

starost oslabila grofu duševne sile, kad mu ne zna dat bolje nauke. — „Poslije“, reče on, „imao sam više puta prilike da se osvjedočim, kako je u druženju s ljudima u poslovnom životu maxima grofova sve.

Koliko puta mala povreda uljudnosti skrivi, te se najvažniji poslovi izjalove i dapače krvavi ratovi razviju!

Poslije 30 godišnjeg rata sakupile se evropejske vlasti u Münsteru, da stvore mir. — Dogovaranja se započela i gotovo se dobro svršila, kad najednoć nasta zastoj, koji je strašni rat nastavio jošte za 6 mjeseci. — Contarini, poslanik venecijanski, pohodi službeno poslanika francuskoga, grofa Avauxa. No on ga, kad je odilazio, sproveo samo do stuba, a nijedan korak dalje. — Mlečanin je bio radi toga tako razjaren, da je odmah otputovao, da se potuži na to kod svoje vlade. — Ohola republika zaključi, da ne će poslanika prije poslati na kongres, nego što se riješi pitanje o počasti, koja njemu pripada.

Rat vojvode Alberonija proti Quadrupel-allianzi (1718.) bi pospješen, dapače moguće započet, radi jednog izraza u listu francuskog kabineta, i koji moćni vojvoda nije smatrao dosta časnim.

Rečenica, kojom je car Nikola svoje listove na Napoleona III. svršavao, mnogo je doprinijela krimskom ratu 1854.

Tko bi zaboravio, kaku je ulogu igrala nasilnost poslanika Benedetta prama kralju Vilimu I. u Emsu kod proglašenja njemačko-francuskoga rata 1870!

Što je ovdje rečeno o uljudnosti i neuljudnosti u višim krugovima, vrijedi u manjoj mjeri za druženje u običnom

životu. — Svatko ljubi čedna i uslužna čovjeka, u nj se pouzdaje, odobrava njegove riječi i čine i rado se podaje njegovu utjecaju.

Ali tu moć ima samo p r a v a uljudnost, t. j. ona, koja je izražaj dobra i dobrohotna srca. — Može se dogoditi, da čovjek nećudorednim i zlim srcem bude uljudan i steče upliv. — Takav čovjek ili hini uljudnost, ili iskreno misli s njom. — Hini li je, neko će vrijeme opstajati, ali na dugo ne će moći održati s himbom. — Prije ili poslije, u čas, kad ne će paziti, zlo će se, koje se u srcu krije, pojaviti i raskrinkati laskavca. — Mjesto da srca predobije, lažna uljudnost će ih ogavnošću i mržnjom napuniti. — Ako opet iskreno misli, te uspije uljudnošću zlo srce prikriti i pouzdanje sebi steći, to nas onda još više potiče da budemo uljudni. — Može li ona isposlovati, da se zlo srce ne pojavi, dapače iskvarenu čovjeku pribavi ugled i kredit, dok najstroža ćudorednost bez uljudnosti katkad žanje prezir — kakovo će istom djelovati, ako joj čista i sveta duša dade snage!

3. Uljudnost je postojana vježba u krjeposti.

Ako se promatra u pravom svjetlu, temelji se uljudnost osobito na ovim krjepostima, te je tako reći jednostavna vježba u njima: 1.) nepouzdanje u samoga sebe ili poniznost i čednost; 2.) samozataja ili svladavanje tijela po duši; 3.) počitanje i ljubav prema bližnjem, osobito prema poglavarima, osobama od staleža, časti i dobi.

1. Hoće li mladić biti pristojan i uljudan, ne smije biti preuzetan i ohol, niti pun samoga sebe, što nitko ne

voli. — On mora sam sebe zatajivati, često se natrag povući, da drugima dade prednost, katkad i šutjeti i slušati, gdje bi znao govoriti. — Njegov govor ne smije biti surov, ne smije vrijegjati, hvastati se i prisvajati sebi pravo; — njegovo držanje ne smije biti prkosno, pojava njegova ne smije se činiti kao da zapovijeda i bezobzirna, već sve jednostavno, blago, čedno. — Bližnjemu ne smije uskraćivati dužnih znakova počitanja, ne smije se tašto, nad svoj stalež odijevati i t. d. — Tomu će on samo onda i toliko odgovarati, koliko je p o n i z a n i č e d a n.

2. Na dužnost samoga sebe svladavati i tijelo držati u pravoj stezi, odnosi se sve, što se tiče držanja, odijevanja, čistoće, reda i t. d. — Sv. Augustin definuje čovjeka: *anima corpore utens*, t. j. duša, koja se tijelom služi. — Filozof de Bonald tumačeći te riječi kaže, da su u njima jasno označeni odnosi duše k tijelu. — Duša je naime prema tijelu kao gospodar prama slugi. — Ta prispodoba tumači mnogo na polju uljudnosti. — Sluga ne smije voditi nego slušati gospodara. — On mora sebi biti svijestan svoga potčinjenoga položaja, njemu na čast biti i uvijek nastojati da se dostojno vlada. — Čovjek n. pr. ne smije kod jela biti pohlepan, ne smije jesti ni odviše, ni pohlepno, ni neumjereno. — Uvijek se mora držati pristojno: niti nemarno, niti prosto, već uredno, ćudoredno, ravno kod hodanja, stajanja, sjegjenja, klečanja, govora, pozdrava i t. d. — Uz borbe i naprezanja mora duša podvrći tijelo svojoj vlasti, da zadovolji zakonima uljudnosti.

3. Dobro ćudoregje traži, da prema bližnjemu, osobito ako ga preporučuju zasluge dobi, položaj, imademo

neki obzir, n. pr. kad ga sastanemo da ga pozdravimo, o nekim prigodama da ga pohodimo, iskažemo mu neku pažnju, štovanje, usluge i s njim se usmeno ili pismeno zabavimo i t. d. — Često se pače čovjek mora odreći, da bude drugima uslužan, svojih priučenih običaja i udobnosti, svoje zasebne želje i volje. — A što je to drugo, nego ljubav k bližnjemu?

Uljudnost je dakle u podpunom smislu riječi v j e ž b a u k r j e p o s t i m a. — Kao takova traži od nas, da budemo postojano budni, da se svladavamo, trapimo, borimo i žrtvujemo. U tome je upravo njezina vrijednost, s toga je osobito važna kod uzgoje. — Čovjek, koji se trudi od rane mladosti, da prisvoji sebi uredno držanje i fino vladanje, otvora sebi tom neprestanom žrtvom bogat izvor milosti za svoje djelovanje na zemlji i zasluge za nebo, ako se tih vježbi laća u duhu vjere. — Njegov život je neprestana vježba u krjeposti i donosi mu plodova, što ih krjepost obično donosi: veliku unutarnju radost i zadovoljstvo, koja nadmašuje svaki osjetni užitak; on je sabrana duha, a to ga u velike pomaže kod molitve i nauke. — Osobito opet, tko postojano nastoji da vrši uljudnost, jača volju, dakle značaj. — Svaki čin uljudnosti pobjeda je duše nad tijelom. — Mnogi čini stvaraju običaj, *habitus*. — Ako li se čovjek nauči jednom pobjegjivati, sebe svladavati, onda će biti u tom sve jači; značaj će mu se učvrstiti i moći će da se opire najjačim napastima. — Uljudnost je vježbanje u krjepostima.

Neka se ne reče: Uljudni su iskazi samo površni izvanjski čini, bez unutarnje vrijednosti, ništa im nije zajedničko s krjepošću i ne zaslužuju daljne pažnje.

Ta tvrdnja nije osnovana. — Može netko lijepo se vladajući i pretvarati se i laskati; može to biti samo spoljašnost, koja vara, ali ipak zabaciti uljudnost ne valja. — Naprotiv, baš radi toga za njom treba to više težiti i gajiti je. — Laskavci ne žele oponašati zlo, nego dobro i najbolje. — Ako se oni toliko trude, da pokažu sjenu uljudnosti, kako će biti ona izvrsno i preporuke vrijedno dobro u istini.

4. Uljudnost je obrana protiv opačine.

Za cijelo ste već vidjeli dubok, otvoren ponor uz put. — Da se tko nehotice ne strovali u nj, brižni stanovnici stave na rub toga ponora prislone. — Dogju li ljudi do ponora, vide prislone, drže ih se čvrsto, oprezno dalje stupaju i izmaknu pogibli. — Prislon im je zaštita; nije upravo takova, te bi otklonila svaku nesreću, ali dostatna za one, koji hoće da se za nju drže. Što je prislon protiv ponora, to je, čini se, u mnogim dogagjajima uljudnost protiv opačine, zaštita. Mnogim obrazovanim ljudima, kojima vjera nije nasip protiv strasti, jer vjere nemaju, kojima sakramenti ne podaju jakosti, jer ih nikako ne primaju ili nedostojno, kojih riječ Božja ne potresa i ne bodri, jer ju ne slušaju, ipak u vanjskom životu nema prigovora i u tom su uzor kršćanima. — Odakle to? Otmeno ponašanje čuva ih od mnogih pogibeljnih prilika za grijeh, osobito surovost putenosti sputava u granice. Odatle se vidi moć uljudnosti. — Može li ona bezbožna svjetskoga čovjeka čuvati od nedostojnih čina, kako će ona utjecati na kršćanskoga mladića, koji s gorljivim naukom spaja iskreno

nastojanje oko krjeposti i savršenosti? — Ona u njemu uvećava mržnju na sve, što je prosto, s nje je njegova pojava odlična i dostojanstvena, ona jača njegovu krjepost i okružuje ju sjajem, koji sve njegove čine uljepšava, kao da ih preobražava i pribavlja štovanje u svijetu.

III. Koja sredstva moramo upotrebljavati, da budemo udvorni?

Da budemo udvorni, moramo:

1. Uzroke neuljudnosti i prostote odstraniti.

Kao što se uljudnost ističe iz različitih krjeposti, tako je neuljudnost većinom posljedica jedne ili više nekrjeposti. — Čovjek nije uslužan, jer misli na vlastitu udobnost, pa se u svojem sebičnom nastojanju ne stara za druge. — Vlada se oholo i preuzetno, jer je samo prama sebi veoma obziran, a prama drugima ništa. — Prost je (grub), jer je lijen i nemaran, nepouzdan i lukav, pun mržnje i zavisti. — Začepite izvor i potok će prestati teći; ukrotite strasti i neuljudnost će sama po sebi prestati. — Tko dakle želi odista biti uljudan, neka svladava odlučno i postojano sebeljublje i oholost, zavist i zlovolju, lijenost i udobnost, putenost i neumjerenost; tim će po malo uništiti neuljudnost u korijenu i usaditi u dušu ujedno klicu krjeposti.

2. Učiti pravila uljudnosti!

Dvoja su pravila uljudnosti. — Jedna su t e m e l j n a p r a v i l a uljudnosti, te su posljedica kršćanskoga morala

i nauke o krjeposti. — Glavna dakle knjiga uljudnosti po tome je ista, koja je ujedno izvor morala i krjeposti: evangjelje; najbolja škola njena: katolička Crkva; temeljno načelo njeno: zakon ljubavi: „Ljubi Boga nada sve, a bližnjega kao samoga sebe“. — „Što želiš, da tebi drugi čine, čini i ti njima; što ne ćeš da tebi drugi čine, ne čini ni ti njima“. — Tko dakle poznaje religiju i razumije, taj poznaje i glavne propise o uljudnosti.

Druga ili posebna pravila, premda u zadnjem svojem uzroku izlaze iz istoga izvora, nose značaj društvenog ugovora, te su različita prema zemlji, staležu, dobi i spolu. — Velika bi pogrješka bila za obrazovana čovjeka, ako ne bi poznavao bar u glavnome ta pravila. — Ljudi su stvoreni, da zajedno živu a odatle da se zajedno slažu, zajedno se snose, poučavaju i podupiru, život sebi olakoćuju i zaslagjuju. — Tko ne bi htio paziti na općenite običaje, bio bi nekaki zaseban čovjek, u društvo bi unašao nesklad, izvrgavao bi se pogibli, da drugi nepovoljno prosugjuju i neljubazno s njim postupaju, ne bi nikako ili samo teško zadovoljavao svojim zvaničnim dužnostima, niti bi odgovarao svojem društvenom položaju.

Neka se ne kaže: „uljudnost je posljedica prirogjenih naravskih sposobnosti, dobrote srca, zdravog ljudskog razuma i takta; posebnih pravila o vladanju ne treba“.

Pomenute naravske sposobnosti katkad bi dostajale, da se s ljudima ljubazno i uslužno postupa, da se zasluga pravo štuje, da se opazi, gdje treba s razgovorom prestati, da ne bude čovjek nikomu dosadan i t. d. — Ali zato ipak pravila udvornosti nijesu suvišna. — Nijesu svi ljudi

obdareni izvanrednim sposobnostima. — Dobro srce, zdrav ljudski razum i fini takt (način), tri su tako izvrsne vlastitosti, da se rijetko nalaze pojedince, a kamo li sve tri zajedno. — K tomu ni najbolje naravske vlastitosti ne mogu same o sebi naći pozitivnih propisa uljudnosti, kako ih je ustanovio općeniti ugovor. — Svakako će biti nastup slobodniji, sigurniji, tačniji, savršeniji, kao i kod nauka, ako još nadogje k naravskim sposobnostima veća pouka i vježba. — Poznavanje dakle pravila o vladanju ne smije biti nepoznato obrazovanu mladiću.

A kako se mogu upoznati ta pravila i zakoni?

a) Ponajprije valja upitati iskusne prijatelje, koji poznadu svijet i njegove običaje, koliko je to vrijedno, vrše. — Oni, dok što kažu, poučavaju, a k jednu svojim primjerom i privlače.

b) Paziti valja na savjete i opaske, opomene i ukore poglavara. — Prigoda za to imade uvijek dosta. — Ako mladić zadrži u pameti uputstva roditelja i odgojitelja i savjesno ih ispunja, domalo će mu uljudnost postati laka i ugodna.

c) Pouku treba tražiti u pouzdanim, kršćanskim duhom napisanim knjigama i spisima, koji su napose napisani u tu svrhu. — Obrazovan čovjek mora bar jednom pročitati pažljivo koju raspravu o pristojnosti.

d) Napokon i ovim mojim govorima svrha je da vam predoče najnužnija pravila i potaknu vas, te ih vršite. — Ona doduše nijesu baš potpuna, jer bi s jedne strane bilo teško sakupiti sve zahtjeve današnjeg svijeta, što se tiče vladanja. S druge opet strane zalaze pojedina pravila vla-

danja katkad u neznatno i smiješno, tako da za razborite ljude nijesu ozbiljna. A što ćemo da spomenemo, bit će dosta, da vas upoznam i oboružam dostatno i za obične prilike s običajnim formama druženja kao i s načelima, na kojima se temelje.

3. Prisvojiti sebi lijepo vladanje i uljudnost.

Uljudnost se stječe, ako se čini ponavljaju često. Ne smije se stoga nijedna prilika propustiti, nijedan dan zanemariti, da se u njoj ne vježbamo. — *Nulla dies sine linea.* — „Vježba čini majstora". „Svakidanja kap dube kamen". „Postojano udaranje čekićem razara pećinu". — U ranoj već mladosti valja početi s tom vježbom. — Tko bi čekao, dok se razviju različite prostote, teško bi ih bilo opet iskorijeniti i nadomjestiti ih uslužnim običajima. — Roditelji moraju već malu djecu upozorivati na pojedino, što mogu shvatiti, odlučno tražiti da se to vrši, često na to sjećati, počinjene pogrješke protiv toga odlučno koriti, popravljati i prednjačiti s dobrim primjerom. — Lijepo ponašanje, što ga dijete prisvoji lako u prvim godinama, s njim će uzrasti, pomalo ojačati i usavršiti se. — U životu se mogu lako oni raspoznati, koje je već majka putila pristojnosti. — Oni su slobodniji u držanju, prirodniji u kretnjama, finiji u manirima, govor im je suvisliji od onih, koji su tek poslije to dosegli. — Što prije se čovjek nauči, to lakši i savršeniji je uspjeh.

Mladić se ne može priučiti nikada dosta rano na vježbe uljudnosti. — Ne smije ih odgagjati, već odmah u početak svojih nauka revno oko njih nastojati. — On mora

pogrješke odstraniti, a prisvojiti sebi dobre manire. — Zahtjevi su brojni, što ih svijet od njega iziskuje. — Zato se njegovu plemenitom nastojanju protive mnoge zapreke: nedostatna odgoja u roditeljskoj kući, osobni značaj, lakoumni, nemarni drugovi, koji se dapače svojim prostotama ponose i nastoje ostale u to zavesti, tako da se vrlo mora naprezati, da bar neki uspjeh postigne. — Odvažno stoga mora početi, postojano paziti na sjetila, i na ruke, noge, na sve udove tijela, na korake svoje, govore i čine. — Savjesno paziti na mig poglavara, spremno primati njihove opomene, u svakoj se točki vježbati, makar se čini još toliko neznatna, jedan, dva, pet, deset puta na dan, i još češće, vježbati se postojano, bez prestanka, dok mu vježba postane druga narav. — Jer je još mlad, te mu je volja još gipka, zli običaji još nijesu uhvatili duboko korijenje, a oduševljenje za sve, što je dobro i lijepo, izvire iz neiskvarena još srca, a baš zato uspjeh ne će izostati. Dobre običaje lako će steći, a time je postigao i uljudnost, s koje odsijeva sjaj i ljepota njegovih čina.

To je eto bit uljudnosti, to su razlozi, koji nas potiču, da nastojimo biti uljudni; to su sredstva, koja služe, da je postignemo. — Dobro! Često se na katol. zavode napada, da zanemaruju tobože spoljašnje vladanje i fini način života. — Činom treba pokazati, da je to kleveta. — Ljubimo i gojimo lijepo ponašanje gorljivo i izrazito. — Prosto ponašanje pustimo onima, koji ne poznaju Boga, koji Crkvu Isusa Krista preziru i ćudorednost ismijavaju. — Vladajmo se kao dostojni sinovi Crkve, koja će visoko nositi zastavu savršene obrazovanosti i uzgoja. —

*

Kaže se, da su Rimljani upoznavali bogove po hodu, kad su na zemlji boravili. *Incessu patuit dea.* — Tako neka bude s nama. — Svatko neka vas upozna za čestite kršćane u crkvi, na ulici, u kući, kod molitve, u govoru. — Neka vas svatko upozna po pristojnom hodu, po čednom držanju, po finoći manira, po ljubaznosti i govoru. — Tako ćete sve više živjeti duhom evangjeoskim, steći ćete ugled megju ljudima, odgovarati nadi svojih roditelja, očekivanju svojih učitelja, svega hrvatskoga naroda.

Glava prva.

Čistoća.

Čistoća tijela prva je i najnužnija dužnost čovjeka, koji pazi na pristojnost i odgoju. — Ona je običajno znak čista srca, svima se svigja, časti i preporučuje čovjeka u druženju s drugima i promiče tjelesno zdravlje. — Liječnici ju vrlo preporučuju, da se zapriječe i iscijele bolesti. — Nedostatak čistoće ragja i pospješuje bolest, pokazuje nehaj prama štovanju i časti, koju dugujemo sebi i drugima, napunja ljude ogavnošću i zlovoljom i odvraća ih od nas.

1. Najbolje sredstvo, da se sačuva čistoća tijela, jest svježa, bistra voda za pranje. Prati stoga treba svaki dan:

a) lice. — Lice je najplemenitiji dio tijela i vrijedi za ogledalo duše. — Što je ogledalo jasnije i čistije, to je ljepša i savršenija slika, što se odrazuje.

b) vrat. — Zamazan vrat lako se opazi i neugodan je to utisak. — Za to se vrat mora svaki dan čvrsto oprati i sapunati, i to već zato, što ga mrzlo pranje učvršćuje, živce jača i tako priječi druge vratne bolesti, koje se često pojavljaju megju mladeži.

c) uši, osobito razne zavoje i jamice, u koje se često sabere mast ili druga nečist i škodi finoći sluha.

d) ruke. — Jer su slobodne, te se kod većine rada upotrebljavaju, to se odmah opaža, ako su zamazane, prljave. — Svijet stavlja veliku važnost na čiste ruke. — Po njima se pozna čovjek dobra društva. — Stoga ih treba držati čiste, svako jutro ih valja sapunom oprati, dapače više puta preko dan. — Osobito zimi valja to činiti, gdje se koža lako osuši, a u pore se lako uvuče fini prah od svjetiljke i peći. — Gjaci se moraju osobito čuvati mrlja od crnila.

2. Nokti traže posebnu brigu. — Ne smiju biti predugi ni prekratki, ne smije se dopustiti, da se pod njima sakupi nečistoća. Čistiti ih valja zato svaki dan i rezati od vremena do vremena, ne šiljasto, već okruglo, kako to traži naravski oblik nokata. — Ne smiju se gristi, niti glodati. — Ne smiju se čistiti i rezati u nazočnosti drugih, u društvu, kod stola, u crkvi i t. d. — Tim se teško griješi o pristojnost.

3. Zube valja čistiti svako jutro ili još bolje u večer prije spavanja. — To biva najlakše vlažnim ručnikom ili četkom, koja mora biti mekana, da se ne izglogje caklina. — Pranje drži zube zdrave, čuva ih od gnjiloće i odstranjuje, ili bar umanjuje za ljude neugodan dah.

4. Kosu valja svaki dan češljati. — Neuredna, čupava, prašna kosa, pokazuje zapuštena, podivljala čovjeka. — Dobro uzgojen mladić ne će dopustiti, da se to zbudne; on njeguje kosu, koliko je potrebno i skrbi, da bude rezana i uregjena jednostavno i kako običavaju ozbiljni ljudi. — Ipak se čuva pretjeranosti i gizde, ne gladi je i

ne ruje po njoj neprestano, da se pokaže važan, niti ne upotrebljava mirišljive masti ili parfume, koji snizuju značaj muža, a drugima je to neugodno. — Sv. Pavao piše Korinćanima: »*Vir quidem, si comam nutriat, ignominia est illi.*« — „Zar vas ne uči narav, da, tko nosi dugu kosu, na nečast mu je.“ (1. Kor. 11, 14.). — I pogani su osugjivali, ako je tko pretjerano njegovao kosu. — Tako je kazao neki filozof mladiću, koji se parfumirao: „Meni bi milije bilo, da tvoje vlasi mirišu po češnjaku“. — Drugi jedan, Marcijal, kaže Postumu: Miomirisi, što ih širiš, meni su sumnjivi. — „Uvijek po esencijama mirisati, znači ne mirisati dobro“. — »*Non bene olet, qui bene semper olet.*« (Mart. 2. ep. 12.) — Oboje valja izbjegavati, previše i premalo.

5. Noge se peru od vremena do vremena, zimi po prilici svakih 14 dana, a u ljetu svaki tjedan, pa još i češće kad zatreba, i tada se obrežu nokti. — Nečiste noge ne ugriju se lako, škode kolanju krvi, a inače strašno su nesnosne, osobito u vrijeme ljetno radi zla vonja.

6. Čisteći nos treba biti oprezan, da se drugima ne ogadi. — Koliko moguće, valja to obaviti što tiše. — U društvu s drugima valja se malo okrenuti na stranu, i tako valja složiti rubac, da se u nj dalje ne gleda, i da ga opet možemo, kad treba, bez neugodnosti upotrijebiti. — Rubac mora biti uvijek čist. — Ne smije se njime mahati po zraku, ne metati ga na stol ili inače na pokućstvo. — Pade li opet komu u našoj prisutnosti rubac, valja ga čedno na to upozoriti, ali ga sami ne trebamo podići.

7. Ne pljuje se na pod ili u vatru ili na peć ili kroz prozor, već u džepni rubac. — Iznimka je, nalazi li se

čovjek vani i to bez pratnje i nema nikoga u blizini, a ni onda nije to pristojno. — Hrakati silom takogjer se ne smije, niti svaki čas. — Mora li to biti, onda se u društvu malo na stranu okrene i drži se džepni rubac pred ustima. — Isto vrijedi o kihanju i zijevanju.

8. Kod kašljanja, hrakanja, čišćenja nosa valja se nadvladati, koliko je više moguće, ako se čovjek nalazi u zboru, gdje netko glasno govori, n. pr. kod čitanja, predavanja, u crkvi kod propovijedi i t. d., ili u vrijeme, kad mora vladati tišma, n. pr. kod podizanja pod sv. misom, blagoslova sa svetootajstvom i t. d. — Buka, koja se može kod tih zgoda izbjeći, smetala bi društvu, uvreda bi bila za onoga, koji govori, nepočitanje prema sv. činu i bezobzirnost prama drugim prisutnima.

9. K čistoći čovjeka pripada nadalje, da predmete, posugje, pokućstvo, koje upotrebljava, kao i sobe i dvorane, u kojima boravi, čiste i neoštećene drži. — Za to:

a) ne valja mazati ili nagrdivati slike, časopise, papir, knjige, osobito ne previjajući ih ili prelamajući hrbat, zavijajući listove; ne valja dodavati napomene s kraja, potcrtavati, risati razne slike i urese, mrljati crnilom, uljem, znojem. — Knjige su najbolji prijatelji obrazovana čovjeka i valja ih šteditи.

b) ne smije se donositi blato iz ulice u kuću. — Stoga svakiput očistiti valja, bilo lijepo ili kišovito vrijeme, cipele kod ulaza, otrvši ih o otirač, za to priregjen.

c) strogo valja paziti na urednost u odijelu, sobama, ormarima, knjižnicama, i nikad se ne smiju odijelo, knjige, spisi, karte ili drugi predmeti pustiti da nemarno leže na

stolu, stolcu ili podu — to se sve neugodno doima strana posjetnika; svaki predmet valja uvijek, poslije kako si ga upotrebio, staviti na njegovo pravo mjesto. — Red olakoćuje rad, uštegjuje vrijeme, novac i mio je svakomu. — *Serva ordinem et ordo te servabit.* — Red je ujedno glavna pogodba za sklad i ono, što je pravo lijepo na svakom području.

d) ništa se ne smije bacati na tle, kao otpatci voća i hrane, papira, krpa, stakla, pluta i komadići cigara, upaljenih žigica i t. d.; dapače treba sve dići, što pane na tle, i baciti ili u peć ili košaru ili na drugo mjesto, za to odregjeno.

e) sa žigicama, kad se pale, ne valja vući po stijeni, o pokućstvo, odijelo, već o kutiju, i ne smije ih se baciti poslije na tle, nego staviti u posudu za to priregjenu. — Da se utrne goreća svijeća, služe za to odregjene nožice ili druga sprava. — Mora li se utrnuti bez tih sprava u prisutnosti drugoga, ne smije se to učiniti prstima; niti puhnuti komu plamen ili dim u lice, već se sa svijećom valja malo na stranu okrenuti i onda otpuhnuti.

f) stijene, vrata, prozori, klupe ili drugo pokućstvo ne smiju se ličiti slikama, crtama ili pismom. — Tko bi to olovkom, crnilom, ugljenom, kredom učinio ili kakim orugjem, nožem urezao, to je uvijek nepristojno, a i šteta se nanosi i znak je slabe odgoje, a to vrijegja i estetičko čuvstvo. — „Tko piše po stijenama, odaje svoju sramotu“.

g) osobito valja paziti na čistoću na onim mjestima, bez kojih ne smije biti ni jedna kuća, a koja su svakomu nužna. — Po tome, kakovi su zahodi, može se suditi o obrazovanosti stanovnika.

Glava druga.

Odijelo.

Odijelo je čovjeku od njegova pada nužno, da čuva i njeguje stidljivost i da ga štiti protiv nevremena. — Svi se obrazovani narodi njime služe. — Pored toga odijelo svatko vidi, pa prema njemu obično svijet sudi značaj, ćudoregje i unutarnjost u čovjeku. — Kroj, boja, tkanina, vrsta odijela, to je naime raznoliko i pojedinac odabira onakovo, kako je onaj čas raspoložen, kakav mu je osobni ukus i kolika obrazovanost. — Za to se može često po šarolikom i ozbiljnom, po boljem ili gorem odijelu čovjeka zaključiti, kakovo mu je mišljenje i duševno stanje. — Obrazovan čovjek stoga ima dosta razloga, da odijelu posveti stanovitu pažnju.

1. Glavno pravilo jest: Odijevati se valja, kako se ozbiljni i poštovani ljudi u tom staležu odijevaju. — Moda može se slijediti samo onda, ako je općenito uzeta, a nije protiv ćudoregja i časti. — U tomu ne smije se griješiti ni s premalo ni s previše:

N e p r e m a l o ! Odijelo ne smije biti nemarno; to bi pokazivalo škrtost, lijenost, nedostatak potrebnoga obzira prema osobama, s kojima družimo, a katkad dapače slabu

savjest. — Ne smije biti po staroj modi, koje je davno nestalo i s koje je i nosilac smiješan.

N e p r e v i š e ! Pravilo vrijedi: „Što jednostavnije, to ukusnije“. — Pristojan čovjek ne odijeva se posve po najnovijoj modi, ne kićeno, preizabrano, upadno, da pobudi efekt i na sebe svrati pozornost. — Ženska težnja za kićenjem pokazuje tašta gizdelina, očituje malen duh, vjetrenjast značaj, prazno srce i površnu obrazovanost. — Često dapače očituje grješnu želju da se dopadne i neurednu strast, koja izjalovljuje svako više nastojanje, a štetna je unutarnjemu životu. — U tomu slučaju uzima sluga sceptar u ruke i bolje se s njim postupa, nego s majstorom, tijelo se brižnije njeguje nego duša. — Toj nesretnoj duši se često to dopada, a ne vidi, kako se malo po malo zavodi na sklizak put, na kojemu lako padne do robinje najružnije opačine!

2. Odijelo mora biti, gdje je moguće, prema godišnjem doba, drugo za zimu, a drugo za ljeto. — Kršćansko čuvstvo traži takogjer, da se i odijelom nedjelje i blagdani razlikuju od djelatnika; svaki treba da se radosno podvrgne tomu običaju. — Kod najvažnijih čina valja se obući u najbolje odijelo. — Nositi se valja prema staležu i dobi: gjak se ne smije odijevati kao seljak, činovnik ne kao trgovački putnik, mladić ne kao starac.

3. B o j a odijela nije bez važnosti. — Ona često odgovara ličnomu nazoru i unutarnjem duševnom životu. Lakoumni ljudi ljube žive i jake, a krjeposni mirne i ozbiljne boje. Za gjaka su najljepše tamne. — „Za neiskvarena, ćudoredno čista čovjeka čedna boja odijela neka je potreba,

kako je putniku, koji se uvrućio, potreban hlad u sjeni drveta. — O unutarnjoj vrijednosti čovjeka gotovo uvijek može se suditi po odijelu, što ga hotice i nehotice izabira i odijeva. — Malo imade slučajeva, gdje bih se bio u tomu prevario". (Beda Weber, Charakterbilder 31.)

4. Tkanina za odijelo odabira se prama prilikama, imutku i društvenom položaju čovjeka. Odijela ne moraju uvijek biti najfinija i najskuplja; dosta je, da su cijela i čista. — I najbogatije odijelo ružno je, ako nije cijelo i čisto, a najsiromašnije je ures, ako je takovo. I samog prosjaka gledamo rado u njegovu zakrpanom odijelu, ako je čisto.

a) Odijelo mora biti cijelo. — Sv. Franjo Saleski kaže: „Ne trpi ništa poderana ni zapuštena na svojem tijelu". — Poderano odijelo podaje čovjeku zapušten, prolumpan izgled i otima mu svako štovanje. — Po poderanu odijelu sudi svijet na zapuštenu unutrašnjost. — Neka dakle ne bude luknje ili razdera na laktu, na koljenu, kod džepova, na čarapama, cipelama, na šeširu. — Na cipele valja osobito paziti, da za vlažna vremena ne prodre voda kroz njih i uzroči prehladu. — Nikada neka ne fali puce, niti smije zapučak biti izderan. — Je li makar što samo malo poderano, odmah valja zašiti. — Najmanja nemarnost u tomu neugodna je i povod je za ukor.

b) Odijelo neka bude čisto. — Kod svih odijela valja paziti na čistoću i u svako vrijeme; ne smije čovjek na sebi trpjeti mrlja niti što drugo, što oči vrijegja. — „Ta vanjska je čistoća kao znak čistoće duševne", veli sv. Franjo Saleski. Paziti stoga mora svatko, da se za zla vremena

ukloni blatu, a ako se ne može, valja onda oprezno stupati, jame s vodom i blatom obići; ruke, prste ili pero ne brisati u odijelo; kod stola paziti, da na nj ne padne jela, umaka, mlijeka, kave ili druge tekućine. Na vlažna mjesta ne valja se nasloniti ni sjesti, na okrečenu stijenu se naslanjati, na oličena vrata se otrti, stol, klupe ili drugo pokućstvo ne brisati rukavima ili krilom. — Osobito valja se čuvati mrlja od ulja, masti i crnila, a napose valja paziti, da ovratnik kaputa dodirom kose ne bude umusan i ljepljiv.

Nadalje valja brižno i redovito čistiti odijelo osobito za blatna i prašna vremena. — Pri ruci mora stoga biti četka i marljivo ju treba upotrebljavati. Da se gornje odijelo sačuva, kod posla se ili nauke nose rukavi, koji se opet odlože. — Prije svega valja paziti, da rublje bude čisto. — Bilo ostalo odijelo i kako lijepo i čisto, njegove ljepote nestaje uza zamazano rublje. — Čisto rublje resi, svigja se i osvježuje; umazano nakazuje, pobugjuje zlovolju i škodi zdravlju. — Svaki tjedan valja se bar jednoć, a u ljeti radi čestoga znojenja dvaputa, u čisto rublje presvući. — Za ljude od staleža i obrazovanosti pristojnije su bez sumnje košulje bijele od šarenih. — Ovratnici se svaki dan mijenjaju, ako je nužno. Čarape se mijenjaju u zimi svaki tjedan, a u ljetu dva, tri i više puta, ako čovjek hoće da ne bude sebi i ostalima na teret.

5. Neka odijela iziskuju posebnu pažnju. Kaput nosi se udobno i pristojno; ovratnik se ne zavrne gore. Ogrtač se ne prebacuje na legja, već se obuče kao i drugo odijelo. Osobito valja paziti na uredan šešir i cipele. Oboje

kao da uokviruje spoljašnjega čovjeka i toga radi mora da je takovo, te nam je pojava ugodna. Šešir ili kapa neka bude takav, da se niti ne vide, neka ne bude iznošen, mrljav, zgnječen, ni ružna oblika ili od proste tkanine, kako ga prosti radnici nose; već cijel, čist, lijep, a ipak ne koketan. Šešir se stavlja ravno na glavu, ne na stranu, na uho, što pokazuje prkos i preuzetnost, niti se natuče na čelo, što otkriva, da nije čovjek otvoren, ali niti na zatiljak, što je znak budalaštine. Cipele moraju biti dobro načinjene; ne preuske, da ne uzroče rana i da ne smetaju u hodanju i kretnji, ne preširoke, da hod ne bude pretežak i bučan. Moraju biti čiste, sa zamazanim cipelama ne smije se u javnost. Svako jutro valja ih očistiti; koliko se god puta izlazi na polje, valja ih pregledati i dati očistiti ili druge čiste obući. Vrvce neka budu čvrsto privezane, da se na cesti ne razvežu, što bi katkad vrlo neugodno bilo. Papuče spadaju u spavaonicu, a nipošto u javnost, u crkvu, školu, blagovaonicu i t. d.

6. I u običnom životu obrazovan čovjek uredno je odjeven. Nikad ne sjedi u svojoj sobi samo u košulji. Nikad ne prima pohoda u zamazanu i poderanu odijelu. Kad posjet vraća, nosi bolje, pače najbolje odijelo. Osobe boljega staleža i obrazbe uvijek imadu u takvoj prigodi rukavice.

7. Kad se rukavice upotrebljavaju, to stoji do prilika i propisa etikete i ceremonijela. Bijele rukavice su znak najveće svečanosti. Za pohod vrijede redovno jasno bojadisane, ne bijele, za put i šetnju tamne, kod žalobne zgode crne. U ostalom boja i forma mijenja se prama modi. Ako

rukavice nijesu već prije obučene, valja ih svakako obuć prije ulaza u dvoranu. Za posjeta ne smiju se svući. Kod te zgode držati ih u ruci, ne preporučuje se. Ako smo uzvani na objed, rukavice se svuku tek onda, kad se sjeda k stolu i to prije, nego se razmota servieta (ubrus). Stave se u džep, a nipošto na stol.

Svući rukavicu s desne ruke dopušteno je, ako je za to razlog, kad se n. pr. uzimaju kolači, voće, okreću listovi u knjizi i t. d. Lijeva ruka zadrži svoju rukavicu i drži desnu, dok ona bude slobodna i opet se obuče.

8. Kod svečane zgode, kao kod sv. pričesti, pokopa, zadušnica, krštenja i t. d., dolazi se, ako je moguće, u crnom odijelu. Naši stari oblačili su najsvečanije odijelo, kad su išli k stolu Gospodnjem. Nosi se crno odijelo i flor na šeširu u znak žalosti, ako nam smrt ugrabi koga izmegju bližih rogjaka.

9. Žalost može biti: velika, obična i malena. Za velike ili duboke žalosti odijelo je posve crno; za gospogje samo od crne vune. Izlazi se samo službi Božjoj i da se obave neodgodivi posjeti. Kod obične žalosti odijelo je takogjer crno. Svila je dopuštena. Izlazi mogu biti češći, nego kod velike žalosti, a javne se zabave izbjegavaju. U maloj ili polužalosti dosta je, da bude odijelo tamne boje. Pohagjati i primati pohode dopušteno je, ipak rjegje nego u drugo vrijeme. Kad umre otac i majka, žalost je cijelu godinu velika, i nekoliko nedjelja mala; kad umre brat ili sestra, tri mjeseca je velika, tri mjeseca malena žalost; kad umru djed i baka, šest je mjeseci velika, a šest malena žalost.

10. Stidljivost i pristojnost traži, da se u nazočnosti drugih ne svlačimo i ne oblačimo, koliko to može biti. Svakako kod toga valja biti čedan i pristojan, makar je čovjek i sam.

Glava treća.

Držanje.

Pod držanjem razumijeva se način, kako se tijelo i njegovi udovi kod raznih čina i u raznim položajima drže i kreću. Držanje koje osobe, to je spoljašnji utisak. Ono čovjeka označuje, te je više puta izrazitije i rječitije od samoga govora. Ljudi stoga sude svakoga, kako se on drži, i u većini slučajeva sud je valjan. „I u najjednostavnijem, najneprisiljenijem i najneznatnijem vladanju ima nešto, što odaje našu nutrinju: lud čovjek ne će nikad jednako ući i izaći, ustati ili sjesti, šutjeti ili stajati kao razborit.“ (Labruyère) Držanje pokazuje, da li se čovjek kreće u visokim ili niskim krugovima, kakva mu je bila odgoja, koliko sam sebe časti i štuje, kako vlada nad sobom i nad svojim tijelom. Pokazuje takogjer obzir prema onima, s kojima se druži. „Ono je preporučno pismo za sve društvene krugove“. S tih razloga je za svakoga čovjeka važno, da nastoji, kako će se valjano držati. Napose mladić, koji uči mora osobito na to paziti. Od naravi sklon, da ne da sebi nikakih nametnutih okova, izvrgava se često pogibli, da pane u više većih ili manjih pogrješaka, kojih sam na sebi odmah ne opazi, a one ipak druge odbijaju, vrijegjaju i utječu na njihov sud o njemu.

Mladost je najshodnije vrijeme da se privikne na dobro držanje. Duh je spreman, volja svježa, srce neiskvareno i toplo, tijelo gipko. Ako se u djetinstvu uvuku, poradi toga, što nije nitko brižno nada tim bdio, razni nedostaci, to se lako iskorijene, jer se jošte nijesu prometnuli u stalan običaj. Drvo je još nježno, može se savijati i voditi po volji. Važno je za mladića, da ovo poglavlje o tom predmetu pažljivo pročita i svaku zgodu upotrebi, kako bi se naučio pristojnom i dostojnom držanju.

I. Držanje tijela.

1. Ravno, uspravno.

Os homini sublime dedit, coelumque tueri iussit et erectos ad sidera tollere vultus. (Ovidius, Met. 1, 2.)

Mladić neka ne drži jedno rame više od drugoga, neka ih ne vješa, jer mu to daje ružan izgled, prsi i pluća tišti i zdravlju je štetno. Jednako neka se ne ovjesi desno ni lijevo, kao da nema kosti. To bi očitovalo lijenost, slabu volju, putenost, nehajnost prema samom sebi i prema drugima. Lijeni i ograničeni ljudi obično drže tijelo drjemovno i nemarno, naslone se gdje mogu, podupru se na stijenu, stup, stol, klupe, kao da ih je umor savladao i kao da su im noge odrekle službu.

2. Slobodno, neprisiljeno. Sve prisiljeno i naučeno znači taštinu i slab način mišljenja i čovjek po tome postaje smiješan. Jednostavan treba biti i prirodan, ali odmjeren i dostojan, kad nastupaš, ne napet kao vojnik-novak kod vježbanja, ali ni brz ni okretan kao živo srebro. Jedno i drugo ne valja.

II. Držanje glave.

Glavu nosi takogjer ravno, slobodno i neprisiljeno. Ne valja ju objesiti na stranu niti lijevo niti desno, ne kretati ju brzo amo tamo poput zastavice na krovu, ali ju i ne držati ukočeno kao kip. Čovjeka često sude po tome, kako drži glavu. Najprijed pognuta znači dobrohotna čovjeka, duboko prignuta odaje poniznost, podložnost i počitanje, uspravna, unatrag uzdignuta oholost; ravna poput svijeće čvrstoću i odlučnost, megju legja uvučena odvažnost i jakost, nešto na stranu sagnuta pobožnost i dobroćudnost.

III. Izražaj lica.

Izražaj lica vrlo je važan. On udara biljeg držanju. Izražaj je ogledalo, koje vjerno i jasno očituje sve i najnutarnjije porive duševne, ljubav i mržnju, radost i žalost, ustrpljivost i neustrplivost, uživanje i dosadu, zadovoljstvo i nezadovoljstvo. Tko hoće da čovjeka upozna, neka mu samo pogleda u lice. Po utisku, što ga lice na nj čini, on sudi, procjenjuje, upravlja svoje vladanje. Svatko neka stoga na sebe dobro pazi, da izražaj njegova lica bude kako treba.

1. Izražaj lica neka bude ljubazan i dostojanstven. Ako je to, onda srca privlači, stječe naklonost sviju, a može i same strasti onih utažiti, koji su uzrujani i na nj navale. Ako je opet tmuran izražaj, nehajan, ili preziran, što gotovo nigda ne može ostati neopaženo, to razara društveno veselje i ragja nesklonost i nepouzdanje. Uvijek dakle valja pokazivati prijazno, dobroćudno lice, nikada tmurno, zlovoljno, kao da nam je dosadno, ili kao da smo uvijek zaposleni. Nepristojno je ceriti se, kesiti — tko se tomu

*

obikne, teško će se odučiti. Takogjer smijati se i smiješiti se na sve i za sve novo, što se vidi ili čuje, nije pristojno. Kod najneznatnije zgode smijati se, ludo je i glupo. Smijati se valja, kad je tomu mjesta, inače valja činiti prema prilikama. U pravo vrijeme smijati se i u pravo vrijeme ozbiljan biti, pristoji se za dobro uzgojena čovjeka.

2. Izražaj lica mora odgovarati prilikama. U društvu ljudi, koji se raduju sretnom dogagjaju, treba se pokazati i biti veseo, očitovati čuvstvo, koje je u skladu s njihovim, jedino onda ne, ako to drugačije traže važni razlozi. Ljudima, koje je snašla nevolja i muka, treba očitovati iskrenu saćut. U njihovoj prisutnosti vladati se veselo, nije umjesno. Jednako je nespretno, kad bismo se htjeli šaliti, ako nas osobno snašla koja nesreća ili ako zadesi nesreća grad ili domovinu.

3. Izražaj lica ovisi osobito od čela, očiju i usta.

a) Od čela. Ne treba da se smrkava. Nabrano čelo odaje licu strog ili zlovoljan, žalostan ili kiseo izražaj, a to odbija; ili zamišljeno ili prezaposleno čelo, što takogjer ne spada za druženje i društvo.

b) Od očiju. Što je bistra voda za zemlju, to su oči za lice: one ga oživljavaju i daju mu najmoćniji čar. U njima se odrazuju čuvstva srca, gibanje strasti i govore više puta jasnije i razumljivije od usta. Tko izmegju nas nije drugomu već čitao iz očiju? Obrazovan čovjek stoga pazi ozbiljno na oči, brižno ih suspreže i brine se, da iz njih odsijeva čednost, dobrota i blagost. Za to pogled neka bude:

α) otvoren, slobodan, za znak unutarnjega mira i

zadovoljstva. Neka ne bude pretjerano strašljiv; to bi izdavalo zlu savjest, čuvstvo stida ili strasti, drugi bi nam na očima čitali, što srce želi sakriti. Za razgovora ne valja neprestano oči obarati, niti neprilično izbjegavati pogled drugih. Prema onomu: „On ne može slobodno u oči pogledati“, to bi se moglo slutiti, da u savjesti nešto nije u redu. Katkad je i plašljiv pogled znak neiskrene poniznosti, ropskoga mišljenja i gadne puzavosti. Nikomu ne smijemo dati prigodu, da tako sudi. Pristoji se dakle, da oči od časa do časa podignemo, da pokažemo, da pozorno slušamo, ili da ćemo, što nam se preporučuje, brižno vršiti, ili da istaknemo protudokaz, ako bi se drugi mogao prevariti, ili iz drugih razloga.

β) čvrst. Čvrst pogled znači odvažnost, čistoću značaja, odlučnosti i samosvijesti, da strah nije potreban. Stoga se valja čuvati: 1. očima nepristojno amo tamo šibati, što je dokaz ili neprilike ili rastresenosti; 2. prebrzo ih micati. Nemirno kretanje očiju u njihovim šupljinama daje čovjeku neugodan i divlji izgled. S druge strane valja se čuvati: 1. Da dugo i uporno na jedan te isti predmet očiju ne upravljamo — to buljenje dokazuje pomanjkanje duševnoga razvitka. 2. Da oči drsko i nepomično ne upiremo u onoga, s kojim govorimo; izglegje, kao da ga hoćemo probosti, njegove misli ispitati i istražiti, njega zastrašiti. 3. Napose da osobe drugoga spola ne gledamo oštro u lice, što je vrlo nečedno, drsko, a i grješno. Neki glasoviti diplomata govoreći rijetko je otvarao oči; običavao je reći, da on može doduše za svoj jezik jamčiti, ali ne za oči. Napokon 4. da oči odviše ne otvaramo, kao da se svemu i svačemu čudimo.

γ) v e d a r. Vedar pogled pokazuje veselo srce, dobar značaj i okolinu veseli. Pogled dakle neka bude prijazan, ako i ne nametan, nikad tmuran, zlovoljan. U društvu ništa više ne smeta nego mrko i nezadovoljno oko. Dakako u životu stignu pojedinca časovi, koje srce napune žalošću i brigom, i teško je to ne očitovati. Ako čovjek nije raspoložen, ne treba da ide u društvo, neka ostane kod kuće.

δ) p o n i z a n i č e d a n. Svatko mora u očima čitati, da je čovjek sebi svijestan svoje slaboće i da rado priznaje zasluge drugih. Pogled stoga neka ne bude: 1. podmukao, lukav, podrugljiv, što može bližnjega uvrijediti; 2. preuzetan, što očituje taštinu i preuzetnost, precjenjivanje sebe samoga, a premalo cijenjenje drugoga; 3. ne požudan i pohlepan. Ne treba se pogledom zadržavati kod besramnih slika i kipova, što su izložene u sobama i muzejima, na uglovima uličnim i izlozima. To bi pokazivalo iskvareno i prosto srce i svatko, koji dobro misli, mora to osuditi; 4. radoznao. Na ulici se ne gleda na stranu niti iza sebe, u tugjoj sobi se ne razgledavaj, ne čitaj spise, što moguće leže na stolu; niti se glegje drugomu preko legja kad čita, piše ili novac broji. 5. Ne valja prekretati očima niti u društvu niti u crkvi, niti u farizejskoj pobožnosti upirati ih k nebu. Napokon ne 6. rastresen. Za molitve ne valja se očima na sve strane osvrtati, što znači hladno, nestalno, dapače zlo srce; već valja čedno oči oboriti. Kad čovjek govori s Bogom, mora se svemu ostalom oteti. Oborene oči sprječavaju raztresenost, odvraćaju prilaz napastima i čuvaju za molitvu potrebnu sabranost duha.

c) O u s t i m a. α) Usta neka budu redovno zatvorena.

Za zdravlje je dobro, osobito u zimi, disati kroz nos, a ne kroz usta. Lako zatvorena usta daju čovjeku dostojan izgled.

β) Kod otvorenih usta doljnu usnicu pustiti da visi, osobito razgovarajući ili pripovijedajući, znak je duševne ograničenosti i slaboće značaja i to valja brižno izbjegavati. Nahvalice ipak ne valja stiskati usne, ne ih gristi, što odaje šutljivu i zatvorenu ćud, koja drži, da se mora protiv svega osigurati i svuda se čuvati; ne valja s usnama neprestano kretati, što je znak nemira i uzbugjenosti.

γ) J e z i k neka ostane miran u usnama. Nečedno bi bilo, dati si ga gledati ili ga poput djece sisati. Isplaziti ga opet, bila bi drska uvreda.

δ) Z i j e v a n j a, koliko je više moguće, valja se kloniti; znak je to dosade. Ne može doduše nitko čovjeku zabraniti, da se dosagjuje, ali je protiv pristojnosti, ako tko drugima dosadu očituje. Ali osobito je ružno, ako tko zijeva bučno i lama rukama. Dogodi li se nehotice, valja usta zatvoriti rukom ili rupcem i to stoga, da se ne pokaže, kako je lice nagrgjeno i da se odvrati dah, koji bi mogao drugima biti neugodan.

Osim toga pristojni ljudi izbjegavaju: svaku buku s nosom, buku i mrmljanje na ulici ili u društvu, pjevanje u javnosti, u zboru, to može biti ili na zajedničkim izletima, viku i smijeh od svega grla. Dakako, nije zabranjeno veseliti se i od svega srca s m i j a t i, ali smijanje od srca i raspušteno bitno se razlikuje. Sv. Pismo kaže: „Lugjak diže glas svoj kod smijanja, mudrac se jedva tiho smiješi“.

(Sir. 21, 23.) Napokon, valja izbjegavati fućkanje. To pokazuje nižu naobrazbu i može biti za kočijaše; iz pristojnoga društva mora se odstraniti.

IV. Držanje ruku.

Najviše teškoće zadaje držanje ruku. Mnogi ne znadu, što bi s njima i kako bi ih nosili, a nije lako u svim prilikama držati ih zgodno, ako se čovjek od rane mladosti nije kretao u otmenom društvu i vježbao se u pristojnosti. Ova pravila valja da upamti mladić: 1.) Ako ruke nijesu zabavljene, najbolje je pustiti ih da vise ne okomito i ukočeno, već slobodno i neprisiljeno sa strane. Kad se miruje, mogu se na prsi tako složiti, da desni lakat počiva u lijevoj ruci, a desna ruka na lijevom laktu. Tko mora dulje ostati u tom položaju, može ruke na prsima i skrstiti. Ipak to ne smije učiniti u društvu, kod stola, u crkvi, jer to držanje znači udobnost, a to ne pristaje na ta mjesta.

Posve je nepristojno, jer povregjuje otmen način života:

a) ruke turiti u džep. Ruke u džepovima odaju čovjeku nemaran, prost i odbojan izgled. Različito se izgovaraju u tomu. Neki se čuvaju od zime. Tašta li izgovora! To su obično oni, koji ljeti i zimi drže ruke u džepu. Ali uzmimo, da je u istinu zima. Ako su ruke neprestano slobodne, otvrdnu, te im zima ne će škoditi. Ako su ipak osjetljive, valja navući grijanicu za bilo ili rukavice. Drugi se pozivaju na primjer uglednih, visokih ljudi, gospode, koja ruke drže u džepu. Ali to nije dokaz, jer, ako drugi ne vrši svoje dužnosti, ne slijedi, da ju ne moramo ni mi.

Zar pravilo gubi snagu i pravo, ako ga krše inače ugledni ljudi? Ono moramo u drugima slijediti, što je nasljedovanja vrijedno, a ne pogrješke, koje zaslužuju ukor. Hoćete li, mladići, da se vladate dostojno, ne sakrivajte ruku u džepove.

b) nepristojno je stavljati ruke na legja, osobito ako s kim govorimo i na stolac ili stol ih podbočiti, nad glavu prekrižiti ili jednu u drugu splesti, na bokove postaviti kao žena, koja psuje, i palce stavljati u luknje od prsluka i t. d.

c) stanovite kretnje činiti s rukama, što odaje lakoumnost i rastresenost, kao: svaki čas ruke trti, širiti ih zijevajući, čeprkati njima po kosi, doticati si lice, gladiti bradu i u usta stavljati, bosti si uši, kopati nos, čačkati zube, za razgovora odijelo čupati, primati stvari na stolu i podizati, lancem ure ili privjescima, perom se ili olovkom ili drugim predmetima igrati; stiskati šaku, pucketati prstima, bubnjati po stolu ili prozoru i t. d.

d) napokon ljude, s kojima govorimo, doticati za ruke ili ih primati za rame, vući ih za kaput ili za puce. Jednako nije pristojno druge, makar su i prijatelji, udarati po legjima, gurati ih u rebra, škakljati, stiskati za lice i t. d. Take povjerljivosti nijesu dostojne i više manje temelje se na putenosti i pristojan mladić niti sam to ne čini, niti ne dopušta, da drugi to dopusti sebi na njemu.

3. Kod razgovora se može doduše kretati rukama raznoliko, njima gestikulovati, da bude čovjek razumljiviji, ali gest (kretnja) treba da bude: a) umjeren, t. j. ne prečesto i prebrzo, ne pretjerano, ne ispružiti ruke i ne kretati njima, kao da se mačuje; b) dostojan, t. j. ne prosto,

kao: udarati se po nozi, pokazivati šakom prama drugima stavljati ju nekomu pod nos;

c) jednostavan, t. j. ne umjetno, d) u pravo vrijeme, inače su gesti smiješni.

V. Držanje, kad stojimo.

Kad stojimo, valja držati glavu i tijelo uspravno, prsi naprijed, noge ispružene, pete jednu nuz drugu, šiljci nogu da budu koso, prema vani. Paziti valja, da ne stojimo nemarno s klempavim, klecavim koljenima, cijelo tijelo ne ovjesimo na jednu nogu, a drugu ispružimo, ne naslonimo se legjima ili ramenima na zid ili drugi koji predmet, ne naslonimo se rukama ili laktima o stolac ili o drugoga, ne prebacimo noge, ne dignemo nogu na stubu. Nikad ne smijemo stati pred druge tako, te im spriječimo nuždan pogled, n. pr. u crkvi na oltar, na propovjednika, ili kod koje gragjanske svečanosti ili u kojoj skupštini na govornicu.

VI. Držanje, kad sjedimo.

1. Kako kod stajanja, tako kod sjegjenja valja držati glavu i tijelo ravno. Noge se postave tako, da u koljenu pravi kut čine, a pete se približe jedna drugoj kao kod stajanja, samo stopala koso stoje, šiljci okrenuti prema vani. Kod toga se stave dlani na koljena, ali neprisiljeno, ili ako se sjedi kod stola ili pisaćeg stola, onda na njima, a nikad se ne drže ruke megju nogama ili pod stolom.

2. Obje se noge stave na tle i ne prebaci se jedna preko druge. Premda to već čine mnogi ugledni ljudi, ipak valja to ispustiti. To se može najviše učiniti u vrlo poznatom društvu, kod kuće ili kod prijatelja, nikad kod posjeta, ili sami pohagjali ili pohode primali; nikad u crkvi, školi, čekaonici ili na javnu mjestu; nikad u prisutnosti kojega poglavara.

3. Nepristojno je kod sjegjenja: prebaciti jednu nogu preko druge razito (horizontalno), tako da poplat stoji okomice, micati nemirno nogama, prekretati njima, obuhvatati koljena rukama, sjedjeti na stolcu nakrivo i s jednom rukom obujmiti pletenicu naslonjača, na stolac zajašiti, nasloniti se laktima na stolac i držati glavu u rukama, koljena odviše ispružiti jedno od drugoga, kao i odviše jedno uz drugo prisloniti; ispružiti noge, njihati se na stolcu, okretati stolcem, nasloniti se prečvrsto legjima, napose dići noge kod sjegjenja na stol ili divan, kako čine Amerikanci.

4. U društvu se ne smije izabirati najljepši i najudobniji stolac, već jednostavniji, dok nam ponude bolji ne smijemo sjesti na mjesto u sobi, gdje bismo smetali druge. Ne sjedjeti, ako drugi stoje, a ne stajati bez važnoga razloga, ako cijelo društvo sjedi. U opće izbjegavati sve upadno kao i sve, što druge smeta u njihovu kretanju.

VII. Držanje, kad hodamo.

1. Hod neka bude prama dobi i staležu. Zdrav i mlad čovjek ne korača tako kao ozbiljan, proživljeli starac. Prepolagan hod znači lijenost i neodlučnost, prebrz opet i žuran lakoumnost i nečednost. „Žuri se polako“, kaže se, t. j. žuri, ali bez velike žurbe, ne prenagli se; ali i ne idi onako polagano, kao da želiš brojiti korake ili put. Dobro odgojen, obrazovan čovjek ne leti cestom. Može korake

pospješiti, ako je što izvanredno, nenadana nesreća, vatra i t. d., ili ako iznenada udari kiša. Noge ne stavlja jednu drugoj preblizu niti jednu drugoj predaleko, ne čini korake premaleno kao beba, ali niti prevelike kao brzoteča, stupa polako, bez buke, s cijelom nogom ne s petama, sigurno i čvrsto. Ide naravski, uredno, jednako, odmjereno, ne prenaglo niti se šuljajući, ne pospano i mamurno, nego čvrsto i ljupko, ne tromo, ukočeno i nespretno, ne tašto i umjetno. Izbjegava štropot i nabijanje, zibanje i klempanje.

2. Kod hoda se tijelo drži uspravno, ipak neprisiljeno, prsi nešto naprijed, trup unutra, glavu ravno, ne poput purana visoko, mirno, ne baca se amo i tamo; pogled valja upraviti preda se, da se sve tačno opazi, da se možebitnim zaprekama ukloni, da se ne spotakne, ne nabasa i tim ne pobudi smijeh u gledalaca, koji u susret dolaze, makne se njima, poznate pozdravi i t. d. Šiljci nogu okrenu se prama vani, ipak ne odviše, da ne bi bili slični plesaču. Ruke se spuste sa strane i ne maše se njima neprestano, poput kladiva ili sijača. Jednako ne stavljaju se ruke u džep ili na legja. Posljednje je osobito nepristojno i ružno, ako ih više zajedno u redu stupa.

3. Paziti valja na čistoću odijela, za to treba pažljivo obići sva umusana mjesta, noge kod hodanja treba uredno jednu od druge držati i ne nabacati se blatom.

4. Štap ili kišobran drži se lako i neprisiljeno u desnoj ruci; ako je nužno, može se na nj poduprijeti. Ne nosi se sad visoko, sad spušteno; ne kopa se njime čvrsto, niti se njime maše kao za mačovanja. Ne drži se poput vage pod pazuhom lijeve ruke, osobito ne na vrlo bučnoj

ulici ili trgu, da one, koji za nama idu, ne smetamo. Nipošto se ne nosi kao puška na legjima, ili kako težak motiku, ili opet na legjima ovjesiti na njih što od odijela ili kaki svežanj.

5. Kad se izagje na cestu, ne valja stajati, da se tobože promisli, kojim bismo putom; valja se nakaniti, prije nego izagjemo. Nepristojno je na ulici mnogo i glasno govoriti, rukom na druge pokazivati, pušiti, jesti. Potonje se može pregledati samo kod djece.

6. Na ulici se ne valja odviše zamisliti, da ne bismo s drugima zajedno trčali, ili s njima na jednu te istu stranu okrenuli. Naleti li tko na drugoga, na nogu mu stane ili drugu mu neugodnost uzroči, valja se uljudno ispričati. Koji dolazi prama nama, ugibljemo mu se na desno. Ako je put tako uzak, da dvojica ne mogu proći lako jedan uz drugoga, to uljudniji stane, dok drugi progje. Ako su stube uske, čekaj gore ili dolje, čuješ li, da tko njima uzlazi ili silazi. Na pločniku osobe, koje sastanemo, pustimo na stranu do zida.

Nepristojno je, prateći druge, bježati naprijed; pravo je i uljudno, kad se približimo kući, u koju mislimo ući, da nekoliko koraka pokročimo naprijed, da povučemo za zvono, ili otvorimo vrata, osobito ako je pratilac ugledna osoba.

Kroz stube se ne bježi, niti kad se uzlazi, niti kad se silazi, i svaki puta se pokroči samo za jednu stepenicu. Plemenit mladić ne će nikad prezreti te savjete.

7. Ide li ih više zajedno, vrijedi ovo:

a) ako su dvojica, odličnijemu se pusti desna strana, izuzevši:

α) u šetnji drvoredom ili otvorenim trgom. Kod jednoga okretaja ostaje se uvijek na jednoj strani; je li opet drug vrlo visoka osoba, onda se mora vršiti pravilo: da budemo uvijek s lijeva, makar je još toliko neugodno mjesto svaki puta mijenjati.

β) ako je desna strana teža, blatnija, kamenitija od lijeve; u tom slučaju prepušta se uglednijemu ljepša strana, lijeva.

b) Jesu li trojica, to najugledniji bude u sredini, onaj za njim po ugledu desno, a treći lijevo. Ako četiri osobe, može se postupati dvojako. Ako se najugledniji drži za središte, to s desna njemu ide onaj, koji je po časti prvi iza njega, lijevo koji dolazi poslije toga, a desno od drugoga četvrti *(c a b d)*. Smatraju li se dva naugledniji kao središte, dolazi desno od prvoga treći, a lijevo od drugoga četvrti *(d b a c)*. Jednako zapada odličnijeg u svjema prilikama prednost. Ako je u društvu stranac, to on, nije li mu socijalni položaj prenizak prama ostalima, zauzima prvo mjesto.

Po sebi se razumijeva, da se kod okretanja na šetnji, na cesti, kad se mimo prolazi ili u sobi, nikad ne okreću legja dostojnijemu. Jednako valja nastojati, da se lice okrene prisutnomu, ako se ulazeći ili izlazeći vrata sobe ili dvorane otvore ili zatvore. Dvoritelj kod sv. mise pazi na to pravilo prema svećeniku kod oltara.

8. Napokon valja spomenuti: pravo uljudan čovjek ne će se samo u javnosti, gdje je na očima drugih, nego i onda, kad je sam, držat će se pomenutih pravila, kad hoda, stoji, sjedi i t. d. Pomisao, da se kreće pred sve-

znajućim Bogom i u prisutnosti svojega sv. angjela čuvara, dovoljna mu je, te se tako pristojno i čedno vlada kao usred najodabranijeg društva. Onda je tek uljudnost prava, t. j. naravski izražaj unutarnje dobrote srca i daje čovjeku ono usavršenje, koje svima godi, i onu tajanstvenu čarobnost, koja srca predobiva i potiče na nasljedovanje.

O sv. Franji Saleskom znademo, da se uvijek vladao po pravilima najljepše uljudnosti i da su mu se u tomu divili. Njegov prijatelj, biskup, češće ga pohagjao. Jednom ga htio iskušati, kako li se on vlada moleći, učeći, sjedeći i klečeći, kad je u sobi sam. U tu svrhu izdubao je potajno male rupice na vratima, da promatra pobožnoga biskupa bez njegova znanja. On o tom pripovijeda ovo: „Pobožni biskup klečao je tako pobožno i pristojno, kao da se nalazi u vidljivom društvu angjeoskom i svetačkom. Bio je nepomičan kao kip u najdostojnijem položaju. Gledao sam dalje, ne će li dopustiti sebi poslije kaku slobodu, da će moguće noge ispružiti, staviti koljeno preko koljena, glavu nasloniti o lakte. Ništa od toga nije učinio. Ostao je ozbiljan i častan, posve prema najstrožim pravilima vladanja, te je sve, koji su ga promatrali, napunjao s ljubavi i počitanjem“. (Camus, L'esprit de S. Francois de Sales)

To su, eto, u glavnom pravila o držanju tijela. Mnogo ih je i različitih, i za onoga, koji im nije vičan, teških. Zar za to treba postati malodušan i oružje odbaciti? Ni pošto! Teško je, ali nije nemoguće. Pristojno držanje nužno je za našu savršenu naobrazbu, mi smo dakle dužni nastojati oko nje. Stoga odvažno na posao! Iznajprije pokažimo svuda odlučnu volju, da budemo svuda puni takta i

dostojni. *Dixi, nunc coepi!* Pazimo na mig i savjete, što smo ih spomenuli, na koje nas roditelji i poglavari sjećali, glegjimo na primjer muževa, koji su na tom polju uzor. Svladavajmo sami sebe, svaki dan, svaki čas, bez prestanka; ne umorimo se, dok se sve neurednosti ne odstrane i vladanje ne bude bez ukora. Samo čini, koji se često ponavljaju, mogu ukloniti pogrješke i pribaviti dobre običaje, koji nam nedostaju. Samima nama će ta neprestana borba najviše koristiti: volja će ojačati, značaj se ustaliti, znanstvena naobrazba dobit će svoj spoljašnji odsijev; to nam otvara put do srdaca ljudskih, a uspjeh u kasnijem zvanju ne će izostati. Ako uza to kao kršćanski mladići tu borbu prihvatimo i u duhu vjere uzradimo, ako se nadvladamo u duhu apostolskom, u čast Božju i na spasenje duša, to tom žrtvom veselimo angjele i svece nebeske, tješimo duše u čistilištu, stječemo sebi bezbroj zasluga za vječnost, sebi i Crkvi pribavljamo najbogatiju punoću milosti i blagoslov Božji pratit će naš na svim putovima.

Glava četvrta.

Kako se pozdravlja.

Pozdrav je najjednostavniji, a ujedno najopćenitiji znak ljubavi prema bližnjemu. Po pozdravu raspoznaje se odmah čovjek obrazovaniji, ili da mu fali odgoja. Pozdrav obično čini prvi utisak, a to utječe na sud o obrazovanosti. Mladić stoga mora da pazi na pravila, kako će pozdravljati.

1. Kod jednostavnog sastanka na ulici pozdravlja se tako, te se prijazna lica šešir skine i spusti i pored toga se više ili manje nakloni prama časti onoga, koga smo sreli. Kod toga pozdrava valja upamtiti ovo:

a) Pozdravi se, da se ništa ne zadrži, niti se riječi ne izmijene. Samo posve intimno poznati uz običan pozdrav izgovore ime onoga, kojega sastaju. Mnogi katolici, a osobito svećenici, megju sobom se pozdravljaju s: „Hvaljen Isus i Marija!“, na što se odgovara: „Uvijeke. Amen“. Razumijeva se, da se taj pozdrav mora svuda zadržati, gdje je običajan, a gdje nije, onamo se toplo preporučuje.

b) Primi se za šešir, čim stignemo naprama onomu, koga moramo pozdraviti ili već nešto prije, osobito, ako je to poglavar ili vrlo odlična osoba. U potonjem dogagjaju spusti se šešir duboko i ne stavi se prije, nego je

on mimo prošao. Šešir se uvijek posve snimi tako, te se desna ruka ulekne i u laktu načini veći ili manji tupi kut. Nepristojno bi bilo šešir podići samo malo, kao da se bojiš, da što ne izgubiš iz njega; niti je pristojno na vojničku onako samo se šešira dotaći, ili ga u zrak dići, kao da bismo htjeli povikati: Živio!

d) Šešir se skida desnom rukom, rijetko lijevom. Ako desna nije slobodna, jer je u njoj štap, kišobran ili koji drugi lagan predmet, to se on iznajprije premetne u lijevu, a onda se desna lati šešira. Jednako je, ako tko kod sastanka imade smotku u ustima. Ona se stavi u lijevu ruku, a glava se otkrije desnom.

e) Ako je onaj, koga sastajemo, vrlo visoka ličnost, biskup, kardinal, knez, to treba da ostanemo nekoliko koraka od njega udaljeni stojeći; šešir se drži u ruci, licem se okrene k njemu, duboko se nakloni i tako valja da ostanemo otkriveni, dok on progje.

f) Kod sastanka mora biti izražaj lica prama staležu onoga, koga sastajemo i pozdravljamo: ozbiljno i s počitanjem kod poglavara, srdačno i prijazno kod jednakoga, dobrostivo kod nižega.

2. Na ulici se pozdravlja:

a) Osobe, koje nas pozdravljaju. Ne odzdraviti vrlo je nepristojno.

b) Ljude, koje naš pratilac pozdravi i koji njega pozdrave. Ako se nalazimo u društvu osobito odlične osobe, onda pozdravljamo samo one, koje i ta odlična osoba. Iznimka je s posve dobrim znancima, koji bi bili uvrijegjeni, kad ih ne bismo pozdravili.

c) Sadanje i pregjašnje poglavare, učitelje, uzgojitelje, majstore; jednako susjede, znance i one, s kojima smo u kojem odnosu.

d) Strance, koje sastanemo na privatnom području, kao na vrtu, u dvorištu, na stubama. Pitomci će dakle uljudno pozdraviti one posjetioce, koje slučajno sastanu na igralištu, u vrtu, u dvoranama, hodnicima i stubama kućnim.

e) Svaku visoku ličnost, kao biskupa, ministra i t. d.

f) Svećenike i redovnike obojeg spola. „U svećeniku štujemo Boga“ veli Hettinger. Oni za katolika nijesu stranci, znade ih po odijelu. Zaslužuju to radi svoga uzvišenoga staleža i radi općenoga, korisnog i požrtvovnog djelovanja. Vojnik je dužan pozdravljati časnike, ili ih pozna ili ne. U borećoj crkvi su svećenici prama vjernicima časnici. U naše vrijeme jošte je jedan razlog, da svećenike poštujemo. Neprijatelji vjere nastoje svim sredstvima da ih obruže i oslabe njihov utjecaj kod naroda. Zar nije za vjerne sinove Crkve stvar časti i dužnost savjesti da uzrade protiv toga, te svećenicima, gdje mogu, iskazuju čast, štovanje i ljubav?

g) Strance, koji nam iskažu bilo kaku uslugu, n. pr. nešto nam pruže ili nam dadu prednost na stazi, na uskim stubama. Jednako one, kojima mi iskažemo kaku malu uslugu, n. pr. upozorimo ih na pravi put, koji traže, dignemo stvar, koja im pala i t. d.

h) Na selu sve odrasle, ili ih poznali ili ne; protivno se za zlo uzima i tumači za oholost.

i) Putnike, koje sastajemo na samotnoj cesti, postranom poljskom putu.

k) Došavši u predsobu liječničku, u dućan, u čeka-

*

kaonicu željezničku, ušavši u coupé, i to jednostavno skinuvši šešir i bez naklona. Jednako kad izlazimo ili silazimo.

3. Noću se ne pozdravljaju prolaznici.

4. S obzirom na pozdravljanje valja nadalje opaziti:

a) Ako su ljudi, koji se sastaju jednake dobi i staleža, svejedno je, koji prvi pozdravi. Ako je koji stariji ili viši, onda ga drugi mlagji ili niži pozdravi prvi. To moraju upamtiti gjaci ili u opće mladi ljudi. Ako nas tko, kog ne poznamo pobliže, jednom pozdravio prvi, sastavši se drugi puta, na nama je da to isto uljudno učinimo. U ostalom, tko misli plemenito, ne promišlja dugo, tko će prije, on ili tko drugi pozdraviti. On nastoji sve predusresti, koje pozna, bili jednaki s njime ili pače niži. Čovjeka to preporučuje, ako je prama drugima prijazan i ljubazan. Tko počne štovati, žanje najviše štovanja.

b) Stoji li naš znanac slučajno na cesti ili kod otvorenih vrata, pravilo je, da onaj, koji mimo prolazi prije pozdravi. To opet mora učiniti onaj, koji stoji, ako mimo prolaze ljudi visokog položaja.

c) Tko sjedi, ustane i pozdravi ili odzdravi; izuzevši, ako mu posao ne dopusti da ustane, ili je onaj, koji mimo prolazi, mnogo mlagji ili nižega položaja. U tom slučaju dovoljno je, da se jednostavno glavom naklonimo.

d) Ako s kime razgovaramo, kad nam prolazi znanac, razgovor treba da za čas prekinemo i njega pozdravimo okrenuvši se prama njemu.

e) Opazimo li, pozdravljajući koga, da smo se prevarili u osobi, onda ne valja prekinuti započeti pozdrav;

treba ga svršiti. Tu vrijedi: „Što je odviše, ne škodi“. *Quod abundat, non nocet.*

5. Katolik napose mora jošte upamtiti:

a) Sastane li na ulici presv. olt. sakramenat ili u ophodu ili jednostavno, kad se nosi k bolesniku, neka otkrije glavu, pobožno klekne na oba koljena, gdje se baš nalazi, sklopi ruke, duboko se nakloni prema presv. olt. sakramentu i tako ostane, dok se svećenik nešto udalji.

b) Idući mimo crkvu ili kapelu, u kojoj se čuva presveto Otajstvo, treba da skine šešir, da pozdravi ondje Boga — Spasitelja pod prilikama kruha. Isto neka čini s počitanjem i pred raspelom ili pred kojim kipom, što ga je blagoslovila Crkva.

c) Kad sastane ophod ili sprovod, jednako neka snimi šešir i ostane otkriven u počitanju, dok nije povorka posve mimo njega prošla. Vrlo bi nečedno bilo, kad bi o toj prigodi zadržao lulu ili cigaru u ustima.

6. Ulica nije mjesto, da s drugima, pa ni sa samim prijateljima i znancima, razgovaramo. Drži se, da ljudi, koje na ulici sretamo, idu za svojim poslom, i nemaju rado, da ih zadržavamo. Ipak se češće dogagja, da prolaznici razgovaraju na cesti. To može biti uz ove pogodbe:

a) Ako je za to važan razlog i prolazniku valja nešto osobito reći;

b) Ako je onaj, s kojim želimo govoriti, blizu. Njega dozivati iz daleka, namigivati mu, ili mu drugim znakom pokazivali, da mu želimo što saopćiti, vrlo je nespretno.

c) Ako je osoba, s kojom želimo govoriti, na ulic sama. Nije upravo protiv uljudnosti, ako prolazeći slučajno

uz kuću dobra prijatelja na prozor pogledamo, pak njega i njegove skinuvši šešir pozdravimo uz naklon. Ali ipak nije pristojno, nekoga, koji je na prozoru, nagovoriti i dulje s njime razgovarati. Jednako se ne pristoji, nekoga kroz prozor dozivati i onda se s njim zabavljati.

d) Ako je onaj, koji nagovara, pouzdan prijatelj ili nama jednak, ili poglavar. Vrlo rijetko i iz osobitih razloga smio bi podložnik nagovoriti poglavara. N. pr. nekadanji učenik sastane svojega bivšeg učitelja, kojega nije vidio već više godina; niko mu ne će zamjeriti, ako do njega pristupi i progovori s njime nekoliko riječi. Ili: podložnika poslati s nalogom u kuću jednog poglavara, a on ga nije našao; sastane li ga slučajno, poslije na ulici, može mu se približiti i reći svoju molbu.

e) Ako su oni, koji žele megju sobom govoriti sami. Samo bi to smjeli učiniti iznimno, imadu li kojega pratioca uza sebe, osobito ako je to viša ličnost. Pratimo li koju uglednu osobu, a treći dogje, da s njom govori, valja odstupiti jedan korak natrag, da ne čujemo razgovor. Ako oba zatraže, da ostanemo, jer za nas nemaju nikake tajne, onda možemo pristupiti, ipak se još moramo držati malo po strani. Ugju li u sobu, to ne ćemo s njima ići bez posebnog poziva.

7. Hoćemo li s kime govoriti vani, valja se držati ovih pravila:

a) Približimo li se k onome, s kojim želimo govoriti, pozdravimo ga prijazno kao kod običnoga sastanka: lako naklonivši glavu, ako je iste časti kao mi, dublje, ako je odličniji ili poglavar. Duboko se valja nakloniti, ako je

osobiti odličnik, n. pr. biskup. Nespretno bi bilo, kad bismo za poklona podigli glavu, da pogledamo onoga, koga častimo, ili nogu unatrag bacili, kako to običavaju djevojke, kad se klanjaju.

b) Ako tko ruku pruža ili je stište, kad pozdravlja, očituje srdačniju odanost; to se može odobriti samo kod prijatelja i drugova. Ljudi, koji se malo ili ništa ne poznaju, moraju to propustiti. Poglavari to učine katkad prama podložnicima u znak svoga štovanja. Ali oni se ne smiju nikad usuditi takova što prama poglavarima. Tko pruža ruke, neka to čini blago; drugi neka ju prihvati, ali ne da ju stisne ili da njome trese, da svaki uzmože svoju lako povući. Ruka se pruža cijela, a ne samo jedan ili dva prsta; to je djetinje i smiješno. U opće čuvati se valja prevelike povjerljivosti; ona graniči često s neuljudnošću i povod je zlim opaskama.

c) Kad su osobe, s kojima govorimo, odlične i starije, ostajemo otkrivene glave, dok nam ne kažu, da se pokrijemo. Koliko to mjesto dopušta, ne smiju s tim pozivom odgagjati. Podložnik neka nikad svoga poglavara ne sjeća na to. Sebi jednakoj osobi može se reći, a ipak se ne kaže u kratko: „Pokrijte se!“, nego lijepo: „Molim, izvolite se pokriti!“ Onda treba poziv slijediti (t. j. pokriti se).

d) Šešir drži se u desnoj ruci, okrenuvši otvor šešira k sebi. Lijeva se lako spusti niz tijelo, ili se stavi na prsa. Traje li razgovor dugo, uzme se šešir i u lijevu i čvrsto se drži na prsima.

e) Pozdravljajući ne valja se služiti uvijek onim starim riječima: „Dobar dan!“ To se može jednakima ili

podložnima reći, a kod viših se inače kaže: „Gospodine, čast mi je pozdraviti vas“. Ili: „Izvolite primiti izraz mojega najdubljeg počitanja.“ Obično se razgovor počne tako, te se zamjenito zapita za zdravlje: „Kako je vaše vrijedno zdravlje?“ Drugi odgovara: „Hvala, dobro, a kako s Vašim?“ Kratak to mora biti odgovor, a ne da se opisuje na daleko i široko. Poglavara se nigda to ne pita. Upita li on, valja čedno i zahvalno odgovoriti.

f) Nije umjesno, da onoga, s kojim nijesmo u užem poznanstvu, pitamo: odakle dolazi i kamo ide? U opće, svako pitanje mora izostati, koje odaje radoznalost.

g) Razgovor na ulici neka bude kratak. Samo se kaže, što je najnužnije. Tko je odličniji, on mora da dade znak rastanka. Ako on to ne učini, drugi se mora malo ustrpjeti. Ako mu se opet hiti i ne može dulje ostati, smije se ispričati i otići.

h) Oprostiti se valja, kako smo se sastali. Skinimo šešir i naklonimo se prema časti onoga, s kojim smo govorili i pozdravimo s riječima: „S Bogom!“ ili: „Do vidova!“; kod viših: „Čast mi se preporučiti“.

i) Ako nas na ulici tko nagovori i nitko ga ne predstavi, a on sam to ne učini, dopušteno je upitati: tko je? To neka bude ovako: Smijem li pitati za vaše vrijedno ime? s kim imadem čast govoriti?

8. Što se tiče zagrljaja i cjelivanja, valja upamtiti ovo:

a) Može to biti kod najbližih rogjaka kao oca, majke, brata, sestre i kod najboljih prijatelja.

b) Neka bude, kad se s kime sastajemo poslije duljeg vremena ili rastajemo za dulje vrijeme, na novu godinu

ili na imeni dan ili kod kakove vesele ili žalosne obiteljske zgode.

c) To spada u privatnu sobu obiteljsku, a ne na javnu cestu ili u veliko mnoštvo. Jedino može biti iznimka, ako tko na dugo vrijeme putuje ili se poslije dugog vremena vraća. U tim dogagjajima mogu se rogjaci i prijatelji, koje smo na kolodvor ispratili ili ih ondje dočekali, tako pouzdano pozdravljati ili rastajati.

Glava peta.

Posjeti.

Posjeti su važni u društvenom životu. Vrše se, da za što molimo, da za što zahvalimo, želimo sreću, izrazimo saćut, predstavimo se drugomu ili se preporučimo dobrohotnosti. Posjeti zbližuju ljude, popravljaju, što je zlo u značaju pojedinih ljudi; njima se čovjek uči finim manirama, taktičnosti u saobraćaju, sklapa i učvršćuje prijateljstva, što poljepšavaju život, pribavljaju upliv i olakoćuju djelatnost stališku. Katkad grade sreću kući, a u izmjeni prilika brane od nesreće ili bar umanjuju udarce njezine. Često donose mir u obitelji i u društvo. Koliko puta su se, n. pr. jednim jedinim posjetom prijatelji i rogjaci za uvijek izmirili, a dulje su vremena bili u zavadi. Dobro je dakle, da obrazovan čovjek znade pravila, kojih se mora držati, kad koga pohagja.

1. Pristoji se da posjetiš:

a) Kad si došao u mjesto, gdje ćeš vršiti kakovu službu i ondje raditi, a posjetiti moraš sve poglavare i drugove u službi, a i druge odličnike, s kojima ćeš dolaziti u dodir. Katolik, koji misli dulje vremena ostati u kojoj općini, prve dane mora da posjeti župnika ili kojeg

drugog svećenika. U svim prilikama životnim imat će svjetovnjaci mnogo utjehe i blagoslova, budu li se družili sa svećenicima, pa zato ne smije katolik propustiti zgodu da se svećenikn približi i s njime živi u iskrenom prijateljstvu.

b) Kada te pozove odlična koja osoba, n. pr. k objedu, — odazvao se ti pozivu ili ne.

c) Da zahvališ, ako ti je poglavar, prijatelj ili tko drugi učinio kakovu važniju uslugu.

d) Valja posjetiti one, koji su nas pohodili, i to — ako je moguće — prvih osam dana poslije njihova posjeta. — Posjeta ne uzvratiti bilo bi nepristojno, a i riješili bismo time onoga, koji nas je posjetio, dužnosti, da nas ikad više posjeti. Intimni prijatelji i znanci ne gledaju na posjete, pa zato nijesmo dužni da posjet svakiput uzvratimo. Isto tako ne moraju uzvraćati posjeta poglavari i dobročinci. Učine li to, znak je to i dokaz njihova dobra srca i plemenite duše.

e) Posjetit ćeš i prijatelja, da mu čestitaš srećnu koju zgodu, odlikovanje, promaknuće, imenovanje, ili kod žalosne kakove zgode, n. pr. ako mu je tko umro, ako mu se uopće dogodila kakova nesreća.

f) Gdje je to običaj, valja posjetiti poglavara ili prijatelja na imeni njegov dan, bilo da se to zbudne na sam dan ili u predvečerje dana, no dosta je da ga posjetiš u osmini blagdana.

g) Na novu godinu doći ćeš k rogjacima, prijateljima i znancima. Posjeti zadnjega dana u godini ili prvoga dana nove godine prije podne najsrdačniji su i najčasniji.

Toga radi za najbolje su prijatelje i poglavare, dok se drugi mogu obavljati u osmini, ili pače čitav mjesec siječanj.

h) Dobri gjaci rado će doći k svojim dušobrižnicima i učiteljima, da im za praznika iskažu štovanje i zahvalnost, i porazgovore se s njima o svojim naukama, napretku i o drugim svojim prilikama.

i) Lijepo je, posjetiš li prijatelje i poznate, ako su teško oboljeli, da ih utješiš i osokoliš. Kad ozdrave, oni su dužni, da od zahvalnosti uzvrate posjet, čim stanu izlaziti iz kuće.

k) Podložnik mora svakako posjetiti visokoga poglavara, biskupa, ministra, kada dogje kamo, da ondje resîdira ili vrši službu.

Želiš li saznati, kako je bolesniku, učini to usmeno ili sam, ili preko sluge, da porodica može odmah usmeno odgovoriti. To te ne će stajati toliko vremena, koliko bi ga trebalo, da pišeš. Pismeno ćeš pitati samo onda, ako nijesu u istom mjestu, gdje je bolesnik.

2. Kako se treba vladati kod posjeta? Da na to pitanje tačno odgovorimo, moramo razmisliti, što valja činiti: I. Kad posjet uzvraćaš, a napose kod dolaska, za vrijeme posjeta i kod odlaska. II. Kad posjet primaš.

I. Kad posjet uzvraćaš.

3. Posjetit moraš, koga već posjećuješ, u zgodno vrijeme, zato: ne rano u jutru, niti kasno u večer; ne onda, kada dotičnik baš jede ili radi što, ne u nedjelju za službe Božje i t. d.

Uljudno se valja upitati za običaje u kući, u koju

želiš ići i ravnaj se po dobivenoj uputi. Obično je najzgodnije vrijeme od 10—12 prije podne i 3—6 poslije podne.

4. Kad pohagjaš, odijelo mora biti uredno. Za snijega i kiše valja paziti, da odijelo i obuća ne bude umazana. Ideš li k poglavarima i visokim ličnostima, svakako moraš uzeti rukavice.

Kod dolaska. 5. Na stanu onoga, koga želimo posjetiti, povucimo za zvono ili pokucajmo na vrata — oboje umjereno i pristojno — i mirno čekajmo, dok dogje sluga. Megjutim očistimo cipele na željezu za to priregjenu, pa i onda, ako su samo malo umazane. Ako ne dogje nitko, utaknimo posjetnicu sa uvinutim uglom za vrata. Dogje li sluga, pozdravimo ga, skinuvši šešir i upitajmo: da li je gospodin N. kod kuće? Ne kaži samo u kratko „gospodin“, što smiju samo sluge i sluškinje s obzirom na svoje gospodare. Reče li sluga: Nije! — ništa ne kaži, već predaj kartu, pozdravi ljubazno i otigji. Kaže li da jest, valja slušati njegova uputstva. Zapita li, koga će najaviti, predaj mu kartu, da ju preda gospodinu. Ako je nemaš kod sebe, odgovori jednostavno: „gospodin N. N.“, ali ne kaži samo ime bez „gospodin“.

6. U hodniku kuće očiste se još jednoć cipele tamo na strunjači; ostani otkriven, a kišobran i kabanicu, ako je to moguće, ostavi na hodniku. Sada se može slučiti troje: a) sluga nam pokaže sobu, gdje ćemo onoga naći, koga tražimo. Ugjemo k vratima držeći u ruci šešir i palicu, pokucamo tiho, ali ipak da se čuje, dva tri puta. Ne ugje se odmah, već se čeka dok se reče „naprijed“, da

se osobe u sobi ne iznenade i da nam samima ne bude neugodno, nagjemo li se u tugjoj sobi sami, bez svjedoka. Ili: b) sluga nas vodi u salon, ponudi nam da sjednemo i javi gospodaru o našem dolasku, a on za koji čas dogje; c) sluga nas prati iznajprije u predsoblje ili čekaonicu i onda nas najavi. Dok očekujemo stojeći ili sjedeći njegov povratak, dopušteno je da promatramo umjetnine, slike, kipove, vaze, knjige, albume, što se ondje nalaze. Ne smije se pjevati, fućkati, dirati što, premještati, listove čitati, pretince povlačiti i t. d. Vrati li se sluga i otvori vrata od sobe za primanje, ugjemo držeći šešir u ruci. Obično sluga zatvori vrata; propusti li on, to onda učinimo mi.

7. Ušavši, valja se malo nakloniti i poći izravno do gospodina ili gospogje. Udaljeni dva koračaja opet se naklonimo i sada duboko i pozdravimo s „dobro jutro“, „dobar dan“; ili biranije: „Gospodine ili gospogjo, primite izraz moga najdubljega počitanja.“ Onda se valja okrenuti lijevo i desno i pozdraviti ostale nazočne tihim naklonom. Ako su prisutne poznate nam osobe, onda traži pristojnost, da ih pozdravimo napose. Mahati glavom smije se samo najpouzdanijim prijateljima. Ako je onaj, kojega posjećujemo, kad smo k njemu pristupili, zabavljen poslom ili s drugim razgovara, onda ostanimo s počitanjem malo podalje, i čekajmo dok svrši; tada se valja požuriti, da ga pozdravimo.

8. Tko ugje, drži šešir u ruci, dok mu gospodar ili tko drugi ne reče da ga odloži — ili mu ga tko hoće da uzme. Ali ne čeka onda, da mu ga tko uzme, već ga sam odloži, čim mu je rečeno, i to na stolac ili odregjeno za to mje-

sto, a nikad na stol, a osobito ne na krevet. Imade li tko palicu uza sebe, neka ju prisloni u ugao.

9. Ne smije se sjesti, dokle tko ne ponudi. Kad se to zbudne, uzme se stolac i stavi na označeno mjesto. Ponudi li gospodar kuće mjesto, uzme se bez oklijevanja. Ako se nama prepusti da ga sebi odaberemo, uzmimo najjednostavnije. Ne sjedaj, dok ne sjedne gospodar. Ostane li on stojeći, znak je, da mu naša prisutnost nije zgodna i moramo da budemo što kraći. Ako gospodar nije označio mjesta, najzgodnije je naprama njemu i gdje se može na strani vratiju. Mlad čovjek neka sjedne zadnji i sve vrijeme neka zadrži šešir u ruci.

Za posjeta. 10. Pošto su svi sjeli, počne se zabava. Ona neka bude jednostavna, ozbiljna i dostojna, prema načelima, o kojima ćemo govoriti u slijedećoj točki. Razumijeva se, da pravila za vladanje kod sjegjenja, stajanja, kašljanja, kihanja, pljuvanja, osobito kod posjeta vrijede. Zijevanje, nečedno promatranje prisutnih, razgledavanje po stijenama, nemirno kretanje ruku i nogu, očiti su znak dosade; to se dakle mora osuditi. Ne smije se govoriti preglasno, niti se smijati, da se na daleko čuje. Za mladež pristaje, da u nazočnosti starijih bude čedna i tiha, da malo govori, a mnogo sluša.

11. Pruža li se komu kakav predmet, to treba učiniti uz mali naklon i uz malo shodnih riječi, ali se ne daje ispred drugoga, ako baš ne mora da bude i onda valja umoliti za oproštenje. Ako je osoba, kojoj želimo dati, daleko od nas, nastojmo iza drugih do nje doći; ako to ne možemo, onda umolimo drugu, koja je blizu, da joj

dade. Podade li se komu dar, to se ne kaže, koliko stoji; ne smijemo ga hvaliti i govoriti neprestano o tomu, da budemo važni i t. d. Jednako je, nuz put rečeno, i za dobročinstva, koja tko učini. Darovatelj mora sebe smatrati, kao da je on više dužan od primaoca. — „Bolje je davati, nego primati.“ — („Djel. ap.“ 20, 35.) Dobijemo li od koga novaca, to u njegovoj prisutnosti ne brojimo; izuzevši, ako se radi o trgovačkoj, poslovnoj stvari. Ako tko daje novac, neka traži, da onaj, koji prima, novac broji; to valja poslušati.

12. Udalji li se gospodar na koji čas za posjeta, ostaj mirno sjedeći. Kad se on vrati, treba ustati i opet sjesti, ako on to učini. Dogje li za razgovora drugi posjetnik, to valja s počitanjem ustati. Ako je to odličnik, povuci se natrag, zgodno se ispričaj i oprosti, da se ne opazi pravi uzrok i ne dopustimo, da nas tko prati. Ako nas novi posjetnik pozna, pa nas sili da jošte ostanemo, možemo popustiti i jošte se zadržati malo; no poslije 4 – 5 časova valja se bezuvjetno udaljiti.

13. Običan posjet neka traje 10 – 15 minuta. Nepristojno bi bilo gledati na uru, da se dozna, je li vrijeme odlasku. Kad mislimo, da je vrijeme, čedno i mirno se ustane, pozdravi i ode. Zamoli li gospodar, da ostanemo jošte malo, ako iskreno misli, možemo ostati jošte 4 – 5 časova, a kada to mine, vajja svakako otići. Prijatelje ne veže tako strogo vrijeme i može trajati dulje. Megjutim uvijek vrijedi pravilo: Čim znadeš, da je osoba, koju si pohodio, zabavljena poslovima, ne smiješ joj otimati dragocjeno vrijeme i bez nužde ju zabavljati. Nesnosno je u

istinu, kad koji posjetnik nije dosta uvigjavan i taktičan, da u pravo vrijeme ode. Sam može prosuditi, kad je vrijeme da ode, i po vladanju onoga, koga je posjetio, može to razabrati. Pokazuje li on neki nemir, kašlja, šilji olovku, glegje na uru, igra se lancem ure, uregjuje stvari na stolu, knjigu ili novine čita, stolac okreće, papir dere, mjesto mijenja, na vrata se osvrće, gore, dolje stupa, ispričava se, što u našoj nazočnosti ovo ili ono radi ili da nekamo ići mora i t. d., to je čas da razgovor prekinemo i oprostimo se. „Razborit je, tko uvijek u pravo vrijeme dogje, ali je razboritiji, koji znade otići, kad je zgodno.“ (P. T. Pesch.)

Dali kome naš posjet godi, poznajemo po raznim znakovima, n. pr. ako nas djeca i družina prijazno prime, ako gospodar žali, što ga tako rijetko posjećujemo; ako nam čitavo vrijeme posjeta posveti, naš mu se razgovor svigja, srdačno nas moli, da jošte dulje ostanemo, odmah nam posjet vrati i t. d.

14. Posjet neka bude osobito kratak:

a) Ako se znade, da osobe, koje posjećujemo, moraju izaći ili ih tko očekuje; ako ih tko u našoj prisutnosti zove, n. pr. sluga.

b) Dogje li koji posjetnik, koji je osobito odličan, ili opazimo, da ima s gospodarom obaviti neke poslove, što bi ih radije izvršio s njime na samo.

c) Ako tko čeka u predsobi, da poslije nas ugje.

d) Ako inače iz raznih znakova, kako smo spomenuli, opazimo, da je naša prisutnost dosadna.

e) Ako dogjemo u vrijeme blagovanja ili spremanja na put.

15. Ako iz pomenutih razloga posjet mora biti kratak, to ipak ne odlazi iz nebuha, već pričekaj zgodan svršetak razgovora, da se zgodna riječ za zaključak upotrijebi; onda se preporuči, makar gospodari i žele da dulje ostaneš.

Kod odlaska. 16. Kad si posjet svršio, digni se mirno sa sjedala, stolac ostavi kako jest, a ne stavljaj ga na pregjašnje mjesto; uzmi šešir i palicu, pozdravi uljudno, kao kad si došao s riječima: „Čast mi je preporučiti se," „à l' honneur de vous revoir" i čedno se nakloni. Ako je onaj, koga smo posjetili, uljudan, prati nas do vratiju, pa ih on sam otvori. Ovdje još jednoć pozdravi. Vode li vrata na ulicu, pokrije se poslije toga pozdrava, vode li na stube, šešir se drži u ruci, dok ćeš da zakreneš za koji ugao; onda opet na pô okrenuvši se učini zadnji naklon, na što gospodar sada tek zatvori vrata. Tko odlazi, može dopustiti da ga se isprati do vrata sobe za primanje. Dalje ne, ako ima još drugih posjetnika; ako ih nema, može zahvaliti, ali pratnju dozvoliti do stuba ili kućnih vrata.

17. Ako ih više zajedno čini posjet, to ugledniji i stariji imadu prednost. Treba ih naprijed pustiti, na stubama dati udobniju stranu, t. j. stranu do zida ili prislona. Najvišemu je glavna uloga; on će druge predstaviti, razložiti razlog posjeta, voditi razgovor, podati znak za odlazak i t. d. Spomenuti valja i to, da se predstavljaju niži višima, mlagji starijima, gospoda gospogjama. Onaj, koji predvodi drugoga, kaže: „Čast mi je predstaviti gospodina N. N." ili jednostavnije: „Ovo je g. N. N." Ako mu je rogjak, kojega predstavlja, dodat će i to. Ako su me-

gju sobom familijarni ili vrijeme sili, to se jednostavno reče: „Gospodin B. — Gospodin Č."; ako je opet mnogo stariji ili poglavar, onda se uzme dulja formula; a za podložnika se jednostavno kaže: „Gospodin N."

II. Kako se prima posjet.

18. Pošto je posjetnik pozvonio, ne smije sluga pustiti, da dugo čeka pred vratima, već neka brzo otvori, uljudno ga pozdravi i uljudno na pitanja njegova odgovara. Ako gospodar u ono vrijeme ne će primati, to sluga ne će reći: „Gospodin mi je rekao, da nije kod kuće", nego jednostavno: „Gospodin je odsutan." Jednako neka ne pita: „Tko ste Vi?" već: „Koga mi je čast gospodinu javiti?" Osobito ne smije da pita: „Što biste rado s gospodinom?"

19. Bude li posjetnik, što je obično, primljen u salonu, bilo bi nespretno, da onamo sam dugo čeka. Razumijeva se, da u zimi mora prostorija biti ugrijana. Ako je gospodar zabavljen neodgodivim poslom, da odmah dogje, onda će poslati koju domaću osobu, koja će ga zastupati, dok on sam dogje. Kada dogje, neka se ispriča s nekoliko zgodnih riječi. Ako je posjet u sobi za rad, onda domaćin mora ustati, prijazno gostu doći u susret, uljudno ga pozdraviti, ponuditi mu najbolji stolac, a ako je hladno, zgodno mjesto do peći. Uopće iskazati mu mora svu pažnju, koja pripada obrazovanim ljudima, da svojim ljubaznim vladanjem očituje radost, što mu je uzročio posjet. Stolac valja ponuditi s riječima: „Izvolite sjesti." Ne smije ponuditi stolac, na kojem je upravo do sada on sjedio ili

tko drugi; jedino, ako je to odlična osoba, a bio bi u sobi samo onaj naslonjač. Gospodar mora umoliti posjetnika, da odloži šešir i palicu; traje li posjet dulje, to mora gospodar sam oduzeti te stvari i odložiti.

20. Gospodar mora paziti na to, da zabava teče i da ne zapne razgovor. Ne smije pokazati niti držanjem niti vladanjem, da mu je nazočnost posjetnikova dosadna. Neka ustrpljivo ustraje i ostane prijazan, kako dugo to biti može. Radi li, kad je posjetnik ušao, to mora posao odložiti, ako je moguće; a mora li ga svršiti, mora se ispričati i obaviti ga. Ako jede, neka prekine i ne smije nastaviti, dok ga posjetnik na to ne potakne. Isto će učiniti, ako mu za razgovora predadu koji list. Ako je posjetnik otmen, on će mu sam reći, da pogleda list. Gospodar onda to brzo učini, a znade li, da vijest nije žurna, odgodit će čitanje. Isto je, kad god nam stigne list, u prisutnosti drugih, n. pr. kod stola, u sastanku i t. d.

21. Želi li posjetnik otići, neka ga gospodar mirno pusti. Ako su oni prijatelji, može ga još zatražiti, da dulje ostane; odbije li to posjetnik, ne smije ga dalje siliti. Obrazovan čovjek je uljudan, a nije nasilan.

22. Kad koji posjetnik odlazi, svi prisutni ustanu. Gospodar ga isprati do vrata, koja vode do stuba ili ulice. Sam ih otvori, pozdravi još jednom posjetnika i kod otvorenih vrata gleda za njim, dokle ga nestane pogledu. U gradovima ide gospodar do vrata, što vode do stuba, na selu do kućnih vrata, ili dapače na dvorište. Činovnici, koji primaju u svojem uredu, lišeni su te dužnosti, isto gospogje prama gospodi. Uljudno se oproste u sobi i nikoga ne prate. Ako je posjetnik na kolima, prati ga gospodar do kola, dok se uspne. Čim kočijaš potjera konje, gospodar još jednom ponovi pozdrav duboko se nakloniviši i ode.

23. Ako ih je u kući više, koji primaju posjete, jedni prate one, koji odlaze, a drugi ostanu kod onih, koji su pridošli na novo. Je li to samo jedna osoba, to s onim, koji odlazi, ide do vrata dvorane. Ako je posjetnik kaki odličnik, biskup, ministar, onda se može ostale posjetnike jedan čas ostaviti same, da se posjetnik otprati do kućnih vrata ili do kola.

24. Posjeti, što se čine zemaljskim odličnicima, Papi, caru ili kralju, knezu, kardinalu ili biskupu, zovu se audijencije. Kod njih vrijedi posebni ceremonijal, koji je u glavnom dobro znati.

a) Audijencija u Pape zatraži se prije kod oblasti rimske kurije. Bude li dopuštena, odredi se dan i ura, koje se posjetnik mora tačno držati. U odregjen sat pogje kartom prolaznicom u palaču. Komornici ga čekaju i vode u predsoblje, odakle ga prelat ili tajni komornik odvede u dvoranu za audijencije. Kod običnih se posjeta pozdravi, a ovdje se ulazeći načini u dvorani trostruki prigib koljena: prvi kod ulaza, drugi u sredini, a treći neposredno pred Papom. Zatim valja ostati klečeći i poljubiti u tom položaju Papinu nogu ili bolje u papuči Papinoj 'uvezen križ. Na poziv sv. Oca digne se posjetnik s počitanjem, jasno i kratko kaže predmet, radi kojega je došao, odgovara čedno i jasno na pitanja, koja mu stavi Papa ili ponizno sluša njegove spasonosne nauke i opomene. Papa se nagovori sa: Sanctissime Pater, a za razgovora

Sanctitatis Vestra, Vaša Svetost. Kad je razgovor svršen, sâm će sv. Otac posjetnika otpustiti. Odlazeći treba kleknuti odmah i primiti pobožno papinski blagoslov. Poslije toga se ustane, udaljuje se idući malo po strani, da se sv. Ocu ne okrenu legja, ponavlja se tri puta prigib koljena kao i kod dolazka. Etiketa na dvoru papinskom traži, da se pred sv. Oca dolazi u crnom odijelu s bijelom kravatom, ali bez rukavica.

b) Audijencija kod cara ili kralja mora se takogjer prije zamoliti i dobiti. Posjetnik pogje tačno u odregjeno vrijeme u palaču i ugje — a vodi ga carski ili kraljevski komornik — u dvoranu za primanje. Pri tomu se duboko tri puta nakloni: kod ulaza, u sredini i neposredno pred vladarom. Onda stane uspravno, s počitanjem stojeći, dok ga vladar pozove, da sjedne, što on odmah posluša. Zatim jasno i tačno iskaže svoje želje, te čedno i podanički sluša milostiv odgovor vladarev. Njega valja nagovarati sa: Veličanstvo, a tijekom govora: Vaše Veličanstvo. Kad se audijencija svrši, kralj sam dade znak za odlazak. Posjetnik odilazi idući malo po strani, pazi, da visokom gospodinu ne okrene legja, te se kao kod dolaska tri puta duboko pokloni.

c) Posjet kod kardinala ili biskupa vrši se ovako: Posjetnik dogje u običnu uru u palaču prelatovu i sluga ga uvede. Po prilici u udaljenosti od dva koraka do crkvenoga dostojanstvenika duboko se nakloni, poljubi mu prsten i poklekne, da primi blagoslov. Ako mu visoki dostojanstvenik ponudi, sjedne. Pošto je razgovor svršen, s počitanjem ustane, povuče se, da i ne čeka otpust.

25. Vrlo su, moguće i pretjerano, važne u naše dane: posjetnice. Tko se njima umjereno i razborito služi, vrše u prijateljskom saobraćaju važnu službu. Od dvostruke su koristi: da zadovolje uglagjenosti i vrijeme nam uštede. Ljudima, kojih dosta ne poznajemo, da ih češće pohodimo, ali s kojima želimo ostati u dobrim odnosima, možemo s jednom kartom iskazati prijaznost, koje ne će nikad više zaboraviti. Često puta je čovjeku na veliku utjehu, kad vidi, gdje u teškim prilikama nije sam i zapušten, već ga dapače ugledne osobe cijene i časte. Ipak se posjetnice mnogo zlorabe, a toga se valja čuvati. Za nas neka vrijede ova pravila:

a) Odrasli i uopće osobe, koje zauzimaju samostalan socijalan položaj, mogu se služiti posjetnicama, nipošto služinčad, djeca, gjaci. Kod njih ragjaju one samo lakoumnost, taštinu i nepotrebne izdatke.

b) Posjetnice neka budu od bijelog, a ne šarenog, od jakog, bez sjaja papira, po prilici 10 cm duge, a 5 cm široke. Caklovite se više danas ne upotrebljavaju kao prije. Jednako je iznimka drugi umjetni papir, kao marmorisan, na način biserja sa zlatnim obrubom, i za to ne valja to upotrebljavati. Na kartama je osim obiteljskoga imena, pred koje se može staviti prezime, malim pismenima napisana vlastitost, čin i stalež vlasnika, a dalje desno stanovanje. Plemenitaši stavljaju svoje potpuno ime, a odozgo svoj grb ili krunu, koja odgovara njihovu činu; za jednostavno naime plemstvo kruna s pet šiljaka, za baronstvo sa sedam, za grofofstvo s devet. Na posjetnici koje gospogje samo je njezino ime. Za vrijeme žalosti na posjetnici će biti crn

obrub. Karte su pisane, štampane ili litografirane. Najukusnije su posljednje.

c) Posjetnicama se služi:

α) kod posjeta, i to:

1. da nas sluga najavi. U tom slučaju ostane karta netaknuta;

2. ako traženih osoba kod kuće ne nagjemo. Je li sluga u kući, to se njemu preda karta, da je uruči gospodaru, kad se vrati. Ako nema nikoga, a vrata su zatvorena, to se onda, nema li škrinjice za listove, koja stanu pripada, stavi karta (posjetnica) u kućna vrata. U oba slučaja previne se prednji gornji ugao ili prednji rub $^1/_2$ cm po širini i prama unutra. Kad se želi izraziti saćut, kondolencija, drugi rub prema vani, u znak, da smo osobno predali i imali nakanu učiniti formalan posjet. Kod oprosnih posjeta napiše se dolje u uglu desno slovo z. r. (za rastanak) ili p. p. c. (pur prendre congé);

β) o novoj godini ili u drugo vrijeme u godini, da se komu poklonimo, da s njime i ne govorimo. Posjetnik odnese osobno kartu u stan onoga, na koga misli i preda kartu netaknutu slugi, da ju on dade gospodaru;

γ) kao naknadu za pismena saopćenja. One se šalju u otvorenoj couverti po pošti i to:

1. onomu, koji je nama kartu poslao, da mu se uzvrati;

2. onomu, koji nam je štampano saopćio slučaj smrti, ženidbe, krst. Kad se odgovara za slučaj smrti, napiše se u ugao: z. k. (za kondolenciju) ili p. c. (pour condoléance), da se izrazi saćut radi žalosti. Da se odgovori na ona

druga dva slučaja, načini se znak z. č. (za čestitku) ili p. f. (pour félicitation), da se čestita radostan dogagjaj;

3. na novu godinu i imene dane onim osobama, s kojima želimo uzdržati neki odnos, no one nijesu s nama tako usko u prijateljstvu, da bismo ih morali posjetiti ili im list pisati. U takovu slučaju mogu karte ostati cijele;

δ) da poznatima u posebnim zgodama, kao imenovanja, promaknuća, odlikovanja, izbora i t. d. čestitamo. Tada se na kartu stave slova s. č. (srdačno čestitam); p. f.

Glava šesta.

Zabava.

Zabava je usmeno druženje izmegju dvije osobe ili više njih, megjusobna izmjena doživljaja, nazora, utisaka. U njoj se očituje značaj, ćud, karakter; dapače se više ili manje opažaju najunutarnjije sklonosti, želje, svojevolja, strasti. U zabavi se od rada ili od poslova umoran duh otpočine i sakupi novih, svježih sila. Zabava je djelotvorno sredstvo, da se steče novo znanje, ili proširi ili učvrsti već stečeno, napokon shodna je prilika, da kod ljudi zadobijemo ugled i utjecaj. Tko znade dobro zabavljati, slušatelji su upravo napeti i on tako priklanja sebi njihovu privrženost. Nije doduše svakomu dano da zabavu vodi vješto i ugodno; no ipak nije nikomu dopušteno da se u društvu vlada protiv dobrog tona i zakona pristojnosti. Dobro je stoga znati pravila, na koja valja paziti kod zabave.

1. U društvenom krugu neka bude d r ž a n j e tijela korektno, plemenito, dostojno, kako je gore (gl. 3.) opširno izvedeno. Pomenutome valja jošte dodati: Treba izabrati taki položaj, te onoga, s kojim govorimo, možemo u lice gledati, zamijetimo utisak svoga govora na njega. Ipak ne

smijemo tako blizu k njemu pristupiti, da mu u lice dišemo, ili dapače da slina na nj pada. Jednako valja razgovarajući paziti, da lice ne rastežemo, kreveljimo, da se zubi ne pokazuju, da se nezgodno ne miču usne i t. d.

2. Valja se služiti po mogućnosti j e z i k o m, koji će svi razumjeti. Inače je jedan dio prisutnih osugjen da šuti, a činilo bi se takogjer, da želimo nešto pred njima zatajiti ili da protiv njih govorimo. Prema tomu, premda je naš jezik materinji hrvatski, ako smo u društvu, gdje tko ne zna hrvatski, a svi razumiju njemački, morali bismo gogoriti njemački. Teče li razgovor u književnom jeziku, to valja govoriti, koliko je moguće, što pravilnije slovnički. Temeljito poznavanje jezika uvijek se preporučuje. Megju ostalim, valja se čuvati, da zlo ne izgovaramo i krivo ne naglasujemo, da ne mucamo i slovke ne gutamo. To je slušateljima mučno. Jednako čuvajmo se tugjih riječi i tehničkih izraza. Oboje znak je taštine i formalnosti; koji govori, postaje smiješan, a i razgovor dosadan, neugodan. Isto tako valja se čuvati pretjeranih izraza. Tako ne valja svaki čas reći, da se pobudi veće zanimanje: izvrsno, grozno, kolosalno, piramidalno, fenomenalno, magnifique, admirabile, fabuleux, ravissant, splendide. Takogjer se valja umjereno služiti prislovima: neobično, izvanredno, excessivement, énormément i t. d. Što je dobro, valja reći jednostavno „dobro“, a ne namah „savršeno“; što nije lijepo, valja reći „nije lijepo“, a ne „gadno“; istina tek je jedna. Rad običaja, što ljudi pretjeruju i krivo prikazuju, mnogima se ne vjeruje. Jednako se valja čuvati pretvrdih i uvredljivih izričaja. U finom druženju nema više običaja,

da se kaže sve onako otvoreno, bez okolišanja. Na pr. ne: činovnik je otpušten, već: dali mu pravo, da zatraži mirovinu; ne više: ovaj je otpušten iz ovoga ili onoga zavoda, već: on je svojoj obitelji stavljen na dispoziciju i t. d.

3. Glas u govoru mora biti ugodan, stoga:

a) ne govori glasom visokim, kriještući, nego srednje, naravski. Ako je glas tvrd, grub, treba ga ublažiti. Ne valja govoriti preglasno, da govor ne prijegje u viku, ne pretiho, da se postigne svrha govora, da nas čuju i razumiju. Glas valja ravnati prema prilikama: na polju i na ulici neka bude glasniji, nego u sobi; u razgovoru s više njih jači, nego kad mirno pripovijedaš;

b) ne govori kroz nos, ne pjevaj govoreći, ne deklamuj kićeno, patetički, kao da držiš svečan govor;

c) ne šapći nikome tiho u uho; zabava je za sve. Ostali bi mogli misliti, da o njima štogod napominješ.

4. Sada o samom razgovoru ili zabavi. Da se udovolji zahtjevima dobra društva, mora da su u posjetnika ili člana društva razne osobine. On mora biti: pristojan, nježan i savjestan, diskretan i oprezan, čedan, ljubazan, zanimljiv i miroljubiv.

5. Pristojan.

U razgovoru i druženju valja paziti na pravila, što su običajna u pristojnim krugovima i mnogo pomažu, da se život uljepšava i olakoćuju megjusobni odnosi. Dakle:

a) Pozdravljajući ili nagovarajući koju osobu treba ime ili naslov njezin, ako ga imade, popratiti s riječi „gospodin“ ili „gospogja“. Kod staleških osoba valja osobito služiti se naslovom. Kaže se dakle: „gospodine

savjetniče“, „gospodine profesore“, „gospodine predsjedniče“. Umjesto službenog naziva uzima se naslov rogjenja, ako je on po časti viši; n. pr. grofu, koji je poručnik, ne veli se: „gospodine poručniče“, već „gospodine grofe“, „gospodine barune“. Na pitanje ili opasku ne odgovara se jednostavno: „Da“, „ne“! — što bi ozlovoljilo i uvrijedilo onoga, koji pita, već se tim riječima dodaje ime ili naslov kao: „Da, gospodine N.“, „Ne, gospodine suče.“ Katkad ni to nedostaje. Tko je upitan, mora da znade uvijek nešto zgodna odgovoriti, a to neka reče u kratko i uljudno, kao: „Dà, gospodine, mogu li vam time poslužiti“, ili: „Dà, gospodine doktore, ako vas to veseli“, „Dà, gospodine profesore, vrlo rado.“ — Kad se odgovara niječno, ne smije se nigda uz riječ „ne“ propustiti kratka objašnjiva rečenica. Ili treba dodati bar jednu riječ, da se ublaži ona tvrdoća nijekanja kao: „Ne, gospodine župniče, koliko ja znadem“ — „Na žalost nije“ i t. d.

b) Govori li se o odsutnima, osobito o takovima, koji su u visokom položaju, te pripadaju poglavarima, n. pr. profesor, župnik, sudac, i t. d., ne kaže se samo njegovo ime ili naslov, nego uvijek se doda „gospodin“; n. pr.: „Gospodin doktor Vas zove“. — Imade dapače slučajeva, gdje se i ime prijatelja, druga, dapače brata mora popratiti riječju „gospodin“, kad se naime o njima govori s ljudima, koji ih ne poznaju ili su im podložni. Tako se sluzi svojega prijatelja ne veli: „Je li N. doma?“ već: „Da li je gospodin N. doma?“ Sin opet u razgovoru s drugima neće reći: „Moj gospodin otac“, već samo „Moj otac“. Djeca ispod 14 godina mogu za zabave oca i majku nazivati sa

„papa“, „mama“; a jesu li starija, to onda nije lijepo. I onda moraju jednostavno reći: „moj otac“, „moja majka“. — O biskupu se kaže: „Presvijetli gospodin biskup.“ — Ružno je i odaje iskvarenost, ako tko poglavare ili inače poštovanja vrijedne osobe naziva s podrugljivim imenima ili nadimcima.

c) U razgovoru s osobama, koje imadu pred svojim naslovom riječ: vice, sub, pod, kao vicerektor, subregens, podučitelj, gotovo svagda ispušta se riječ: vice, sub, pod.

d) Govorimo li sa suprugom o njegovoj gospogji, ne ćemo kazati: „Vaša gospogja“, ili „Vaša žena“, već „Gospogja N.“ U razgovoru smije se reći: „Vaš sin mi je pisao;“ ali ne: „Vaša kći“, nego: „Gospogjica N. je izašla.“

e) Kad što tražimo ili pružamo, to ne smije biti onako suhoparno. Uljudnost imade za te prilike neke formule, koje se svakom svigjaju, i na koje se valja od rane mladosti naučiti. Tako se, kad komu dajemo neku stvar, kaže: „Dopustite, da Vam ponudim,“ „Izvolite.“ Oserai je vous prier d' accepter ceci? ili: Permettez moi de vous affrir. — Tražimo li od koga što, n. pr. vode, soli, ne recimo lakonički: „Vode, soli,“ niti: „Dajte mi vode ili soli“, već: „Smijem li vas umoliti za vodu, sol,“ „Molim lijepo“. Uopće, kad god u koga tražimo kaku uslugu, valja reći: „Budite tako dobri“ i t. d. — Ayez la bonté, soyez assez bon, vous me feriez bien plaisir, faitesmoi le plaisir faites moi le plaisir. Poglavar kaže podložniku: „Učinite mi to veselje“ ili „Budite tako dobri!“ Ako te tko što zaište, ne uskrati mu nikada zatraženu uslugu, već ju ovrši

rado, ako možeš i poprati ju jošte s ljubaznom kojom riječi. Valja zahvaliti za svaku uslugu i pažnju: „Hvala lijepa, gospodine,“ ili: „Bog plati, gospodine profesore!“

f) Na pitanje, što ga nijesmo razumjeli, ne ćemo odgovoriti u kratko: „Što?“, „Kako?“, već: „Molim, nijesam razumio,“ ili još bolje: „Dopustite, molim, potonje nijesam razumio.“ Nije dosta samo reći: „Molim“ ili „excusez“.

g) Isto tako nije pristojno u razgovoru zastati i upitati: „Razumijete li me?“ To bi značilo, da dvojimo o pravoj uvigjavnosti onih, kojima govorimo. Isto tako ne smije se reći: „Ako je to istina, što vi tvrdite.“ Tko govori, mogao bi misliti, da ne vjerujemo njegovoj izjavi.

h) Osobito katolik neka pazi, da bude pristojan, kad gogori o sv. stvarima i osobama. Tako on ne kaže: misa, pričest, oltarski sakramenat i t. d., već: „sv. misa“, „sv. pričest,“ „presv. oltarski sakramenat.“ Jednako ne naziva svete u kratko po imenu kao: Petar, Franjo, Bogorodica, Djevica Marija, već: Sv. Petar, sv. Franjo, sv. Bogorodica, Bl. Djev. Marija i t. d.

6. T i i V i.

Prije bijaše običaj u nekim krajevima, da su dječaci i djevojčice, pošto su primili prvu sv. pričest, pripadali megju odraslu mladež, mladiće i djevojke, te se megju sobom nagovarali t i, a i svaki ih odrastao i dijete nagovarao sa t i. Čim se opet tko oženio ili udao, to se od dana svadbe nagovarao općenito sa V i. I sami ženidbeni drugovi iskazivali sebi to štovanje. Od časa, kad se vratili od oltara, više si nijesu govorili ti, makar se prije i te kako poznavali. Djeca su bez izuzetka govorila svojim roditeljima V i. Na-

govoriti ih sa ti bijaše sablazan. Ako je sin bio u višem staležu, kao svećenik ili redovnik, to mu rogjaci, pače ni roditelji, nijesu više govorili ti.

Ta temeljna pravila društvenog saobraćaja temeljila su se na vjerskim i ćudorednim načelima, te su mnogo doprinosila, da se čuvala jednostavnost običaja, počitanje prema ugledu i zamjenito štovanje. Promijenile se prilike, umnožila se i usavršila sredstva za saobraćaj, mnogo je toga, ako ne bolje, a ono sada drugojačije. Ipak još i sad pomenuta pravila vrijede na mnogim mjestima, a poželjno je, da i u napredak vrijede bar najvažnija. Dakle s obzirom na tu povjesničku činjenicu i na sadanje običaje, ova ćemo načela spomenuti o govorenju ti:

a) Pristojan čovjek govori ti samo onomu, koji mu je podložan ili jednak i s kojim je osobito povjerljiv. — Tako mogu govoriti ti roditelji svojoj djeci, učitelji svojim mlagjim učenicima, braća i saučenici, bližnji rogjaci, ako nije megju njima velika razlika u dobi. A osobe, koje su nam više ili manje daleko, s kojima nijesmo izbliže poznati, ne smijemo nagovarati sa ti, već sa vi i to već od 12 godine, bili istoga staleža s nama ili nam bili podložni Tako će se podržavati megjusobno štovanje. Izmjenični odnosi kretat će se u granicama časti i pristojnosti i ne će se izroditi u prostotu. Slugama, obrtnicima, radnicima govoriti ti, takogjer nije prama dobrom tonu.

b) Podložnici ne smiju nikad poglavara ili inače drugu osobu visokog položaja nagovoriti sa ti, makar su prije s njime bili najveći prijatelji. Autoritet valja svuda priznavati i štovati, gdje se god nalazi.

c) Djeca ne smiju ni pod što svojim roditeljima ti govoriti. Roditelji su na višem stepenu od djece. Oni su njihovi vogji, zaštitnici i dobročinci. Četvrta zapovijed kaže: „Poštuj oca i mater," da pokaže, kako je štovanje glavna dužnost, koju djeca treba da vrše prama svojim roditejima i da ona u sebi sadržava sve ostale dužnosti. A najjednostavniji znak, kojim jedan čovjek drugomu iskazuje svoje štovanje, jest, da ga nagovara sa vi, vous. Nikad se stoga dijete ne smije usuditi da uskrati taj jednostavni znak onima, koje je sam Bog zapovjedio štovati, koji čast najviše zaslužuju i kojima uz Boga na zemlji sve zahvaliti mora. Kažu, da se sa „ti" može baš toliko štovanja iskazati kao i sa „vi". U mnogo slučajeva može to biti istina, uistinu opet nešto je drugo u „ti", nego li u „vi". Paziti samo valja, kad se dvije osobe svagjaju i prepiru. Kad u govoru postaju sve žešći, nehotice počne jedna drugoj govoriti „ti", što inače ne bi. „Vi" je uzda, što je koristi osjećati u tisuću prilika, a odložiti ju ne nalaže ništa. Nadalje kažu, da ti bolje od vi izriče onu srdačnu ljubav i sklonost, što ju djeca moraju osjećati prema roditeljima. Ali, koliko iskustvo uči, ljubav nije nikad od topline i iskrenosti gubila, ako je ostalala u granicama kršćanskog počitanja. Louis Veuillot kaže: „Običaj da se govori vi, jest kao sito, što prepušta zlatan prašak, a krupno i kamenčiće zadrži."

7. Nježno i savjesno.

Katolik mora prije svega ljubiti Boga, njegove zapovijedi držati, njegovu vjeru ispovijedati i vršiti, častiti Crkvu, njezine službenike, načela, dogme i sredstva milosti.

Nikad se ne smije u kršćanskom društvu išto dogoditi, što bi ta čuvstva i osjećaje moglo povrijediti. Zato moraju izostati:

a) Govori protiv Crkve i njezinih uredbi, protiv Pape, biskupa, svećenika, redovnika; poruge na svece, čudesa, pobožnosti, službu Božju, crkvene običaje, pobožne vježbe. Čuvati se valja, da se ne zlorabe riječi Sv. Pisma, da se ne osakate, te se ne upotrijebe na smijeh i da se ne profaniraju. Jednako je nespretno u svakoj zgodi uskliknuti: „Isuse, Marijo“, „O Bože, moj Bože!“ To već zabranjuje druga zapovijed Božja: „Ne izusti imena Gospodina Boga svoga uzalud.“ Newton bi svakiput otkrio glavu, kad bi god izgovorio ime Božje.

b) Nećudoredni ili samo i manje dolični govori, koji često uho vrijegjaju i mogu izazvati ružne predstave u mašti kojega izmegju slušača. Kršćanski mladić ne može nikad biti zadosta čist i čedan u razgovorima. Izostati stoga moraju svi dvolični izrazi, šale, anekdote i pripovijesti. One samo očituju iskvarenost srca i uzroče žalosno opustošenje u srcima drugih. Isto tako ne valja lakoumno govoriti o osobama drugog spola. Prostotama nema mjesta u dobru društvu.

c) Kletve i inače izrazi, što su im jednaki, n. pr. k vragu! saprment! parbleu, morbleu! ma foi! nom de matin! que diable! i t. d.

d) Niski, plastični izrazi o naravskim potrebama čovječjim i ne mogu se dobro izreći.

e) Stanovit prost način govora, koji si dopušta običan puk, ali nikad ne pristaje u dobro društvo. Time se

ne kaže, da se, zatreba li, ne smije stvar pravim imenom označiti. Ne smije čovjek pasti opet u drugu krajnost, pa s pretjerane nježnosti i razmaženosti postati smiješan. Valja li što oštro reći, to treba reći na zgodnu mjestu i na pravi način. Tako se može katkad upotrijebiti jači izraz, bez svake sablazni, ako se pripomene rečenica: „Smijem li se poslužiti tim izrazom“ i t. d. U tomu treba posljedovati jednostavne seljake, koji takove govore poprate s riječima: „S dopuštenjem govoreći“, ili „Da oprostite“.

8. Diskretno i oprezno.

To su svojstva plemenita srca i dobra značaja, preporučuju čovjeka u društvu i pribavljaju mu pouzdanje. Radi toga:

a) ne smiješ nikad očitovati povjerene tajne. Tko to čini, ogrješuje se o pouzdanje, a to ga može okaljati;

b) ne govori nikad o stvari, što kojega od nazočnih podsjeća na kaki neugodan dogagjaj iz njegova života, te ga se neugodno doima, kao na svagju, u kojoj je imao krivo, na pogrješku, koju je prije počinio, na dražbu, parnicu, sudbenu osudu, tamnicu, u kratko na nešto, što je za njega sramotno;

c) oprezan budi u govoru, kad su prisutne osobe, kojih ne poznaš. Što pripovijedaš, može sadržavati nešto, što su im njihovi prijatelji do sada zatajali, ili što protiv njih i njihovih rogjaka; mogao bi ih time za uvijek odbiti;

d) ne prikazuj ništa tajanstveno, rekavši n. pr.: „Mnogo toga znadem, ali ne smijem kazati“, „Jučer sam nešto čuo, ali još ne smijem na sva usta“ i t. d. Takvo prikrivanje vrijegja prisutne, jer ih držimo, da nijesu dostojni, te znadu,

što mi znademo. Ili se smije reći što znademo, onda treba reći otvoreno, kad smo time počeli, ili ne smijemo kazati a onda valja o tom mukom mučati;

e) ne smije se navaljivati s pitanjima, da koješta izmamimo i doznamo tajne, što nam ih tko ne će saopćiti. Ne ispitujmo radoznalo o roditeljima, porodici, imutku, životu. Nečedna radoznalost ne svigja se u društvu, i nitko nam ne će zahvaliti za izazvana otkrića. U ostalom nijesmo postavljeni za suce istražitelje;

f) nikad ne valja prisluškivati, ako neki megju sobom tajno govore. Najbolje je da se udaljimo, čim zapazimo, da drugi žele sami razgovarati, a ne glegju rado, da treća osoba sluša. Napokon

g) ne valja izbrbljati, što smo čuli i vidjeli u tugjim kućama, jedino ako je stvar takova, te ne bi nitko izmegju njih, kad bi bio nazočan, mogao što imati protiv toga. Svakome brbljavcu daleko kuća.

9. Čednо.

Čednost je krjepost, s koje se čovjek u sama sebe ne uzda, ponad druge se ne izdiže, dapače sebe zaboravlja, da drugomu dade prednost. Ništa ne stječe simpatija u ljudi brže i sigurnije nego čednost, a ništa ne odbija više nego njena opreka. Toga radi:

a) ne govorimo previše. Imade ljudi takih, te je u društvu gotovo uvijek njihova riječ glavna: sve nadviču, ne dadu nikomu do riječi, kao da su zabavu oni najmili. To je vrlo nepristojno. Oni postanu lako dosadni brbljavci i škode svojemu ugledu. A Sv. Pismo kaže: „U mnogom govoru ne fali grijeh.“ (Prov. 10, 19.) Nadalje to vrijegja

nazočne, koji takogjer imadu pravo da govore kao i mi. Veliki pjesnik-traged, Racine, kazao jednoć svomu sinu tajnu, koja mu pribavila toliko prijatelja i njegovoj zabavi takovu privlačivu silu. „Ja ne govorim mnogo“, reče on, „i manje mislim na to, da pokažem svoj duh, nego da duh drugih istaknem“. U ovim je mislima ključ uglagjenosti: sebe zaboravi, a drugima priznanje pribavi. Mladež bi morala tu nauku shvatiti i na srce ju uzeti. Neka mnogo ne govori, nego to više sluša, pristojno i čedno neka odgovara na ono, što je tko upita, a ovdje, ondje na zgodnu mjestu neka mirno koju riječ doda. La Rochefoucauld je običavao reći: „Samo se malo ljudi umije dobro zabavljati, a to stoga, jer ih samo malo znade tu vještinu, dobro slušati.“ Neki mlad čovjek nije znao svršiti, kad je počeo govoriti. Filozof Zeno kazao mu jednom: „Mi imademo d v a uha, a j e d a n jezik; to nas uči, da malo govorimo, a mnogo slušamo“. Ipak ne bi bilo pravo ni pristojno, navlaš i načelno u društvu šutjeti. To bi se moglo tumačiti kao oholost, nesklonost, dapače nepouzdanje i neprijateljstvo. Tko polazi k drugima, mora se s njima zabavljati. Ako to ne će, neka ostane kod kuće. Lord Chesterfield kazivao bi svojemu sinu: „Govori često, ali ne govori dugo. Ako se ne svidiš, ipak ne ćeš biti dosadan. Isplati uvijek svoj dio, ali ga ne isplati za cijelo društvo. U tom pogledu malo ih je, koji nijesu osvjedočeni, da mogu isplatiti“ (de Chantal, Noveau tracté de civilité 115);

b) ne smijemo biti tašti i uobražavati sebi, t. j. da ne budemo mi središte govora, da nam ne bude svaki čas na jeziku riječ „ja“, „moj“, da ne govorimo uvijek o sebi,

svojim sposobnostima, odlikama, porodici, bogatstvu, o svojim prilikama i doživljajima, o svojim poslovima, da ne pripovijedamo mnogo o tom, što smo već učinili, ili što još kanimo uraditi. Hvalisava taština se ne podnosi i može nam umanjiti štovanje i sklonost u slušatelja. Tko želi da ga štuju, neka se vlada čedno i u društvu neka govori o predmetima, koji zanimaju sve, a ne samoga njega;

c) kad nabrajamo dvije osobe ili više njih, megju kojima se nalazimo i mi, spomenimo iznajprije druge i megju njima najprije odličnije i starije, a sebe na koncu. Tako se ne kaže: „Ja, Petar i Pavao“; već: „Petar, Pavao i ja“. Takogjer ne: „Ja, moj brat i moj otac“, već: „Moj otac, moj brat i ja“. Na to pravilo valja osobito paziti, jer je često prilika za nj.

10. Ljubazno.

Ljubazno vladanje traži mnogo krjeposti, poniznosti, samozataje i jakosti, ali dobro djeluje. Podiže dušu, veseli, tješi, bodri, jača, baš kao što za ljetnog jutra rosa osvježi klonuli cvijet, oživi ga i uresi novom svježom bojom. Zato:

a) budimo uslužni, iskazujmo rado drugima uslugu i ljubav, ispunjajmo njihove želje, koliko to dopuštaju dužnost i sile, prikrivajmo žalost u svome srcu, da ublažimo tugju i t. d.;

b) izbjegavajmo sve, što bi za druge bilo neugodno i uvredljivo. Nikad se ne šaliti s tjelesnim manama, slabostima, izgledom, bojom, vlasima, izgovorom, imenom, ničim, što se na bližnjem u spoljašnosti opaža. U toj točki su mnogi vrlo osjetljivi i ne mogu to podnositi;

c) u društvu ne valja gledati na druge, kao da ih

omalovažamo niti ih potiskivati, već štujmo u njima ljudsku čast, priznavajmo njihovu okretnost, njihove zasluge i uspjehe; dapače im pružajmo prigodu, da pokažu svoje darove. Svaki neka otigje od nas zadovoljan i osvjedočen, da nam se je svidio;

d) nikad ne govorimo neljubazno o odsutnima, nego treba da pazimo na poznatu rečenicu sv. Augustina:

»*Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,*
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi«.

Za to ne smijemo biti jednaki onim neplemenitim dušama, koje, da budu zanimljive, uživajući pripovijedaju kaku sablazan i upravo u tančine. O pokojnicima treba govoriti uvijek s počitanjem, nikad o njihovim pogrješkama. *De mortuis nihil nisi bene.* Nikad se prezirno ne smije govoriti o kojem narodu, općini, staležu, tijelu ili o cijeloj obitelji, jer smo u pogibli, da bismo krivo sudili i bez potrebe stekli sebi neprijatelja;

e) moramo biti oprezni koreći što i ocjenjujući. Imade ljudi, koji ono lijepo i što je preporuke vrijedno na kojoj stvari jedva opaze, ali za to ono nedostatno, krivo, pogrješno, makar bilo još tako neznatno, zapaze s Argusovim očima i bez obzira kore i prosugjuju. Naliče na čovjeka, koji ne bi došavši u prekrasan vrt ništa opazio od sjenata drvoreda, obilna grmlja, hladnih sjenica, mirisavih nasada, mirisava bilja; ali sa zadovoljstvom bi pokazivao na nekoliko vlati trave, što je ovdje ondje na putu porasla, na kamenje, što ga mnogo zaposleni vrtlar aboravio odstraniti. Ta želja: koriti malenkosti, pokazuje zne samo manjak fine odgoje, već i nizak osjećaj i zloban

značaj. Osobito moraju to upamtiti oni podložnici i gjaci, koji sve napadaju, ruglu izvrgavaju, što poglavari kažu, odrede, uvedu. U mladenačkoj preuzetnosti vrijegjaju ljubav, sablažnjavaju slušatelje, postaju okorjeli opirući se, ogorčavaju sami sebi život i u sebi podržavaju zao duh. Ne pokazuju saučenici dobar ton, ako marljivo u svojih drugova istražuju i pretjeruju sve, što nije ugodno, samo i jedino za to, da ih prikažu u zlu svjetlu;

f) nikada druge ne grdi. Rugati se, grditi neplemenito je i pogibeljno oružje, kojim se ne valja nikad ili vrlo rijetko poslužiti. Često je to znak gluposti, a ragja se nerijetko u zlobnu, zavidnu srcu. Ruganje pobugjuje zlovolju, koja se lako ne umiri, a odvratnost u prisutnih, koji imadu srca za onoga, kojega psuješ, ružiš. Katkad takav rugač može probuditi smijeh, ali ga se ljudi boje i ne ljube ga. „Rugači, psovači sramote se“, veli Sv. Pismo.

Šala, dosjetljivost dopuštena je, ako je pristojna i nedužna, ako nikoga ne žalosti i onaj je, koga se tiče, razumije i dopušta je. Ona onda samo bocka i zabavlja slušatelja, ugodno iznenagjuje, zanima, razveseljuje i osvježuje, a to je čovjeku poslije napora tjelesnoga i duševnoga nužno. Teško je kod šale izbjeći svaku nespretnost; lako se izrodi. Za to valja biti razborit i obziran; taku šalu smijemo sebi dopustiti samo prema sebi jednakom, ne prama poglavaru. To bi odavalo, da ga zadosta ne štujemo i počitujemo. Ne prama podložnicima, jer oni radi ovisnog svog položaja ne mogu jednakom mjerom uzvratiti.

Moramo biti nadalje umjereni, kad upotrebljavamo igru riječi. Zgodnu, na pravom mjestu izrečenu šalu dopusti svatko rado, koliko je duhovita i pristojna; ali čitava bujica pustih, ujedljivih riječi svakomu je nesnosna i budi općenitu zlovolju.

Napokon, valja se sjetiti, da su širitelji novosti, rugači od navade i šaljivdžije obično lašci i stoga ih Bog ne voli niti ljudi.

Naše pravilo neka bude: biti uvijek veseo i dobro raspoložen, ako tko sebi prama nama dopusti koju šalu, a mi se nemojmo nikad na račun drugih zabavljati;

g) valja nad sobom bdjeti, kada korimo. Dobro treba ukor promisliti. Svladajmo iznajprije sami sebe, ne korimo, kad smo strašno uzbugjeni, ne u prisutnosti drugih, ako to ne bi dužnost strogo nalagala. Glas razuma najjasnije se čuje u miru. Tko želi onoga, koji griješi, popraviti, mora da znade štediti ga. Zatim ukor, koji je moguće teško podijeliti, valja izreći nježno i obzirno. Ljubav, koja nas oduševljava za onoga, koji griješi, mora ozvanjati u našim riječima. Umjerenost u izrazima, kad korimo, pokazuje samozataju, promišljenost, ćudorednu jakost, a to tim više, što je miran izraz opreka strogom ukoru, što smo ga morali dati. Toga radi običajno i uspijeva. Najzad valja k prvoj opomeni dodati nekoliko dobro promišljenih sućutnih riječi. Liječnik zasladi gorke pilule, da ih bolesnik radije uzme, da sigurnije djeluju i pospješe zdravlje.

11. Ugodno, ne dosadno.

Voditi zabavu dobro i ugodno, jest umještvo. Mnogi znadu mnogo, a u društvu su ipak nesnosni. Da razgovor godi, ne valja govoriti:

a) u većem društvu samo s jednom osobom o stva-

rima, koje se tiču samo te osobe i nas, nego treba, koliko možemo, zabavljati se s cijelim društvom i predmetom, o kojem mogu govoriti svi;

b) o svojim mukama i brigama, ako nas izrijekom ne pitaju za to. Ljudi, koji se uvijek tuže, postaju ubrzo nesnosni. Svoj križ valja snositi junački, a ako te baš jako tišti, potuži se prijatelju, koji s tobom sačuvstvuje, ali tim ne smetaj veselja drugima;

c) ne govori o ljudima, kojih ne poznaju prisutni, niti o predmetima, koji su ponad njihova dohvata i razumijevanja, te ih stoga ne zanimaju.

12. Najzahvalnije su pripovijesti. Tko zna dobro pripovijedati, rado ga vide, gdje se pokaže i imade mnogo prijatelja. Ali da pripovjedač bude ugodan, ne smije:

a) previše na jedamput pripovijedati. Previše uspava i dosadi;

b) predmet silom narinuti, nego čekati, dok se sam onako naravski nàdâ;

c) ponavljati, što je već sto puta kazano i svi to znadu. Najzanimivljija pripovijest postaje dosadna, ako ju često čuješ;

d) pod istinu pripovijedati, što je samo izmišljeno; inače je pogibao, da mu ni onda ne će vjerovati, kad iskaže istinu;

e) odmah tražiti od kojeg prisutnog, da potvrdi ono, što on pripovijeda;

f) prije nego počne pripovijedati, svečano navijestiti, da je to interesantno. Slušatelji bi mogli misliti drugojačije, onda bi se osramotio. Tko pripovijeda, ne smije se prvi smijati, iznosi li što veselo. Pravi šaljivci uvijek su ozbiljni.

Pripovijedanje mora biti jednostavno, živo, kratko i jasno; prije svega ne odugo. Pripovjedač neka se ne upušta u sitnice, te svaku sitnicu prikazuje za neki dogagjaj. Odmah neka kaže, što ima, neka izrazi razumljivo i bez okolišanja, što prije neka prijegje na glavnu stvar. U tome ne smije da muči slušatelje s dosadnim „i onda“, „kako sam rekao“ ili „znate“. Nije lijepo da tko neku riječ, koja je već njegova kao navika, ponavlja svaki čas, makar i ne spadala u govor kao: „dakle“, „onda“, „razumijete me“. Tko govori, sâm to tako lako ne opazi, ali slušatelji opaze; pripovijedanje im bude dosadno i dodaju posprdne primjedbe. Mlad čovjek, koji ozbiljno nastoji oko svoje obrazovanosti, dobro će učiniti, da se rano vježba u pripovijedanju i umoli dobra prijatelja, neka ga upozori na moguće pogrješke i zle navade.

Mora li tko, jer je došao stranac, prekinuti pripovijest, to ga slušatelj mora, pošto je stranac otišao, umoliti, da ponovo nastavi i dovrši, s riječima: „Budite tako dobri, pa nastavite svoju zanimljivu pripovijest“ ili: „Vi ste dakle kazali, da“ i t. d. Ostane li onaj, koji je došao, to pristojnost traži, da mu se u kratko kaže sadržaj, o čemu se govori. Ne bi bilo pristojno da sam reče: „O čemu govorite?“ Opazi li se, da drugi pripovjedača ne slušaju, treba se k njemu obratiti i slušati ga. On će se uvijek ugodno sjećati te uljudnosti. Prisutni moraju takogjer dijeliti čuvstva onoga, koji pripovijeda. Kod šale moraju se smijati, kod žalosnog se pokazati žalosnim, kod ganutljiva ganuti. Sa zločina moraju da se zgražaju, krjeposti da povlagjuju, nesreća mora u njih izazvati saćut.

13. Miroljubivo, ne svadljivo.

a) Kaže li netko nešto, što bi nas moglo ožalostiti, ne smijemo se pokazati osjetljivi, već ustrpljivi, velikodušni i ne dajmo da se to opazi. Upuštati se u pregovaranja bila bi uvreda za druge. U ostalom, više postizava jedan gram krotkosti i ljubavi k bližnjemu, nego za sto centi kojekakih razloga upornosti. „Pametniji popušta".

b) Ako se drugi u našoj nazočnosti posvade, ne valja se u to umiješati, nego valja shodno razgovor svesti na drugi predmet. Ako tako ništa ne postignemo, šutimo. Vatra se utrne, ako joj se ne doda drva.

14. U zabavama često se raspravlja. Premda bi se željelo, da se svi u jednom pitanju slažu, to ipak katkad koristi, ako se nazori razilaze. Raznoličnost mnijenja redovno objašnjava razgovor, svestrano poučava o predmetu, oživljava i budi društvo. *Du choc des opinions jaillit la lumière.* U tom vrijede ova načela:

a) Koliko se može, valja izbjegavati svaku raspru o religiji i politici; lako se izrodi u žestoku prepirku.

b) Protivnika valja pustiti, da razvije mirno svoje nazore i navede svoje razloge; ne prekidajmo ga. Kad mu ne bismo dali do riječi, ne bi bilo pristojno. Nikad mu ne smijemo zanijekati duha ili iskrenosti i nikad protiv njega upotrebljavati strasnih i uvredljivih izričaja. Ako se razlozi navedu bez ujedljivosti, stvarno, pristojno i dostojno, prepirka postane ugodna. To časti borioca i na koncu dovodi do pobjede. Riječi naprotiv ujedljive i podrugljive ogorčavaju i stvaraju izmegju stranaka ponor, koji se često teško ispunjuje.

c) Ako tko reče nešto, za što se čini, da nije istina, ne valja kazati: „To nije istina", ili: „To je laž", ili: „Vi nemate pravo", ili: „Želite nas zavarati". Tu opreku valja ublažiti kao: „To je doista čudno", „Kad bi mi tko drugi to kazao, jedva bih mu mogao vjerovati", ili: „Oprostite mi, što ja mislim drugojačije", ili: „Molim za oproštenje, što se ja o istinitosti vaše tvrdnje sumnjam", ili: „Dopustite mi te vas upozorim, da se varate; nijeste dobro obaviješteni". Samo onda, kad znamo, da nas netko namjerice želi zavesti i nalagati, treba mu otvoreno reći, da mu ne vjerujemo.

d) Mladi ljudi neka tako lako ne zameću prepirke sa starijima. Tako i podložnici ne sa svojim poglavarima, jedino ako ih oni na to potaknu. I to će onda učiniti, pristojno se ispričavši.

15. Pristojnost traži, da svakoga, koji u društvu govori, pažljivo i sa zanimanjem slušamo, i da svojim držanjem pokažemo, kako nas to zanima. Za to:

a) za razgovora ne smijemo se baviti drugim stvarima, n. pr. čitati novine, pisati listove, razvezivati ili listati knjige, risati što olovkom, i t. d.;

b) ne pokazujmo dosadu; stoga ne valja zijevati, ne micati se nemirno amo i tamo, ne gledati na uru, ne očitovati zlovolju, i t. d.;

c) ne izmjenjivati s drugima razne znakove, smijati se, hihotati, vrijeme sebi prikraćivati;

d) ne spavati. Ako je tko umoran i zlovoljan, neka ostavi društvo, ali ne da pokazuje prezir i omalovažavanje.

16. Bezobzirno je drugog prekidati, kad govori. S toga:

a) ne počinji razgovora s novim predmetom, dok ne svrši onaj, koji govori;

b) ne upadaj u govor pod izlikom, da bolje znadeš ono, što se pripovijeda. Pusti svakoga da mirno sve iskaže. Tko što bolje o tom predmetu znade, neka to pristojno reče. Prevelika naglost u govoru vrijegja i pokazuje često taštinu i oholost;

c) kod dosade i zlovolje nenadano i nespretno ne upadaj, da tko brzo svrši.

17. U nekim slučajevima smijemo i moramo da prekinemo tugji govor, i to:

a) da s nekoliko riječi odobrimo koju opasku ili tvrdnju;

b) da za što upitamo, što pripada u pripovijedanje, te nas osobito zanima, a to nijesmo dobro razumjeli, ili da stvar jasnije prikažemo. Dakako u tom se valja uljudno vladati, kao: „Oprostite, što vas prekidam, to i to sam prečuo“, ili „Dopustite, da se uslobodim, te vas na jedan čas prekinem“;

c) da se ogradimo, ako tko pripovijeda što bezbožno, nedostojno ili nepristojno. Poglavar bi apsolutno morao na red pozvati podložnika.

Glava sedma.

Kod stola.

Jesti i piti, to su materijalni, tjelesni čini, nužni za uzdržavanje tjelesnoga života, ali često mogu dovesti do prekoračenja i čovjeka u velike poniziti. Oni redovito pokazuju, kakovo je gospodstvo duh stekao nad tijelom i kako je uspjela vanjska uzgoja.

Kod jela se izmjenjuju misli i ideje, sjedinjuju se srca, približavaju se čuvstva, zato je to u porodičnom životu osobito važno. Vesele i žalosne zgode u obiteljima, kao krst, svadba, pokop, spojene su obično sa svečanim gozbama, koje mnogo pomažu, da se veza prijateljska većma učvrsti, neprijateljstva odstrane i ojača čuvstvo udruženja. Već u svakidanjem životu objedi uže združuju članove obitelji koji su tijekom dana na radu, u vrtu, na polju, u školi, kod službe Božje, i t. d. Svatko znade, kako se baš tu učvršćuje i razvija megjusobna ljubav i sklonost ukućana.

Da se posve postignu plemenite svrhe stolova, a sam čin jela oslobodi od svega, što je prosto i nisko, dapače da se podigne i oplemeni, tijekom vremena ustalila je uljudnost neke propise, kojih se obrazovan čovjek mora držati, Mladić neka upamti najvažnije:

1. Poziv. Na gozbu poziva sam gospodar odličnije osobno, a osobe istoga ili nižega staleža po sluzi, usmeno ili pismeno i to bar jedan dan prije. Poziv neka bude jednostavan, ali iskren, a da se ništa ne dodaje. Takav način bio bi nespretan, bio bi neko kao omalovažavanje uzvanih i zavrijedio bi već toga radi, da se odbije. Ljudi, koje k sebi zovemo, zaslužuju, da se sa poštovanjem postupa s njima. Poziva li tko pismeno, to gospodar neka piše: „Gospodin N . . . . srdačno pozdravlja Gospodina X . . . i poziva ga za . . . . . u . . . sat najuljudnije k objedu“. Svaki poziv traži što prije odgovor, da li će uzovnik doći ili ne. Kani li doći, neka se posluži po prilici ovim riječima: „Gospodin X . . . pozdravlja od srca gospodina N . . . .; zahvaljuje za ljubazan poziv k stolu i smatra sebi za čast, da mu se odazove“. Ako ga odbije, mora navesti razlog, za što odbija, ali samo jedan, e se ne bi činilo, kao da se naprezao da iznagje razloge, zašto ne će doći.

Glasio odgovor kako mu drago, ne smije nikad biti preko vjesnika, koji poziva, već po svome sluzi, usmeno ili pismeno, prama tomu, kaki je bio poziv. Tko je poziv primio, mora održati obećanje. Ako nastane kaka zapreka, treba obavijestiti odmah gospodara i uljudno se ispričati.

2. a) Nepozvan ne smije nitko ići na objed, nikoga posjetiti u vrijeme za jelo. Ako smo sami pozvani, ne uzimajmo drugoga sa sobom, makar bismo znali, da će dovedena gosta lijepo obitelj primiti.

b) Tko je pozvan, mora biti u odregjeno vrijeme na mjestu; neka ne dogje prerano, a niti bez razloga prekasno. Dogje li prerano, smeta ukućane, koji imadu mnogo

posla. Stigne li prekasno, vrijegja gospodara, koji u dugom izostajanju vidi pomanjkanje štovanja i vrijegja goste; oni čekajući postanu neustrpljivi. Najzgodnije je doći 5 – 7 minuta prije odregjenog vremena. Niti u svojoj kući ne valja k stolu zakašnjavati, da se ukućani ne smetaju. U životu zajedničkom kasni dolazak uzroči svaki put smetnju.

c) Ne samo na gozbu već u običnom životu dolazi pristojan čovjek k stolu u urednom odijelu, nikad bez kaputa, u spavaćoj odjeći ili s papučama. Cipele i odjeća mora biti čista, lice i ruke čiste, kosa brižno počešljana. Prije valja očistiti odijelo i oprati se, ako je to nužno. Ako je na kome kakva tjelesna mana, što bi se drugima, osobito stranima, gadilo, neka izostane od stola.

3. Gospodar prima gostove prijazno, vodi ih u svoju sobu, koja je obično blizu blagovaonice i s njima se zabavlja do stola. Kad je sve gotovo, umoli ih, da s njime pogju k stolu. Dolazeći k stolu ne smiju gosti da bacaju poglede radoznale i lakome na doneseno već jelo, da se ne pokažu kao lakomci ili sladokusci, koji se ne znadu nadvladati i previše cijene jelo.

4. Gospodar će gostima odrediti mjesta. Časno mjesto za domaću je gospogju, a ako nje nema, za gospodara; inače bi morala biti posve odlična osoba uzvana, kojoj bi gospodar ustupio svoje mjesto. Njemu naproti je obično drugo mjesto, zatim desno i lijevo od gospogje ili gospodina treće i četvrto, onda desno i lijevo naproti peto i i šesto. Ako su karte na jedalu ili polag, valja potražiti svoju. Kad smo je našli, valja se staviti iza dotičnog stolca, dok se svi urede. Može se pogledati i ime svojih obaju

susjeda i dati im migom znak. Ako nema karti, onda se u priličnoj udaljenosti od stola čeka, osobito od prvih mjesta, dok nam gospodar ne označi mjesto. Kad se to zbudne, valja odmah poći na to mjesto i čekati stojeći, dok onaj, koji je na prvom mjestu, dade znak za početak gozbe. Ako treba da sami gosti izabiru sebi mjesto, po evangjeoskom savjetu treba redovno izabrati jedno od posljednjih. Sjedne se tek onda, kad je gazda sio.

5. Prije jela katolik će uvijek obaviti molitvu. Molitva kod stola čin je dužne zahvalnosti prama Bogu. Što se god čovjeku dade za jelo i pilo, dar je dobrote i darežljivosti Božje, stoga se pristoji, da mu u molitvi to prizna. To je takogjer čin pravednosti, kojim se duša, prije nego dopusti tijelu ono, na što ono imade pravo, jošte prije pokaže kao ono, što uvijek mora da ostane: njegova gospodarica i vladarica. Napokon je molba, da Bog sve štetno od jela odstrani, da volju ojača, da se ona ne da osjetima i njihovim nasladama podložiti i da taj čin, po vanjštini živinski, po uplivu milosti izgubi ono, što je nisko, oplemeni se, preobrazi i kako u ostalom svi čini kršćanina biti moraju, da bude zaslužan za nebo.

Molitvu kod stola obavlja ili tiho svatko napose ili zajednički glasno. Žalosno je, što se ne samo zajednička, već u opće molitva kod stola posve zapušta. Zato je to većma dužan kršćanski mladić da svuda, gdje se nalazi, kod kuće ili u tugjini, u gostionici ili na gozbi, pred istovjercima ili inovjercima, vjerno obavlja molitvu kod stola.

Moli se obično stojeći; gdje je običaj i sjedeći; ipak uvijek pobožno, kako to dolikuje prema Bogu, ponizno,

oborenih očiju i sklopljenih ruku. Paziti treba osobito na sv. križ. Jednako vrijedi za zahvalu poslije stola. Tko znade posebne molitve prije i poslije jela, neka ih moli; ako ih ne zna, neka moli „Očenaš“ i „Zdravo Marijo“.

6. Bili kod kuće sami ili s drugima kod svečana stola, nikad ne smijemo propustiti pravila pristojnog držanja kod stola; dakle:

a) kod stola valja biti otkrivene glave;

b) stolac se ne stavlja niti predaleko niti preblizu stolu, da ne sjednemo nespretno i nezgrapno;

c) ne podsukati rukave, kao liječnik, koji kani operirati, ili kao onaj, koji želi ruke prati;

d) ruke se ne stavljaju pod stol, već treba da na njem počivaju;

e) ne smijemo se podupirati laktima o stol, naslanjati se čvrsto unatrag, niti se previše naklanjati nad tanjur, niti kod svakoga zalogaja, koji uzimamo, glavu prigibati i t. d. Uspravno se valja držati, ali i to ne prisiljeno i ukočeno. Rimljani su ležali kod stola; današnje društvo ne dopušta to više;

f) noge ne smijemo ispružiti ili njima amo i tamo micati, ruke pružati pred lice svojih susjeda kod stola i t. d. — da ih ne smetamo.

7. Servietta (ubrus) služi osobito, da se obrišu usta i prsti. Valja je rasprostrti, a da se posve ne raširi na koljenu. Nije shodno da je zavežemo oko vrata, ili zataknemo u zapučak. To pristaje djeci, kojoj tekućine još iz ustiju teku, ali ne odraslima, koji su obrazovani. Gost neka ne briše tanjur, čašu, žlicu, viljuške i t. d. servietom. Ta

nečednost dogagja se često, ali teška je uvreda za gospodara i njegovo kućanstvo, jer time gost pokazuje, da se u nj baš posve ne pouzdava s obzirom na čistoću.

8. Žlica se uzima u desnu ruku, ali se ne hvata cijelom rukom u sredini drška, već samo s tri prsta na njegovu kraju spretno i fino, a i ne nosi se u usta poprijeko već prvim krajem i to samo do polovice.

Viljuške se uzimaju jednako kao i žlica u desnu ruku. Od neko doba uvedeno je na englesku, da se kod mesnatih jela viljuške uzimaju u lijevu, a nož u desnu ruku. Kad se god nožem odreže komadić od komada, viljuškama se uzme i nosi u usta, dok sve ne pojedemo. Taj način je vrlo lijep i preporučuje se. Kod jela se ne bode viljuškama odozgo dolje i ne drže se kao mač u ruci. Kad se upotrebljava žlica i viljuške zajedno, lakat se drži tik do sebe. Žlica se ostavlja na tanjuru s otvorenom stranom prama gore, a viljuške se stavljaju uz tanjur i to sa šiljcima prama dolje.

Nož služi, da se njim reže nužno; inače stoji netaknut na svojem mjestu. Nožem se ne nosi u usta niti kruh, niti voće, niti kolači, na njem se nikomu ništa ne nudi. Nepristojno je nožem mahati po zraku, udarati, igrati se, držati ga šiljkom prama gore ili ga položiti na stol okrenutom oštricom. Isto vrijedi za žlicu i viljuške. Ako koje jelo, što ga žele i drugi jesti, valja nožem razrezati, nož treba očistiti, ako je potrebno, prije na kruhu, a ne o servietu ili stolnjak. Mora li se kojemu drugu kod stola od pomenutoga trojega štogod pružiti, to mu moramo tako okrenuti, da on zgodno uzmogne prihvatiti držak. Jesmo

li već žlicu ili viljuške upotrebljavali, ne smijemo ih drugomu dati, niti mu što dati iz zajedničke zdjele ili tanjura. Za dijeljenje treba uzeti posebno jedalo.

9. Dijeli li podvornik jelo, to on ide, počevši od prvoga, po redu od jednoga do drugoga i postavi se sa zdjelom u ruci na lijevu stranu gostu. On uzme od toga rukom ili žlicom i vilicom, koja je za to na zdjeli, prama tomu, kakovo je jelo. Ako se opet regjaju pojedina jela gostima, kako je to kod običnoga stola, to prvi daje svojem susjedu na desno, ovaj slijedećem, i t. d. Uzmi zdjelu najprije desnom rukom, drži ju onda čvrsto lijevom i uzmi iz nje isto tako, kao kad sluga dvori. Kad se pruža tanjur ili zdjela, valja paziti, da se susjedu dade najzgodnija strana, n. pr. gdje je najmanje vruća ili je još netaknuta, ili gdje je lijep, tečan komad. Take male pažnje vrlo se svigjaju. O uzimanju hrane treba upamtiti ovo:

a) Ne uziua se odviše najedamput. Želi li tko još jednoć od koje hrane, zatražit će po drugi puta, ali po trećiput ne smije to biti tako lako.

b) Ono se uzima, što je upravo pod rukom. Ne okreće se dakle zdjela više puta lijevo ili desno, ne prekapa se tražeći ono, što nam najbolje godi, ne pobira se najgornje za sebe, ne poseže se za najdebljim i najtečnijim komadima. Nikad ne smijemo, što smo već uzeli na svoj tanjur, natrag metati u zdjelu, da što bolje izaberemo i t. d. To izbiranje nije samo protiv pristojnosti, nego je siguran znak o pomanjkanju samozataje.

c) Ne stresa se jelo niti zdjelom niti s pomoću svoje žlice ili viljušaka na tanjur, već se uzima čistom žlicom

ili čistim viljuškama. Upotrebljena žlica ili viljuške stave se uredno natrag u zdjelu; osobito valja paziti, da držak njezin ne padne unutar tako, da je nitko više ne bi mogao primiti.

d) Ne počinje se jesti prije, dokle koji od odličnijih nije počeo; niti ne valja dulje jesti od drugih. „Sjediš li kod velikog stola, to ne otvori kao prvi svoja usta za jelom, niti prije drugih ne ispruži svoje ruke. I prvi prestani radi uljudnosti". (Sir. 31, 12, 16, 20.)

e) Kod velikih stolova ne uzima se od svih jela. Mnogo jesti nije zdravo, a i drugi kojekako sude. Kod svečanih zgoda osobito strogo paze na mladež.

f) Ponudi li se jelo, koje nam ne ide u tek, ili nam se gadi, to onda ne smijemo odati, niti to koriti, već lijepo netaknuto ostaviti na tanjuru. Nagjemo li što u jelu, što onamo ne pripada, ili gadno, kao kukca, vlas, i t. d.; tiho ćemo staviti na stran, susjedu ne pokazati, niti o tom dalje govoriti. Ako zvačući nagjemo kamečak, kost, žilu ili inače što drugo, to se ne ispljune, već se uzme s vilicom, koja se u tu svrhu stavi na usne ili takogjer rukom i stavi se na rub tanjuru. Pade li što na tle, n. pr. komad mesa, kruha, krumpir, voće i t. d., neopaženo valja dići i opet staviti na rub tanjuru, ali ne jesti.

10. Brižno valja sve izbjegavati, što bi se drugima moglo gaditi. — Dakle:

a) na tanjur ili u čašu razno miješati, što se ne pristoji i protivi se dobromu vladanju, n. pr. krumpir i meso u juhu, sol i papriku u vodu ili u vino nasipati i t. d.;

b) pustiti da hrana pada ili kaplje iz usta ili da tko kašljući na druge prska. Ako nam slučajno što zabjegne,

koliko je moguće, valja se kod toga bez buke vladati i ne svraćati na sebe općenitu pažnju;

c) juhu šumno srkati po duljini žlice;

d) kod jela cmokati, mljeskati, t. j. usnama, jezikom, nosom šum uzročiti, što je svakomu koji to opazi, neugodno;

e) koje jelo nožem u usta nositi. Ne gledajući na to, što jesti nožem na osobe slabih živaca mučno djeluje, može biti i pogibao, da se uz najneznatniju kretnju usne ozlijede. Nož služi za rezanje, a ne za jelo;

f) brisanjem noža, prolijevanjem umake ili prenapunjavanjem čaša stolnjak ili odijelo umusati. Čašu valja samo $^3/_4$ napuniti ili prema njenoj vrsti do 1 cm. od ruba;

g) prste u usta metati, da se zubi očiste;

h) mirisati jela i drugima dati, da to čine;

i) jelo prstima doticati. Ako se to ne može izbjeći, onda se prsti ne smiju obliznuti, već se očiste na servietti;

k) usta rukom otirati, jer je za to servietta;

l) žlicu i vilicu oblizavati, ili ju stolnjakom ili serviettom čistiti;

m) svojom žlicom ili vilicom uzimati jela iz općenite zdjele;

n) iz svojega tanjura nešto staviti natrag u zdjelu, pošto je već nešto od toga jeo;

o) ako je što slučajno palo u čašu, prstima vaditi. To se čini nožem i pazi se, da se drugi ne upozore;

p) punih usta govoriti ili piti;

q) odviše uzeti na jedamput u usta. Zdravije je i pristojnije jelo u manjim komadima uzimati;

r) prebrzo jesti i jelom se daviti. Žurba kod jela nezdrava je i to je prosto;

s) umaku srkati iz tanjura ili u žlicu lijevati;

t) žvačući usta otvarati.

11. Ponudi li gospodar gostu koje jelo, to ga gost ne nudi svojem susjedu, već pridrži za sebe. Stvar je gospodareva da odredi red kod stola. Na svaku napomenu kojega druga kod stola odvrati se koja uljudna riječ, ne samo u kratko: „Da!“, „Ne!“, „Hvala!“, već uljudno: „Hvala gospodine N“, „Vrlo ste prijazni“, „Ako dopustite g. N“. Pruži li što sluga, uzme se šuteći ili se odbije jednostavno: „Hvala“. Ne pristoji se siliti gosta, da koje jelo jede.

12. Sa slugom govori se samo ono, što se nužno tiče dvorbe i to tiho, čedno, jednostavno, uljudno. Zove se po imenu, n. pr. Ivan, Nikola i t. d., ne dečko, ali niti gospodin, jer to ne odgovara njegovu položaju.

13. U opće kod stola se malo govori. Nikad se ne šapće pojedincu nešto u uho, kao da mu imademo što tajna reći. Ne govori se o jelu, ili ako se mora, onda ne valja na to polagati važnost, te bez hvalisanja. Ne valja koriti doneseno jelo, osobito ne vino; ali niti hvaliti sve bez mjere, niti jelo niti pilo. Ne govori se o onom, što ne spada, što bi kod jela moglo probuditi ogavnost. Ovdje nije dosta, ako tko zatraži za dopuštenje.

14. Kod jela ne valja biti zlovoljan, ali niti lakouman, raspušten. Ne smijemo upiljiti pogled u tanjur susjedov, ne vikati, ne udarati šakom o stol, ne smijati se, a drugi ne znadu za što; prijazan i vedar treba biti, ali ipak čedan.

15. Ne može se dosta preporučiti, da kod stola valja biti uslužan onima, koji su zajedno kod stola: ponuditi im

jelo, natočiti im vina, prijazno im pružiti ono, što im fali ili što traže. Neljubazno bi bilo i znak sebeljublja misliti samo na sebe, a za druge se ne starati. Ne valja biti rastresen kod stola, niti isključivo uduben u svoj pribor, tako da drugi, ako im što nije kod ruke, od nas izrijekom moraju tražiti ili da ono, što smo im pružili, nije pravo. Premda prijatelji to mogu odbiti na prirogjeni običaj ili na takovo duševno raspoloženje, strani ne bi oprostili.

16. Mijenjaju li se tanjuri, to valja dopustiti. Sluga ga uzima, a nije ga nužno davati mu. Samo se može lijevom rukom malo na rub tanjura pritisnuti, da ga na drugoj malo pridignemo, ili se može tanjur na lijevo dotaći i na desno ga slugi porinuti; to će mu muku olakšati. Kad uzima tanjure, sluga stoji s desne gostu.

17. Svaki puta se toliko uzme na tanjur, koliko tko kani pojesti i ako može, neka ne ostavi ništa. Isto vrijedi i o čaši i šalici.

18. Od deserta: voća, šećera i t. d., gost prije ništa ne dirne, dok se naokolo ne prenese, a onda će se zadovoljiti s onoliko, koliko mu je potrebno. Ništa se ne smije uzeti, da se ponese svojima; gospodar kuće morao bi na to izrijekom potaknuti.

19. Zaželi li tko kod stola nešto, što nije blizu, ne valja ustati i mjesto ostaviti, niti se pred drugima ispružiti, da se to dosegne, već treba umoliti slugu. Ako njega nema, treba zamoliti kojega od susjeda, da nam to pruži.

20. Kod velikog stola zabavlja se tiho s najbližim susjedom; kod manjeg stola sudjeluje čovjek u općenitom razgovoru.

21. Gdje je običaj, poslije jela čiste se slobodno zubi, ipak ne nožem, viljuškama ili pače drškom očala, već drvenim ili kovnim čačkalom. Dok se to radi, drži se servietta pred ustima, da to nikoga ne smeta.

22. S obzirom na pilo valja opaziti:

a) Ne pije se prije, niti kod juhe, niti se smije koga na to poticati. Jedino kod odlična stola u početak jela nugjaju čašu madeire i malage, da se ispije prije juhe.

b) Čaša se ne prima lijevom niti cijelom desnom rukom, niti objema rukama, već palcem i prvim dvjema prstima desne ruke; onda se nosi k ustima okomito i podigne se neprisiljeno u lakom kutu. Prije, ako je nužno, otaru se usta serviettom, a ne rukom. Isto valja učiniti poslije pila.

c) Kod stola pije se malo vina, pa se, ako je to moguće, pomiješa vodom.

23. Izbjegavati valja:

a) ne pohlepno tako, da tekućina pada iz usta;

b) ne prazni punu čašu na dušak;

c) ne pij s punim ustima ili dok govoriš;

d) rub čaše ne tiskaj duboko u usta i ne ostavljaj na njoj tragove usna;

e) dok piješ, ne gledaj na sve strane ili preko čaše na koga, ne kvocaj, ne puši u čašu, ne kašljaj, ne buči;

f) pijući ne postavljaj se tako, kao da prije kušaš pilo, vino ili pivo;

g) poslije pila ne uzdiši glasno, da odahneš.

Uz ta općenita pravila za jelo, imade jošte posebnih za pojedina jela, što ih valja upamtiti za svakidanju upotrebu.

24. Juha. Jedna talijanska rečenica pripisuje juhi sedam djelovanja: „juha tjera glad, utišava žegju, napunjuje želudac i čisti zube, čini, da možemo spavati i probavljati, a lice resi zdravljem“. Juha se jede žlicom bez pomoći viljuški. Juhu moraju svi jesti. Je li vruća, da što prije ohladi, valja ju lako miješati žlicom, a ne smije se puhati u nju. To vrijedi za sva jela. Ne smije se ni kruha namrviti u juhu, ili vode ili vina nalijati, ne srkati ju, nikaku buku činiti njom u ustima, nikada tako napuniti žlicu, da se prelijeva. Što je preostalo u tanjuru, ne smijemo s tanjurom prinositi na usta, da ispijemo, niti izliti iz tanjura u žlicu, samo da se ni jedna kap ne izgubi. No može se tanjur nadići s jedne strane, da se na drugoj strani snizi, a ostatak se lakše pokupi žlicom. Što se tako ne može izvaditi, valja pustiti. Poslije juhe ostavlja se žlica u tanjuru okrenuta otvorom prema gore, da se s tanjurom odstrani, jer ju obično više ne će trebati.

25. Kruh. Ponudi li se tanjur ili zdjela s kruhom, uzme se jedan komad rukom, a ne nožem ili vilicom. Ne izbira se, već se uzme najgornji i najbliži. Je li koji komad narezan, posegne se za njim. Treba li koji susjed kod stola kruha, valja se požuriti i podati mu ga, i to, da mu se pruži tanjur s kruhom, a nikad jedan komad rukom, ili nožem. Kruh se ne reže na stolnjaku; to iskvari stolnjak, niti se ne reže u manje komade. U opće se kruh kod stola ne reže, već se trga. Samo, ako tko želi s kime neki komad dijeliti, uzme ga u lijevu ruku, proreže poprijeko u sredini i dade mu se okrugao komad s korom. Kad se reže po duljini, treba ponuditi stranu s tvrdom korom. Kod

jela ne uzima se čitav komad kruha u ruku, kako to rade djeca, nego se lomi komadić po komadić od uzetoga komada i lijevom se nosi u usta. Nikad se kora ne rastavlja od mekoga, da se samo jedno ili drugo troši. Mnogo se kruha kod stola ne jede. Mnogo kruha zgušćuje krv i škodi zdravlju. Tanjur se ne čisti kruhom, da se sve pobere. Tanjur se čisti u kuhinji. Što ne mogu vilice nabosti i pokupiti, to ostaje na tanjuru. Kod kave je dopušteno kruh umakati; ali nepristojno je stiskati ga prije, da se bolje umekša.

26. Sol. Sol i papar čistim se vršKom noža pospu po jelu, ili se stave na tanjur, a ne rukom, ili drškom žlice ili vilice ili samom posudom. Nož se mora, ako smo ga upotrebljavali, očistiti prije o kruh.

27. Meso. Meso se jede vilicom kao i varivo. Ne smije se doticati prstima ni mirisati, niti zubima trgati od kosti. Da se od kosti rastavi, valja se poslužiti nožem i vilicom, ali kost se ne hvata prstima. Iznimka je samo za perad i kotelette. To se može primati rukom samo na krajnom dijelu kosti, da se stavi na tanjur i ondje razreže nožem. Nepristojno je oblizivati nož ili prste, koje smo kod toga rabili. Pošto se meso odijeli od kosti, ne stavljaju se kosti na stolnjak niti na žlicu, niti se bacaju na tle, da ih pas ili mačka pojede, već se ostavljaju na tanjuru ili se stavljaju na rub tanjura. Želi li tko umake, ne umače pojedini komad u zdjelu, u kojoj je umaka, već uzme na svoj tanjur i onda umače.

Samo meso jede se dvojako. Komad na tanjuru izreže se u manje komadiće. Vilica se drži u desnoj ruci, a u lijevoj komadić kruha, pa se komadić jedan za drugim

nosi u usta, dok se sve ne pojede. Drugi je engleski način. Nož se uzme u desnu, a vilica u lijevu ruku, komadić se po komadić reže i vilicom nosi u usta. Najbolje je raditi onako, kako vidiš, da drugi kod stola rade.

28. Riba. Ribe se jedu s vilicom uz pomoć komadića kruha. Nož se obično kod toga ne upotrebljava, jer je nepotreban, te bi njim samo kosti razrezali. Riba bi bila toga radi neukusna, a i ne bismo je mogli uživati.

29. Jaja. Kod meko kuhanih jaja valja paziti na ovo:

a) Jaje se stavi vršKom odozdo u malu, u tu svrhu odregjenu posudu; b) otvori se odozgo, odrezavši odozgo u okrugu jedan dio ljupine; c) odozgo dijelak bjelanca uzme se žlicicom, a ne ustima; d) uzme se soli žlicicom, koja se nalazi uza solenku, ili ako toga nema, vršKom čista noža i pospe se na otvoreno jaje; e) umače se već prije na komade izrezan kruh i tako pojede, koliko kruh može doseći; f) preostatak se uzme žličicom, a pošto je i on pojeden, g) smrvi se ljupina, h) polegne se posudica za jaje na tanjur i i) dade se slugi, da odnese. Ne smije se dakle:

α) gornje bjelance srkati ustima, β) ispiti cijelo jaje ili samo djelomice, γ) pomiješati jaje solju i oboje miješati nožem, δ) izliti jaje na tanjur ili u drugu posudu, ε) pomiješati jaje s hranom na tanjuru i jesti viljuškom.

30. Sparga. Sparga se uzima desnom rukom za deblji kraj, gdje je na tlu odrezana. Gornji mekani dio umoči se u umaku na tanjuru, napose za to pripravljenu, prinosi se k ustima, jede se, što je mekano i lako se može otkinuti. Žilaviji dio stavi se opet na kraj tanjura. Jednako se jedu i artičoke.

31. Kruške i jabuke. Pod kraj jela smije svatko uzeti jednu jabuku ili krušku. Ako su veće vrste, to se može jedna po srijedi prorezati i susjedu kod stola ponuditi na čistom tanjuru, ali mu se okrene bolji dio, t. j. pravilno onaj komad s drškom. Nikad opet ne smije se s većim gospodinom ili gospogjom dijeliti i ponuditi im, ako oni sami prije ne zažele. Jabuku i krušku kod stola valja iznajprije razdijeliti na dva dijela; svaki opet od ta dva dijela na dvije četvrti, ali ne na manje dijelove. Onda se svaki od njih po duljini oljušti i nosi rukom u usta. Ne pristoji se: a) zagristi cijelu jabuku ili krušku, b) neuredno ju razrezati, c) zavojito ju guliti, d) nositi komadiće nožem u usta, e) jednu polovicu staviti uz tanjur na stolnjak, dok se druga jede i t. d.

32. Grožgje. Ne grize se u sam grozd, već se jagoda za jagodom otkida i pojedince nosi u usta. Koštica se ne proguta, već se izvadi, držeći ruku na ustima i stavi se na tanjur.

33. Orasi. Orasi se otvoraju kliještima odregjenim za to. Ako ih nema, onda nožem ili rukom, a nikad zubima. To njima inače vrlo škodi, a i vrlo je nepristojno. Jednako je nepristojno razbijati ih rukom o drvo na stolcu.

34. Naranče jedu se na dva načina. Režu se i lupe kao jabuke, ili se razrežu u sredini okomito — naokolo samo koža, da se nožem u meso ne zareže. Oguli se prstima koža, razdijele se pojedini komadi i jedu se sa šećerom ili bez njega s rukom.

35. Koštunjavo voće. Trešnje i manje šljive hvataju se za držak i stavljaju sasvim u usta, ali se koštica

ne guta, već se vadi rukom iz usta i postavlja zajedno s drškom na tanjur. Velike šljive, malene breskve, mandalice rastavljaju se rukama u dva dijela, koštice se stavljaju na tanjur i jede se komad za komadom. Koštice se ne smiju okolo razbacivati, niti otvarati zubima ili nožem.

36. Breskve režu se i gule kao jabuke s tom razlikom, da se sa posve zrelih guli koža rukom. Komadi se pospu tučenim šećerom, pa se jedu žlicicom ili vilicom. Fini ton brani, da se pošećereni komadi poliju vinom.

37. Jagode bez daljne priprave jedu se rukom i držak se stavlja na tanjur. Uzme li se k tome šećer, to se prije rukom jagoda od drška odijeli i jede se malom žličicom a ne smrve se jagode prije.

38. Konfekt i ukuhano voće jede se malom žličicom.

39. Maslac. Maslac se ne namaže na čitav komad kruha, nego se reže ili trga manji komadić kruha i pomaže jedan za drugim prema potrebi. Jedino uz kavu za zajutrak i inače ako se uz kavu uzima mlijeko, obično se namaže čitav komad maslacem.

40. Kava. Kava je ili bijela ili crna ili s mlijekom ili bez mlijeka. S mlijekom pije se obično u obiteljima u jutru za zajutrak i u 4 sata za užinu. Ulije se najprije toliko crne kave, onda opet toliko mlijeka, koliko tko želi, doda se šećera, pak se umače razrezan i prelomljen kruh, namazan maslacem ili bez njega, da se umekša, i tako se jede, dok se sve ne pojede. Šalica se isprazni i ništa se ne ostavlja.

Crna se kava obično pije poslije objeda iz malih

šalica. Šećer se stavi prama ukusu i jakosti kave. Uzima se šećer posebnim za to kliještima, ili rukom, a nipošto žlicom, jer to ne dolikuje. Da se kava rashladi, ne lijeva se na tanjur, niti se u nju puše. Žlicom se miješa; to ju rashladi, a i šećer se prije rastopi. Kava se pije iz šalice, a ne iz tase. Ako se prolije u tasu, opet se izlije u šalicu i otuda pije. Kad kavu ispiješ, žličicu ostavi na tasi, a ne u šalici, jer bi se šalica lako prevrnula i razbila.

41. Donesu li na stol koju hranu, za koju ne znamo, kako se jede, to ili ne ćemo od nje uzeti, ili ćemo po malo jesti, da vidimo, kako će to drugi činiti i onda ćemo raditi po njihovu primjeru.

42. U bogatijim kućama običavaju na koncu objeda donositi svakomu gostu u bojadisanoj čaši na tanjuru mlake vode, da prste opere i usta ispere. To je ovdje samo spomenuto, da mladi ljudi, koji rijetko dolaze u više krugove, u takovu slučaju znadu, što će činiti i da im se savjetuje, neka to čine samo onda, ako to znadu izvesti spretno. Mogu prste umočiti u mlaku vodu i otrti ih sa serviettom.

43. Ako se kod stola čita, to treba od osobne pobude nešto naučiti, zatim iz obzira prama onomu, koji čita i ostalima, koji su kod stola, šutjeti i pažljivo slušati. A koliko je moguće, izbjegavajmo svaku buku s priborom, rukama, nogama, ne govorimo sa susjedom, ne smijemo se smijati, znakove davati, hihotati; jednako, ako se kod stola pjeva ili svira ili se šale pripovijedaju za dobar primjer gostima ili da se oni rastresu.

44. Kod zdravica ustanu svi gostovi na znak gospodarev, uzmu desnom rukom čaše, usprave se i slušaju

tiho nazdravicu. Na koncu podignu čaše u vis do lica i kucnu se s onim, kojemu je nazdravljeno i s onim, koji je govorio, ako su im blizu, kao i s drugima, a svakako s najbližim susjedom. Veli se, da valja slušati „tiho“, jer za govora govoriti, upadati u govor, drugim gostovima porudgljivo namigivati, tanjurem ili jedalima igrati se, stolicama lupati i t. d., vrijegja govornika i onoga, kojega nazdravlja, pokazuje pomanjkanje odgoje, a daje takogjer priliku za neugodnosti.

45. Gospodar će dati znak, da se stol svrši. Kad misli, da je čas za to došao, pogleda još jednoć desno i lijevo, jesu li svi gotovi, odloži serviettu i ustane sa svojega mjesta. Gosti će učiniti isto. Postavit će serviettu uz tanjur, a ne slože ju – niti ju ne objese na stolac – ustanu i mole pobožno kao i prije jela, da Bogu zahvale za hranu. Samo ukućani i stalni gosti, koji će doći i na slijedeći objed, smiju složiti serviettu. Prije nego se svrši objed, ne smije se od stola nitko udaljiti. Mora li tko otići radi poslova prije, to će onda reći prije gospodaru – ako može – a kad čas nadogje, tiho će saopćiti neposrednim susjedima, pomoliti se tiho za sebe i otići, a društva ne će dalje pozdravljati.

46. Poslije obavljene molitve valja se nakloniti prijazno lijevo i desno prama drugovima kod stola, još se koji čas s njima pozabaviti i uz dužni se pozdrav udaljiti. Gospodaru se ne zahvaljuje odilazeći; dosta je izraziti svoje veselje radi društva i podvorbe.

47. Poslije kako je tko primio poziv, treba da onoga, koji ga je pozvao, u osmici pohodi, i onda, ako se nije pozivu odazvao. Poslati posjetnicu nije dosta.

48. Pomenuta pravila mogu se u kratko ovako izreći: Obrazovani su ljudi kod stola:

a) umjereni i trijezni — ne jedu previše i ne uzimaju najbolje za sebe;

b) ponizni i čedni — ne pokazuju se drski i slobodni, lakomi;

c) smjerni i suzrdžljivi — jedu od onoga, što im se dade, katkad manje od onoga, što im se najviše svigja;

d) uljudni i pristojni — štuju sebe i drugove kod stola svojim držanjem i manirama;

e) ljubazni i uslužni — sebe zaboravljaju, a susjedima posvećuju svu pažnju.

Glava osma.

Vladanje u crkvi.

Crkva je kuća Božja. U njoj, u svetohraništu, stanuje sam Isus Krist, Spasitelj svijeta, okružen od bezbroj nebeskih duhova. Ako se s pravom kraljevima ovog svijeta u njihovim palačama, radi uzvišenog njihova dostojanstva, izkazuju velike časti, kud i kamo više valja častiti u njegovoj kući Onoga, pred kojim i sami angjeli drkću i svoje lice prikrivaju, pred kojim su najveći mogućnici zemaljski kao crvić, što u prahu gmiže! Tu treba da se, uzneseni uzvišenošću njegova vječnoga Veličanstva i prožeti čuvstom svoje ništetnosti, vladamo uvijek ponizno i čedno, plemenito i dostojno. Nigdje nije više nužna pristojnost nego pred Bogom u svetištu.

Svojim lijepim vladanjem u crkvi pokazuje čovjek i svoje počitanje i štovanje prama religiji i čuva u sebi kršćanski osjećaj, a to je vrlo važno. Čovjek može zalutati na stramputice, zanemariti za neko vrijeme i posve napustiti vjerske dužnosti, molitvu, sv. sakramente; ali ako sačuva u svojim grudima iskreno počitanje za sveto, božansko, to je kod njega jošte uvijek nade za spasenje. Veza

s religijom nije posve prekinuta; potrebna je samo zgodna prilika, opet će se probuditi u svoj svojoj svježosti i blažen onaj život vjerski mladenački obasjavat će iz nova mirne dane staračke.

Kako bi moglo, na ljudsku sudeći, biti na zemlji koje mjesto, koje bi kršćaninu bilo vrednije počitanja nego crkva? U crkvi se vrše najvažniji čini vjerskoga života. U njoj se kršćanin prima u općinstvo svetih; ovdje on opći s Bogom u molitvi i službi Božjoj; tu se opet izmiruje sa Spasiteljem, kad sagriješi; krijepi se kruhom angjeoskim u sv. pričesti za muke i životnu borbu; tu sklapa vezu, što veže srca za uvijek i utemeljuje obitelj; tu naviru suze, kad Bog s kušnjama pohodi općine ili pojedince; ovdje se viju molitve i vapaji k Višnjemu za one, koje je smrt neumoljivom snagom otela ljubljenima; tu se gaje najplemenitija čuvstva, stvaraju najodvažnije odluke, prinose najdragocjenije žrtve paljenice ljubavi i odanosti.

U crkvi ozvanja riječ Božja milo i ozbiljno, da grješnike od sna grješnog trgne i da ih dovede na krjepostan put, da pravednike sve ljepše uresi nevinošću i pobožnošću, poniznošću i sv. ljubavi k Bogu, da sve uzgoji za nebo i njihove duše spase. Crkva je u istinu radionica kršćanskog krjeposnog života. U njoj su doista nebeske ljestve, kojima angjeli Božji neprestano uzlaze, da molitve, vježbe u krjeposti i dobra djela prinose pred prijestolje Božje, i neprestano silaze s mnogo blagoslova i milosti odozgo, da ih podijele megju potišteno čovječanstvo. U istinu „to je mjesto sveto“ (Jos. 5, 16.) i tako valja s njime postupati. Vjernik stoga mora upamtiti s obzirom na vladanje u crkvi ova pravila:

1. Biti katolik jest i ostaje najveća i najplemenitija sreća po čovjeka na zemlji i to ga najbolje preporučuje kod drugih ljudi. Mladić toga radi treba da bude to sav, potpun od unutarnjeg osvjedočenja i to svoje mišljenje mora da očituje i u spoljašnosti. To neka on pokazuje u svem svojem biću, u hodanju, stajanju, klečanju, molitvi, u pogledu i u držanju, u kretnjama i činima. Sve neka otkriva, da on duboko štuje i ljubi Boga, da je odan i oduševljen za Crkvu i da njena zadaća spasavanja žive u njegovu srcu.

2. Kršćanin ne smije biti nemaran i nečedan, već uredan, čisto i pristojno odjeven, kad ide u crkvu i k službi Božjoj. Najbolje je tamno odijelo. Nikad u papučama, ili pripasanom odijelu, nikad u negligéu.

3. Na putu u crkvu neka bude ozbiljan i sabran. Neka ne ide prebrzo i bučno, neka se ne rastresa radoznalo sve gledajući, za sve novosti ispitujući, neka se ne upušta u živahne i uzbugjene razgovore i zabavu, neka se čuva lakoumnosti i raspuštenosti i koliko može, neka šuti. U pregjašnje vrijeme ljudi su polazili u crkvu čedno. Mnogi su putom molili krunicu i tako su se pravo spremali, da se okoriste službom Božjom i općenjem s Bogom. „Ja ću dušu odvesti u samoću i govoriti ću joj k srcu“. (Os. 2, 14.)

4. Ulazeći u crkvu zahvata kršćanin s kažiprstom i srednjim prstom blagoslovene vode, dotiče se njome čela i pobožno se križa. Ako je u društvu s drugima, osobito sa starijim osobama, poglavarima i višima, dohvatit će blagoslovene vode, okrenuti se k njima i tako im pru-

žiti, a onda će se tek sam prekrižiti. Isto čini svim osobama bez razlike, koje nagje kod škropionice, dapače i nepoznatima i siromasima, prosjacima. Pred Bogom i u svetištu svi su ljudi jednaki. Pristojnost zabranjuje, da bi tko odbio ponugjenu vodu.

5. Iza toga ode do klupe, u koju želi ući; prije poklekne na jedno koljeno do zemlje, ugje u klupu, poklekne na oba koljena, načini znak križa i klanja se, t. j. u kratko pozdravi presv. Oltarski Sakramenat, što može trajati po prilici kao jedan „Očenaš“. Može se poslužiti ovim riječima: „Moj Gospode Isuse Kriste! Ti si ovdje u presvetom Sakramentu! U najdubljem počitanju i poznavajući svoju slaboću i grješnost klanjam Ti se u zajedini sa svim angjelima i svecima nebeskim. Dolazim k Tebi kao siromah k bogatašu, kao bolesnik k liječniku. Blagoslovi me svojim božanskim blagoslovom, da Tebe uvijek spoznajem, u tvojoj milosti živem i putom spasenja stupam. Amen.“ — Ako u crkvi nema klupa ni stolaca, kršćanin će se pokloniti klečeći. Ni u kojem slučaju ne smije to propustiti. Tà, prirodno je, da ušavši u kuću pozdraviš gospodara i s njime izmijeniš nekoliko srdačnih riječi.

6. Kršćanin u crkvi ne pozdravlja i ne razgovara. Pred vječnim Veličanstvom Božjim pristoji se samo šutjeti i moliti. Tko stupi u crkvu, treba da za taj čas zaboravi zemaljske misli i brige, da ga svega uznese svetost mjesta, uzvišenost čina, koji se ondje obavljaju i nazočnost ondje za nas prisutnoga Spasitelja. Mojsije je čuo iz grma, koji je gorio, tajanstven glas, gdje mu govori: „Odriješi remenje s tvoje obuće, jer je mjesto, gdje stojiš, sveto“ (Ex. 3,

5.) i on učini po zapovijedi. Koliko više mora se katolik pristojno i s počitanjem približivati prijestolju, što ga je Bog postavio u svetohraništu naših crkvi!

7. Znak sv. križa, kad ga god činimo, mora biti s pobožnosti i s počitanjem. Lijeva se ruka stavi na prsi, a otvorenom desnom taknemo se čela, prsiju, lijevog ramena, a onda desnog. Ujedno se izgovaraju riječi: „U ime Oca i Sina i Duha Svetoga Amen.“

Velike misli spojene su sa znakom sv. križa. Onaj, koji moli, nastoji ih svaki puta u sebi probuditi, kad čini taj znak. Kad se desnom dotiče čela i zazivlje Boga Oca, prinosi Bogu za poklon život, koji potječe od Oca, a kojega bitne niti sastaju se pod svodom čela. Ruku s čela skida na prsi govoreći „i Sina“. To znači, da je Bog Sin, druga božanska osoba, rogjen od vijeka od Oca, u punoći vremena sašao s neba na zemlju, da kao čovjek svojom mukom i smrti spase sve ljude. Zatim podiže desnu ruku na lijevo rame, a onda na desno govoreći „i sv. Duha“, da se označi, kako nas je Duh sveti, treća božanska osoba, po milosti Kristovoj od grješnika učinio djecom Božjom. Čitav znak križa znak je spasenja, a riječi sadržavaju nauku o presv. Trojstvu. Nada tijelom učinjen križ ujedno je ograda postavljena izmegju duše i grješnog života u svijetu. Kako bi se kršćanin usudio da taj znak, pun znamenovanja, čini ništa ne misleći i samo onako mekanički! Ne valja stoga križ činiti umjesto s cijelom rukom nemarno, samo s jednim prstom ili samo djelomice i nepotpuno ili prebrzo i lakoumno, ili s besmislenim i djetinjastim kretnjama na prsima, ili da se niti čela ni ramena

ne dotaknemo. Valja ga činiti propisno, ozbiljno i dostojno, kako to dolikuje za tako sv. čin i za tako djelotvornu molitvu.

8. Ruke se kod molitve sklapaju dvojako:

a) Jednostavno. Stave se na prsa jedna na drugu, desni palac unakrst preko lijevoga, pojedini prsti jedne ruke megju prste druge i prsti se čvrsto previnu. Tako se pravo drži potreban čovjek, koji je u nevolji, „u Gospodinu svezan čovjek", *vinctus in Domino* (Ef. 4, 1.), koji napušta svu svoju moć i silu, da se jedino osloni na milost Božju.

Tako se sklapaju ruke gotovo kod svih molitava, koje se obavljaju u crkvi ili kod kuće, u samoći svoje sobice ili s drugima javno. Spomenuti valja, da se ruke sklapaju uvijek na prsima, a ne inače; ne niže, jer bi to bio znak nemarnosti i nehajnosti; ne više, jer to nije lijepo i djetinjski je. Nadalje sklopljene ruke treba upraviti prama gore, ne samo preda se, s dlanovima se usko spoje; ne valja kod megjusobno spojenih prstiju dlanovima tijelo obuzeti. Napokon previnuti valja sve prste pravilno, ne samo četiri, a oba kažiprsta jedan uz drugi ravno prema gore pod čeljust ili pod nos držati i t. d.

b) Svečano. Ruke se stave po duljini s dlanom posve zajedno, palac desni prekriži se preko lijevoga, a vršci prstiju uprave se gore. Tako se ruke drže kod svečanih zgoda, kao kod blagoslova sa Svetootajstvom, za pretvorbe (podizanja) kod sv. mise, kad se ide k sv. pričesti, kad se dvori kod sv. mise i t. d. Paziti valja, da se ruke ne spuste ispod prsiju ili se ne dignu nad njih, da se ne uprave ravno preda se ili prama dolje, nego prama gore,

da se samo vršci prstiju ne stisnu, a dlanovi da se izostave. Te neurednosti kod molitve ili službe Božje pokazuju, da je kršćanin površan, da ništa ne misli i moraju se svakoga, tko ih vidi, neugodno dojmiti.

9. Klečanje je položaj, u kojem kršćani Bogu Svevišnjemu iskazuju čast i klanjanje, koje mu duguju, te se s njime u pobožnoj molitvi zabavljaju. Jer svoj odnošaj, kao nevoljni ljudi, prama svojemu Stvoritelju i vrhovnom gospodaru pravo shvataju i unutarnja čuvstva u srcu tomu osvjedočenju odgovaraju, to se samo po sebi razumijeva, da se klečanje mora obavljati ozbiljno, brižno, pristojno i dostojanstveno. Kod klečanja se razlikuje: I. klečanje kao čin ili poklecanje, II. klečanje kao stanje ili ustrajanje u tom položaju.

I. Prigibanje koljena je: 1. jednostavno ili 2. dvostruko.

a) Jednostavno se čini tako, da se uz uspravno tijelo koljeno tako prigne, te se uz petu lijeve noge čovjek dotakne tla, a ruke prosto sa strane vise, ili samo desna, a lijeva se lako drži na prsima. Pregibljući koljeno valja prema tomu izbjegavati: α) da se koljeno samo malo prigne, a da se tla i ne dotakne (kniks); β) primati se klupe ili drugoga kojeg predmeta, da se lakše uzmognemo dići — samo stare i bolešljive osobe smiju sebi to dopustiti; γ) podupirati se lijevom ili pače desnom rukom na lijevo koljeno; δ) tijelo ne držati ravno. Na posljednje valja osobito paziti.

Jednostavno se pregiblje koljeno: 1. kad se ugje u crkvu, u kojoj se čuva presv. Olt. Sakramenat, da se po-

zdravi; isto tako, kad se izlazi iz crkve, za rastanak; 2. svaki puta, kada tko ide mimo svetohranište, u kojem je sveto Otajstvo.

b) Dvostruko se čini, kad se s uspravnim tijelom i sklopljenim rukama iznajprije desno koljeno do zemlje prigne, a onda se lijevo tako povuče, da se uz desno dotakne tla i poslije naklona glave s počitanjem digne se najprije s lijevim, a onda s desnim koljenom. Pobožan čovjek čini to, kad prolazi mimo izloženo Presveto ili kada dogje ili izagje ili mjesto promijeni izmegju podizanja i sv. pričesti.

II. Klečanje na oba koljena običan je položaj čovjeka, dok moli. Čovjek, koji od unutarnjega osvjedočenja i pobožnosti u svetištu ili u svojoj sobici kleči, nalazi se u pravom odnošaju stvora prema svome Stvoritelju, gane gledaoca i savršena je slika ljepote. „Uzvišen je pogled, kad muž u punoći svoje snage, koji čovjeku ni jednomu ne laska, pred Bogom ponizno svoje koljeno prigiblje". (Hetting.) Korektno dakle valja klečati. To smo dužni radi Boga, s kojim u molitvi govorimo, i radi ljudi, kojima moramo biti za dobar primjer.

Tko moleći želi dobro klečati, pada na oba koljena, držeći ih uz uspravljeno tijelo, posve jedno uz drugo, pete postavlja jednu uz drugu, a prste, koji se dotiču tla, rastavlja, ruke sklapa na prsima ili ih stavlja na klupu. Klečeći valja se čuvati: a) da se koljena ne drže jedno od drugo rastavljeno, b) da se ne kleči samo na jednom koljenu, a druga se noga naprijed pruži ili otrag ispruži, c) da se stopala ne stave jedno preko drugo, d) da se prsti ne slože, a

pete rastave, e) da se tko na pete ne spusti ili na klupu nasloni, f) ne smije se prsima preko klecala leći i na njem se njihati, g) na lakte se podupirati i glavu ili bradu rukama držati ili njima kosu čeprkati, h) radoznalo naokolo gledati i ruke sklopiti neuredno.

10. Kršćanin se brže i marljivije sprema u crkvu i k službi Božjoj, nego na koji drugi put. Da ne bude na smetnju, dolazi u pravo vrijeme, ne zakašnjava. Ne ostaje on kod ulaza u crkvu, jedino ako ne može radi mnoštva dalje, i spremno se podlaže radi svog mjesta redu, koji je odregjen.

11. Ako je tko u crkvi prije početka službe Božje, to može, pošto se poklonio presv. Olt. Sakramentu, sjesti i čitati kaku duhovnu knjigu, razmatrati, tako za sebe moliti, kako mu srce govori, krunicu, križni put; za duše u čistilištu, za one, koji su mu dragi, ili za koju osobnu potrebu. Ne raditi ništa u taj čas pogibeljno je i to uzroči rastresenost, lakoumnost i očituje hladno srce. Čim svećenik u misnom odijelu ostavi sakristiju i pogje k oltaru, koji sjede, ustanu u znak počitanja.

12. S obzirom na tjelesno držanje kod službe Božje valjaju za vjernike ova pravila:

a) Kod sv. mise. Vjernici kleče: kod pristupnih molitvi, od „Svet" do sv. pričesti i na blagoslov svećenikov. Stoje kod oba evangjelja; sjede za propovijedi i kadgod to svećenik čini; ostalo vrijeme kleče ili stoje. Posve je nespretno sjesti poslije pretvorbe. Bolest jedino ispričava.

b) Kod Vespera. Prisutni kleče na početak i kod pojedinih kitica odregjenih slavospjeva (himna), kao kod

prve kitice: *Ave maris stella, Veni Creator Spiritus* i t. d.; stoje od: *Deus in adiutorium,* dok se zapjeva prvi psalam i kod *Magnificat;* sjede, dok se pjevaju psalmi. Ostalo vrijeme mogu klečati, stajati ili sjedjeti.

c) Kod kompleta. Bobožni kršćani kleče od: *Jube Domine benedicere,* sve do: *Deus in adiutorium* isključivo, kao i kod: *In manus tuas;* stoje od *Deus in adiutorium,* pak dok se počne prvi psalam, kod hymna i *Nunc dimittis;* sjede, dok se pjevaju psalmi.

d) Kod običnog blagoslova. Vjernici kleče na Svet, svet, svet, kod litanija lauretanskih, kod: *Tantum ergo* i kod blagoslova sa Svetootajstvom i pod pjesmom u čast Bl. Dj. Mariji; stoje opet u subotu na večer, u nedjelju i u uskrsno vrijeme; sjede za propovijedi; ostalo vrijeme mogu klečati ili stajati.

13. Na početak obaju evangjelja čine pobožni kršćani s palcem tri mala križa, jedan na čelu, drugi na ustima, a treći na prsima. Kod riječi: *Et incarnatus est* kod »*Credo*« pokleknu, ako svećenik kleči na stubama. Na: *Domine non sum dignus* — naklone se i udaraju tri puta u prsa. Na blagoslov svećenikov pokleknu, naklone se i pobožno načine znak sv. križa; na Slava Ocu i kad izgovaraju ime Isus, naklone glavu.

14. Za sv. pretvorbe i blagoslova sa Svetim Otajstvom mora vladati sv. tišina. Svatko mora paziti, da je ne naruši kašljući, hračući ili inače bučeći; neka sklopi ruke najpristojnije, neka se nakloni, kad se podiže sv. hostija i kalež, i tri puta udari u prsa pobožno izgovarajući: „Isuse, Tebi živim, Isuse, Tebi umirem, Isuse,

Tvoj sam živ i mrtav“; ili: „Isuse, budi mi milostiv, budi mi milosrdan“; „Isuse, oprosti mi moje grijehe“. Kod blagoslova sa Svetim Otajstvom valja činiti isto, a prije nego ustaneš, učini znak sv. križa. Kako je to uzvišen prizor, kad se čitava crkva u tišini naklanja i u prsi se udara, a samo srebren glas zvončića, kojim poput angjela nevin dječak u lijepom odijelu zvoni, zuji daleko crkvom, napunjenom miomirisom tamnjana i plamom svijeća. Tako je, kao da se osjeća lahor Duha svetoga, koji milost i utjehu nebesku lije u srca ljudska. Dogjemo li za kojega od tih ozbiljnih časova u crkvu, kleknimo odmah kod ulaza, da druge ne smetamo i da se drugi ne osvrću, dok se otajni čin ne svrši, a onda čedni i puni počitanja otigjimo na svoje mjesto.

15. Propovijed mora katolik slušati pažljivo; čuvati se svega, što bi propovjednika moglo smetati ili uvrijediti, kao: govoriti, naokolo gledati, drugima namigivati, bučno kašljati, smijati se, zijevati, spavati, čitati. Dogje li tko za propovijedi u crkvu, neka stupa tiho, pa se neka zadovolji s mjestom, što ga ima, dok se ne svrši propovijed. Nečedan je i ujedno prezire propovjednika i riječ Božju, tko u početak propovijedi onako očito ostavi crkvu, da vani na ulici ili u bližnjoj krčmi provede vrijeme. Služba i odijelo svećenikovo, dužnost vjernikova, kao i svetost riječi Božje i posvećeno mjesto traže veće štovanje i obzir.

16. Kad se izlaže Presveto, vjernici pokleknu, naklone se i načine znak sv. križa. Dok je izloženo Sveto Otajstvo, ne sjede, nego kleče ili stoje. Što ne čine sve velikaši u prisutnosti kraljevoj? Katolici bi se morali stidjeti,

kad bi oni manje učinili za Kralja kraljeva i Gospodina četa. Kad se Sveto otajstvo stavlja natrag u svetohranište, prisutni pokleknu, naklone se i prekriže, kao kad se izlaže.

17. Ide li tko k sv. pričesti, odložit će kabanicu, rukavice, oružje, ako ga nosi, i molitvenik. Sklopit će ruke svečano na prsi, po duljini posve jednu uz drugu, a desni palac preko lijevoga; vrške prstiju upravit će prama gore. Polagano će stupati pognute glave k mjestu, gdje se dijeli sv. pričest i s počitanjem pokleknuti. Pošto je primio sv. pričest, vraća se isto tako čedno i sabrano na svoje mjesto i ostane neko vrijeme moleći i razmatrajući, da ne pogleda gore, niti molitvenik ne otvori. Za $^1/_4$ sata savjesno se čuva, da ne pljuje.

18. Želi li se tko ispovjediti, to pristupi poslije valjane priprave, sklopljenih ruku i otvorena pogleda u ispovijedaonicu, poklekne i isto tako otigje. Ispovjednika valja nagovarati s počitanjem, kako pristaje skrušenu srcu: „Velečasni“ ili: „Duhovni oče!“. Bilo bi ružno i nedostojno po katolika, kad bi se on nemarno, skrštenih ruku postavio pred ispovijedaonicu, drsko se lijevo i desno ogledavao ili pače sa susjedima šalio, smijao, stavljao zlobne opaske, da vrijeme prikrati, i onda s takovom pripravom pošao da svoje grijehe prizna pred svećenikom. Jednako, kad bi poslije dobivenog odrješenja odmah ostavio crkvu, da ništa poslije ne moli i ne promisli. Pravi pokornik ne govori nikad s drugima o onom, što je on ispovjedniku niti o onom, što je ispovjednik kazao njemu.

19. Tko želi prisustvovati prikazivanju, gdje je to običaj, digne se, stupa čedno kroz crkvu do svetišta, poklekne, idući na stranu evangjelja, pred svetohraništem na jedno koljeno, obagje oltar, stavi, došavši opet pred njega, tiho svoj dar na odregjeno za to mjesto na strani epistole, prigne opet kao prije koljeno i vrati se čedno u svoju klupu. Ne bi bilo shodno, kad bi se tko idući ispred oltara samo duboko naklonio, a ne bi pokleknuo. Potonje pripada u svjetske krugove, da se tako počaste odličnici; a pred presvetim Sakramentom dužni su katolici prigibati svoje koljeno u znak klanjanja. Zazvoni li na podizanje, odmah pokleknu, gdje se nalaze, okrenu se k oltaru i vladaju se prama sv. činu, kako je rečeno gore kod 14. točke. Nakon zadnjeg znaka pretvorbe ustanu mirno i nastave svoj hod. Bilo bi protiv dobra vladanja, kad bi tko dao premalen ili dapače krivi novac, ili odmah poslije prikazivanja ostavio crkvu. Pruža li nam se relikvija, valja ju s počitanjem poljubiti, a ne dotaći je se rukom. Povući se natrag neprijazno i prezirno bilo bi protiv dobra tona. Ili se treba podvrći općenitom običaju, ili izostati od prikazivanja, darovanja.

20. Kod zajedničke molitve jednostavno se zajedno moli, ako tko nije zapriječen drugom neodgodivom pobožnošću, i to da se čuje. Jasno treba izgovarati i pravo naglašivati; ne prepolagano, ali niti prenaglo, ne previsoko, ali i ne prenisko; osobito valja paziti, da ne vičemo. Zajednička se molitva svigja i dobro djeluje, ako je gorljiva i umjerena; odbija i škodi, ako je drjemovna i nedostojno se obavlja. „Ako mlad čovjek u crkvi ne moli više zajedno to time dokazuje, da je njegov crkveni duh oslabio“. (Hettinger) Gdje je običaj, da svi pjevaju, može čovjek pjevati; inače samo onda, ako pripada megju pjevače. Pojedinačko

pjevanje ili gundranje u crkvi smeta zajedničku pobožnost i neugodno je onima, koji mole.

21. Katolik se služi kod službe Božje i u privatnoj pobožnosti molitvenikom dobrim, punim sadržine. Dobar molitvenik mudar je učitelj, iskusan savjetnik, vješt vogj na putu krjeposti, jaka potpora, što dušu uzdiže. On ga mora uvijek cijeniti. Svatko neka pamti, da je molitvenik odregjen za uzvišenu službu. Neka mu bude cijel, lijepo uregjen, sjajno i skupocjeno uvezan kao ni jedna druga knjiga. U ozbiljna muža i mladića ne smije nikad manjkati. On je ujedno ispovijest vjere, te se ne nosi u crkvu u džepu, kako je to na žalost običaj, već slobodno i otvoreno u ruci ili pod lijevom rukom. Nitko se ne smije stidjeti molitvenika. O, da katolici odbace obzir ljudski, da vježbe i običaje svoje vjere smatraju za čast i s njima postupaju pristojno i dostojno!

22. Razumije se po sebi, da obična pravila o vladanju i uljudnosti vrijede osobito za boravak u crkvi. Stoji se, kleči i sjedi uvijek uspravno; ne naslanja se ni o zid ni o stup, ne podupire se o lakte, ne drže se ruke niti u džepu, niti na legjima, noge se ne prebacuju, ne osvrće se lakoumno naokolo, a još manje natrag, gore. Čuvati se valja brbljanja, smijanja, namigivanja, razna dosagjivanja, čeprkanja po kosi, pljuvanja na pod i bez potrebe kašljanja; ulazeći ili izlazeći ne stupajmo oštro i t. d. Sve to može obeščastiti posvećeno mjesto, pobožne smesti i uznemiriti, a nas same poniziti pred drugima.

23. Pristojan kršćanin ostavlja sv. mjesto, tek pošto se svršila služba Božja. Samo u nuždi smio bi se udaljiti

prije. Prije nego izagje iz crkve — bilo poslije zajedničke službe Božje ili poslije privatnoga posjeta — oprosti se s božanskim Spasiteljem s djetinje pobožnim pozdravom i poklonom kao kod dolaska. Može to biti s ovim riječima; „Moj Gospodine, Isuse Kriste! Ti si mi udijelio milost, da Te u ovoj crkvi posjetim. Zahvaljujem Ti za to iz dubine srca i otpusti me sada, da pogjem na svoj posao. Oprosti mi pogrješke, što sam ih počinio u Tvojoj prisutnosti i blagoslovi danas sve moje riječi i čine, da budu Tebi u čast, a na spasenje moje duše". Poslije toga opроštaja ustaj, pred klupom pobožno poklekni, kao kad si unišao, uzmi s počitanjem blagoslovene vode i čedno otigji. Pokrij se tek pred vratima.

24. Kod pogreba, ophoda valja ići otkrivene glave. Samo prejaka zima, žarka vrućina ili kiša može nas od toga ispričati. U procesiji sa Svetootajstvom ne smije nitko, niti korporacije, niti pjevači, niti glazbenici, niti svjećonoše, zastavnici, koji nose baldakin i t. d., biti pokriveni; ne koristi izgovor, da ne mogu u ruci nositi kape ili šešira. Ako je tako, onda ih valja ostaviti u crkvi, gdje će ih opet naći poslije svečanosti. Koji prisustvuju, moraju u držanju svojem biti čedni i sabrani, držati krunicu u desnoj ruci, ako se moli, na prsima. Govoriti za svetog ophoda, ogledavati se radoznalo, davati znakove ljudima, koji su na ulici ili na prozoru, i t. d. — sve to pokazuje rastresenost i površnost i sablažnjava gledaoce. Gledaoci opet moraju vjersko osvjedočenje pobožnih prisutnika i molilaca štovati i častiti; stoga stajati ozbiljno i pristojno, sa šeširom u ruci, ne govoriti glasno, smijati se, šaliti, pušiti i t. d.

25. Pozdrav angjeoski, ako se može, moli se klečeći, izuzevši uskrsno vrijeme, subote na večer i sve nedjelje kroz čitavu godinu; tada stojeći. Kod riječi: „I Riječ tijelom postala“ prigne se koljeno, ako se angjeo Gospodnji moli u crkvi stojeći; ako se moli drugdje i ako se ne moli stojeći, udari se jednom u prsa desnom rukom. Ako smo na ulici, kad zvoni „Pozdrav angjeoski“, skinut ćemo šešir i onda tek pokriti glavu, kad prestane zvonjeti. Jesmo li u sobi u društvu, ustanimo, kad zvoni, ili kleknimo, prema tomu, kako to traži vrijeme. Držati se tih običaja časno je za katolike.

26. Ugje li tko u koju crkvu, da ju pogleda, uzme najprije blagoslovene vode, poklekne i pokloni se — sve, kako smo kazali gore. Na to se može podići, pa, ako se ne vrši kakav bogoslužan čin, bez buke obaći naokolo i pogledati, što je vrijedno. Kad ide mimo oltar, u kojemu se čuva Svetootajstvo, sagnut će koljeno do zemlje, kod drugih se žrtvenika nakloniti. Imade li pratioca, to može s njime izmijeniti neke opaske, ali se mora čuvati svakoga lakoumog razgovora, smijanja, ruganja, napose neka bude malo udaljen od onih, koji ondje mole, da ih ne smeta. Kakovu netaktičnost, kakovo neznanje i nepočitanje pokazuju često kod takovih prilika katolički muževi i mladići! Ulaze i izlaze iz crkve, da ne pokažu znaka vjere, ne uzimaju blagoslovene vode, ne načine križa, ne prigiblju koljena, ne maknu usne na molitvu. Tako se vladaju u svetištu kao na kakovu svjetskom mjestu. Traže i dive se umjetnosti, gragjevnom stilu i uredbi, slikama, kipovima, rezbariji, ali nemaju nijednog znaka štovanja i priznanja

za vjeru, koja je ta djela izvela i koju ta djela treba da proslavljaju. Oni slave i obožavaju umjetnike, koji su svojim rukama izveli ta umjetnička djela, a ni najmanji obzir ne pokazuju za Gospodina i majstora svega svemira, koji je dao, te je u umjetniku dozorila misao, da ju iznese, koji mu je silu i spretnost ulio, da ju izvede, te u njemu upalio oduševljenje, da ju svrši. Mislio bi čovjek, da će ih jednostavna uljudnost boljemu naučiti.

27. Posjeti li tko crkvu inovjersku od umjetničkog interesa, neka to ne bude za službe Božje. U njoj se neka vlada ozbiljno i dostojno, šešir neka drži u ruci, neka ne puši, ne pokazuje nikakove podrugljive crte na licu i t. d. Ako je crkva otvorena baš za posjet, treba dati primjeren dar.

28. Tko u društvu oponaša crkvene obrede i pobožne običaje, pokazuje zao ton i nedostatak odgoje. To su najvažnija pravila pristojnosti, na koja valja paziti u crkvi i kod molitve. Svima mladima neka ona budu dobra pouka o našim spoljašnjim dužnostima prama Bogu. Neka bude naša najslagja radost, da ih u mladosti savjesno prisvojimo, te ih i poslije u životu vjerno i postojano vršimo. „Što mlad nauči, star učini“.

Glava deveta.

Vladanje u obitelji.

Plemenit mladić nastoji da bude prama svakomu ljubazan i uslužan, dapače prema strancima, koje samo rijetko sreta u životu. Koliko više mora pregnuti, da bude taki prama onima, s kojima je od djetinjstva dijelio križ i muku, užitak i rad, igru i odmor, s kojima ga vežu najuže veze krvne i prijateljske i kojima mora da zahvali sve na zemlji. Ne stoji, da se pristojnost i uljudnost traži samo u društvu i prema strancima, a u svojoj obitelji da se može čovjek slobodnije vladati. Upravo u obitelji mora vladati najnježniji obzir megju članovima i roditeljska kuća treba da je prvo mjesto, gdje uljudnost razvija svoju potpunu ljepotu i slavi svoje najveće slavlje.

Vlada li pristojnost, uljudnost u kući, pretvara se ona u raj. Svatko žive ugodno i zadovoljno. Najteži poslovi postaju laki. Nevolja i žalost gube svoj žalac, a veselje zavlada. Taka kuća uspijeva. Roditelji su obilno nagragjeni za znoj, što su ga prolili. Strance, koji samo letimice zavire u takvu kuću, obuhvati neki čar, što se povrh nje izlio; kao da su preneseni u nadzemaljske sfere i ne zaborave nikad dubok utisak, kojim ih se dojmilo ljubazno vladanje.

U obitelji iskušava se prava, zgoljna uljudnost. Nema li nje, makar se pokazivala i te kako velika prijaznost u društvu, to uljudnost ipak nije prava; ne potječe iz unutrašnjosti, nije pravi izričaj osjećaja iz srca.

Tko je uljudan i pristojan samo prema stranima, a prema svojima odbojan i zlovoljan, nosi izvana krinku i licemjerac je.

Tko se od djetinjstva u roditeljskoj kući uljudno vlada, poslije će samo graditi na udarenu temelju, da s malo muke steče lijepo vladanje. Nasuprot onaj, tko je od kuće obikao raditi po svojoj volji, a poslije na nj udare ozbiljne teškoće, samo da tako zadovolji društvenim zahtjevima, službi i zvanju. Tko radi po svojoj glavi, to mu se promeće u običaj, a ako ga ne kroti, vodi ga to do razuzdanosti. Sve do stare starosti opaža se u obrazovana čovjeka, ako ga nije rano roditeljska kuća upućivala na pristojnost i uljudnost.

Napokon mogu čovjeka kasnije snaći tmurni i teški časovi: prijatelji ga ostave, sretnici mu smjesta legja okrenu — kako bi mu onda teško bi bilo, da sam ostane! Ako opet njegova braća od djetinjstva s njime vjerno i ljubazno drže, ako su s njime jedno srce i jedna duša, nije izgubljen. Bit će mu nesretniku savjet, utjeha i pomoć i zatreba li, dijelit će s njime i posljednji zalogaj. O, kad bi to svi ljudi upoznali, te svoju radost i odmor tražili više u obitelji! Tako na koncu konca obzirno i pristojno vladanje u kućnom krugu rješava važan dio socijalnog pitanja.

Vrlo je dakle važno, da se valjan mladić pristojno i uljudno vlada u obitelji. On mora s toga:

1. Roditelje štovati r i j e č j u i č i n o m. „Poštuj oca i mater“ — kaže se u četvrtoj zapovijedi Božjoj. Prema tome dijete mora s počitanjem i ljubavi govoriti s roditeljima, kako smo to čuli, kad smo govorili o „pozdravu“, o „zabavi“, o „stolu“, a, gdje je moguće, još i obzirnije. „Bilo bi ružno, kad bi se gjak pristojno i uslužno vladao prema svakomu, a roditeljima bi dobacivao samo kratke, isprekidane, uvredljive riječi“. Dobro dijete ne kaže roditeljima nikada tvrde riječi, sluša brzo, tačno i veselo njihove odredbe, odgovara ponizno i čedno na njihova pitanja, ne zlovoljno, prpošno i prkosno, kao: „Ne, ja ne idem“, „Zar ja moram sve učiniti?“, „Zašto to drugima ne zapovjedite?“, „Meni se ne priušti nikada radost“, „Šta mene briga“ i t. d. U ustima obična djeteta zvučio bi taki govor kao teška uvreda, a u ustima gjaka zavodskoga udarac su u srce, kojega rana tako lako ne zacijeli. Pristojno dijete ne pozna izgovora; za svaku pažnju roditeljsku nalazi zahvalnu riječ, govori uvijek s počitanjem o njima, nikad ih ne naziva bez počitanja sa „stari“, ne mrmlja, niti se ne tuži, ako mu roditelji što odbiju ili ga ukore. Ako je roditelje uvrijedilo, moli ih iskreno za oproštenje; poslije, kad ih više ne bude, bolno bi okajalo, što to nije učinilo.

2. Ne smije se stidjeti roditelja, ako su bijedno odjeveni, ako se ne vladaju kao otmeni ljudi, ako nijesu vješti u govoru kao oni, koji su svršili škole. Što su roditelji siromašniji, to je veća njihova požrtvovnost, to zaslužnije njihovo nastojanje, da djeci dadu što bolju uzgoju, to veća ih zapada hvala. Djeca ne smiju nikada dopustiti, da roditelji osjete, kako oni ne znadu toliko koliko djeca. Poznavanje svijeta i iskustvo životno u roditelja takogjer nešto vrijedi i djeca to ne smiju omalovažavati.

3. Roditeljima valja se uvijek pokazivati zahvalan, i to ne samo riječima i obećavanjem, nego djelima; nastojeći, da im neumornim radom i učenjem, čistim ćudoregjem i plemenitim značajem, pobožnošću i krjepošću pripravljamo radost i odgovaramo njihovu očekivanju. Nadalje im treba pomagati kod uzgoje mlagje braće, pomagati ih u poslu, požrtvovno ih njegovati u bolesti i t. d.

4. Roditelje treba da rado pitamo za savjet. Vjeran sin ne udalji se nikad iz kuće bez njihove privole, nikad koga drugog ne dovede u kuću za gosta, da roditelji ne bi za to prije znali, ništa makar samo nešto znatnije ne izda bez njihove volje i t. d. Napose djeca ne smiju savjeta roditeljskoga mimoići izbirući stalež. Premda imade slučajeva, gdje dijete mora slušati više glas Božji nego savjet roditeljski, to ostaje ipak istina, da roditelji najbolje poznavaju dijete i njegove sposobnosti, da s njime iskreno misle, jesu li dobri kršćani, znadu cijeniti poziv milosti, da oni dakle dijete mogu i hoće redovno i dobro savjetovati.

5. Ne smijemo propustiti da roditeljima ne iskazujemo manje pažnje, koje su običajne u dobrim porodicama, kao čestitati im o novoj godini, imenu danu i na druge dane, važne za obitelj, reći im koju ljubaznu riječ. Moramo ih, ako smo kod kuće, svako jutro i svaku veče napose pozdraviti.

U mnogim je kršćanskim obiteljima običaj, da djeca u jutru ili bar u večer, od roditelja mole i dobivaju b l a-

goslov. Taj običaj na čast je obiteljima, podržaje roditelje na visini i samosvijesti njihove dužnosti i časti, a djeci donosi sreću. Kako bi lijepo bilo, da je taj običaj jošte općenit, ili da se opet uvede onamo, gdje ga je nestalo. Koliko bi se ponovno pokročilo, da se uspostavi kršćanski obiteljski život!

6. Valja se priviknuti od djetinstva da roditeljima iskazujemo malene usluge, kao: vrata im otvoriti ili zatvoriti, pustiti ih preda se da ugju u sobu ili crkvu, ponuditi im stolac, podati im najbolje mjesto, pustiti ih na desnu stranu, ako s njima idemo, ponijeti im stvari, što ih slučajno nose; pomoći im svući se, šešir i palicu im pridržati, mjesto njih štogod obaviti i t. d.

7. Roditeljima treba da sin češće piše, ako je u tugjini, na naukama, ili u službi ili gdje u poslu. Ako nema da im piše mnogo novo, neka im piše o svojem poslu i doživljajima, o svojim ispitima i osnovama, o svojim izletima i šetnjama, ili im neka izrazi svoj interes o onom radosnom, što je iz domovine čuo, ili moli, da ga obavijeste, kako im je. Sve, što je god od djece, roditelje gane, samo ako to djeca izraze dobro i srdačno. Ako se nevolja, neprilika, bolest navrati u roditeljsku kuću, ne smije list da uzmanjka od vjerna sina. Topla i saćutna riječ njegova melem je blagi za bolno srce, tješi i bodri. Pohode li roditelji dijete, neka ih primi ljubazno, neka rado uz njih ostane, neka se upita pomno za njihovo zdravlje, za članove obitelji, za njihovu radost i žalost, neka se ponudi, da će im pokazati, što žele i t. d.

8. S braćom valja družiti ljubazno i čedno. Makar

prama braći ne treba strogo paziti na manire, kako je to običaj kod stranih, to ipak treba i za njih samo plemenite riječi, nikad proste, prezirne. Ne smijemo se pokazati osjetljivi, uzbugjeni, ljutiti, svadljivi, ljubomorni, nikad zavidni. Kad se mnijenja razilaze, pametniji popušta. Jedan neka snosi teret drugoga. Starija braća neka budu obzirna prama mlagjoj; neka im daju dobar primjer, neka roditeljima pomažu bdjeti nad njima, opominjati ih, koriti. Mlagja braća neka stariju časte, svuda im daju prednost, idući neka ih stave na desnu stranu; u opće neka im iskazuju prijaznost, koja je u društvenom životu običajna prama stranima.

9. Služinčad spada takogjer u obitelj i zaslužuje, da se s njom postupa obzirno. Družina su ljudi i kršćani, potom djeca Božja kao i mi. Oni imadu pravo, da smo im zahvalni za mnoge, često teške usluge, što nam ih iskazuju. U ostalom, u našem je interesu, da s njima postupamo humano. Sluga je sretan, ako učini sve što može, da gospodara svoga dobro posluži, je li mu on odan. Štujte ih stoga i ne govorite s njima preuzetno, ne budite grubi, kad zapovijedate. Nalažući služite se uvijek formulom, koja očituje dobrotu vašega srca; poslije izvršene posluge uvijek recite koju riječ hvale i priznanja. Nikad im se ne rugajte, ne oponašajte njihov govor ili izričaj, ne kudite ih, niti im ne nadijevajte posprdna imena; to sve uznemiruje družinu i ona će vas prezirati. Budite ljubazni, plemeniti i velikodušni prama njima. Sluga, odan svome gospodaru, najveće je dobročinstvo Božje i bitna pogodba za sreću. — Budite ipak prema njima dostojni. Vladajte se tako, da vas ujedno štuju. Vi ste pozvani, da im prije ili poslije s ugledom

zapovijedate. Zato s njima ne družite intimno, ne upuštajte se s njima u prijateljstvo. Ne zadržavajte se mnogo kod njih u kuhinji, u staji, na vratima, u njihovoj sobi. „Tko zabaci sama sebe, neka se ne čudi, ako ga drugi gaze“. Pokažite, da je vaša odgoja viša i izabranija od njihove. Ljubazno se do njih snizujte, ali ipak ne zaboravljajte, da morate ostati odličniji u govoru, glasu, u nastupu, u kretnjama. Budite uljudni i pristojni s njima, ali uvijek na svome mjestu i dostojni.

Glava deseta.

Vladanje u školi.

Uz crkvu je škola mjesto, što ga gjak mora najviše štovati. U školi se uzgaja za muža; onamo se razvija njegov duhovni i duševni život, stječe znanje, oplemenjuje srce, čeliči i jača značaj. U njoj on priprema svoj socijalan položaj, svoj staleški rad, svoju vremenitu, a moguće i vječnu sreću. Neka dakle upamti za vladanje u školi ovo:

1. Gjak neka ulazi čedno i bez buke u školu i ostane miran na svojem mjestu, dok dogje profesor. Kad profesor ugje, neka ustane u znak pozdrava i počitanja.

2. Za vrijeme obuke neka pazi, da se drži pristojno. Neka sjedi šuteći na svojem mjestu ravno, uspravno, držeći ruke na klupi, a nikad pod klupom, sa sadrugovima neka ne opći niti riječju, niti znakom ili ceduljicom, oči i uši neka upravlja na učitelja. Neka se ne okreće nemirno amo i tamo, neka se ne naliježe nemarno na klupu, ne podupire se sanjarski o lakte, ne naslanja se pospano na klupu i t. d. I svega se neka čuva, što bi moglo uspješnu obuku ometati i izjaloviti, učitelja ražalostiti, lakoumnost drugova poticati i mir i sabranost priječiti i njega samoga sramotiti. Osobito izbjegavaj brbljanje sa susjedima, smijeh, lakrdi-

sanje, nadalje prekidanje i prostote, kao mrmljati, toptati, vikati, fućkati, dovikivati, nabacivati se raznim predmetima i t. d. Taka prostota i raspuštenost uzbugjuje, rastresa, odvraća pažnju od nauke, razara nježniji osjećaj za ćudorednost, pristojnost i podjaruje neobuzdan i buntovnički duh.

3. Pozove li učitelj gjaka, da kaže zadaću, učenik će se dići odmah i kazati, što znade. Ne će se ogledavati lijevo i desno, ne bi li mu tko što prišanuo ili inače našao kakovo sumnjivo, nepošteno pomoćno sredstvo. Postavit će se uspravno, pete posve jednu uz drugu, stopalo koso naprijed, ruke slobodno sa strane ili lako položene na klupi, a nipošto na legjima ili u džepu, ili se igrati perom, olovkom ili drugim kojim predmetom. Govorit će glasno i razgovijetno, ne prebrzo ali ne prepolagano, slovke tačno artikulirajući i pravo naglašujući. Na pitanja učiteljeva odgovarat će ne kratko: „Kako?“, „Da!“, „Ne“, već prema kršćanskoj uljudnosti: „Da“ ili „Ne, gospodine profesore“, „Smijem li moliti, gospodine profesore, da pitanje ponovite?“ i t. d.

4. Ako učenik nije dobro razumio koje tumačenje, smije i mora učitelja pitati. To neka učini mirno ustavši i čedno govoreći: „Ako dopustite, gospodine profesore, upitao bih Vas za tumačenje; ja ovo i ovo ne mogu shvatiti“. Gjak, svijestan svoje dužnosti, nikad se pod satom školskim ne bavi drugim poslom, koji se ne tiče predmeta; n. pr. ne čita kaku drugu knjigu, ne pripravlja se za koji drugi predmet, ne piše zadaću za kasniju uru. Mora li izaći, to će biti tako, da se i ne opazi. Tiho će stupati,

da saučenike ne smeta, ni kod kojega se ne će ustaviti mimo prolazeći, otvorit će i zatvoriti vrata bez buke i t. d.

5. Dobar gjak pazi na red u klupi, na karti, u knjigama, bilježnicama, zadaćnicama. U klupi neka je sve na svojem mjestu; tako te treba samo posegnuti, da odmah nagješ, što trebaš. Knjige i lisnice ne ćeš naslagati preda se, kao da se želiš opkoliti i ukrasti pogledu učiteljevu. Knjige neka ne budu dronjave i poderane, rastrgane u listove, bez korica, već shodno uvezane; a da se korice zaštite, neka ih gjak umota čistim papirom. Jednako ne smiju biti izmegju redaka ispisane, niti umazane mrljama od crnila, niti na rubovima i praznu prostoru, kao ni na bijelim listovima na početku i kraju išarane neslanim napisima i djetinjastim slikarijama; uglovi se ne smiju uvijati. Takova nečednost kvari smisao za lijepo, ragja neveselje za nauku — a tko bi rado uzeo tako nakaženu knjigu u ruke? Vlasnika to prikazuje takogjer ne upravo u lijepu svijetlu. Isto tako zadaćnice moraju biti uredne i uregjene prema uputi učiteljevoj.

6. Posebnu brigu ulaže gjak u pismene zadaće, koje mora predati. Iznajprije ih sastavi u općenitoj bilježnici, a onda ih tek prepiše na čistu i to od bijeloga papira načinjenu, crnom a ne druge boje tintom, jasno, čitljivo, ukusno bez lakoumne cifrarije, bez brisanja i tako kaligrafički, kako samo može. Na pojedinim stranicama ostavit će od prilike tri prsta širok bijel rub, da učitelj uzmogne prijegledno zabilježiti slučajne ispravke. Napokon predaje učitelju zadaćnicu bez mrlja, glatku, ne zgužvanu. Lijepa, čista izradba pismenih radnja pokazuje gjaka vrlo obzirna,

te ga s pravom preporučuje naklonosti i prijaznosti učiljevoj.

7. Kod ispita radi gjak samostalno i savjesno i ne opći sa susjedima. Ako prepiše ili ispiše, vara učitelja i nepravedan je prama saučenicima. Ne samo što ih lišava njihove zaslužene ocjene, već često i novčanih koristi kao stipendije, potpore, oprosta od školarine, što obično stoji do ocjene. A najviše škodi sam sebi. Jer je uspio, to najzad misli, da je u njega i znanje, za koje je svjedožbu lukavo stekao, i ne nastoji više, da to znanje steče. Neka praznina po tome nastaje u njegovoj naobrazbi. Što se dalje uzima, ne može dobro razumjeti, jer ne zna ono, što je prije toga. Tako se neko vrijeme lažju i prijevarom provlači kroz razrede mučno; „ali vrč se tako dugo nosi na bunar, dok se ne razbije". Napokon će doći do točke, gdje lukavost i vještina više ne će pomagati. Onda ne će moći niti naprijed niti nazad i prisiljen će biti da izostane iz škole. Ovamo vrijedi: U laži su kratke noge.

8. Kad se škola svrši, gjak se digne i stoji na svojem mjestu, dok učitelj ne ostavi školsku sobu. Onda on uzme svoje knjige i udalji se. Kako su jednostavna i jasna ta pravila i kako ih lako vrši dobro odgojen mladić! Ako ih savjesno vrši, bit će sabran, ustrajan, pažljiviji, bolje će pamtiti, jačat će duševnu snagu, sud će izoštriti i volju izvježbati. Uza to jošte živjet će u svojoj unutrašnjosti mirno, veselo, zadovoljno, jer je svijestan, da vjerno vrši svoje dužnosti. Bio njegov talenat od Boga mu dani samo osrednji, njegovi nauci uspijevat će, a škola je za nj radionica temeljite, znanstvene obrazovanosti i oružana valjane uzgoje za pozniji život.

Glava jedanaesta.

Vladanje u zajednici.

Živući zajednički u konviktima, malenom ili velikom kojem sjemeništu, kolegijima, gimnazijama, penzijonatima, koji su odregjeni, da obrazuju gojence za pozniji zvanični život, valja uljudnost i finoću u vladanju u većoj mjeri brižno i ustrajno njegovati.

Uljudnost nužno upotpunjuje intelektualnu, religijoznu i moralnu naobrazbu, i mora da s njome kroči uporedo. U odgojnim zavodima uglagjenost doprinosi mnogo k tomu, da podigne i ojača dobar duh; ona podaje finoću manirama, dobar ton u zamjenitom saobraćaju, takt i dostojanstvo u nastupanju i ne može pofaliti, da povoljno ne djeluje na izobrazbu uma, srca i značaja. U tim zavodima pruža se najbolja prigoda, da se čovjek izvježba u uglagjenosti i usavrši za kratko vrijeme.

Mislio bi doduše tko, da je upravo protivno, da zajednički život naime većma sprečava, nego li pospješuje da tko steče dobre manire. Na prvi pogled to se tako čini. Učenici su dan i noć sa svojim poglavarima i drugovima, stanuju i spavaju pod istim krovom, sjede s njima kod istog stola, zabavljaju se s njima svaki dan i svaki sat po-

uzdano se razgovarajući ili veselo sigrajući se. U tom postojanom, neposrednom druženju u istinu je — ne da se poreći — pogibeljna zapreka za uglagjenost. Kako lako se mladić zaboravi družeći s intimnim prijateljima, kako često dopusti on u njihovu društvu slobodu svojim čuvstvima i ne drži za potrebno da ih zaodjene u odmjereniju i finiju formu! Ipak je to potonje samo ondje, gdje nema dobra duha. Gdje on vlada, pruža životu zajedničkomu najdjelotvornije sredstvo, ne samo da se odstrane pogibli, koje prijete uglagjenosti, nego će sve te pogibli obratiti u najljepše prilike, da se mladić puti i vježba u uljudnom i finom vladanju.

Zajednički život obilno poučava i potiče s javnim predavanjima i privatnom poukom. Neprestana pažnja daje priliku za opomene, ukore u svako vrijeme i u najrazličitijim zgodama. K tomu dolazi konsekventno vodstvo poglavara, koji nastoje da se protiv pogrješki bore, dokle ih gojenci posve ne uklone, a ne prisvoje protivne njima, časne osebine. Najzad, zajednički život s mnogima ragja postojano natjecanje i neprestano omogućuje, da se pitomci s bezbroj malenih žrtvi vježbaju u držanju i vladanju. — „Vježba čini majstora". U ostalom, kad bi zajednički život u istinu pružao pogibli za pristojnost, onda bi to bio jedan razlog više za gojence, da odvažno i ustrajno za njom teže i prije se ne umire, dok im ne postane druga narav.

Gojenac stoga mora da upamti ova načela:

A. Kućni red.

U uzgojnom zavodu za učenike je pravilo: presveta volja Božja. To je pravilo u interesu odgoje i na dobro

gojenaca izdano i sve obvezuje. Tko ga vrši i k tomu doprinosi, da se ono vrši, slijedi Boga i radi u duhu svoga zavoda. Tko ga krši i uzrok je, da se ono prestupa, griješi protiv Boga, nanosi štetu pojedincima kao i cjelini i ne priznaje dužan obzir prema zajednici. Uljudan gojenac s toga:

1. Razne naredbe propisa (statuta) tačno će vršiti, propisanu šutnju savjesno održavati, bez krzmanja će polaziti na svaku vježbu i nikamo ne će zakašnjavati. Nužne dispenze i dopuste tražit će, kako je propisano; malene službe, s kojima ga počasti povjerenje poglavara, vršit će vjerno; uopće sve odredbe, bile i kako malene, ispunjavat će spremno i tačno i t. d.

2. Kod svake vježbe držat će se tako, kako to pristaje. Uspravno će dakle stajati, ići, sjedjeti, klečati, prama tomu, kako to vježba traži. Ne će prebacivati nogu jednu preko druge, ruke u džepu držati, nemarno se o što oslanjati, u društvu zijevati ili pokazivati neku dosadnost. Već je u običnom životu bezobzirno vladanje žalostan utisak na motrioce. U životu opet zavodskom zao je to primjer, u koji se sadrugovi brzo ugledaju, vanjske gjake sablažnjava, a roditeljima oduzima povjerenje u zavod.

3. Svojim sudrugovima u zavodu boravak ne smije oteščavati ili ogorčavati; toga radi:

a) pitomac ne smije odredbe i propise, koje izda zavod, prosugjivati i podrugivati im se;

b) prema saučenicima se vladati, kao da je on gospodar i glavar u zavodu; svi gojenci imadu iste dužnosti, ista prava;

c) drugima dosagjivati. Ujedno ne će u njih pobugjivati ogavnost jedući, pljujući, hrčući, mažući predmete, koji su za općenito upotrebljavanje i kojima se služiti može svatko, kao mrljajući, ispisujući, oštećujući zidove i stijene, stolove i klupe, pisaonike i podove, knjige i karte. Ne će po sobama bacati otpatke, komade papira, knjiga; onečišćivati mjesta, gdje jednostavan stid mora propisivati nužnu pristojnost i čistoću i t. d.;

d) zajedničke vježbe, kao molitvu, šutnju, nauku, spavanje ne će smetati bučno hodajući po dvoranama, neobuzdano trčeći, bučeći na stubama i hodnicima, vičući i fućkajući, toptajući, gurajući, udarajući vratima i prozorima i t. d.;

e) nipošto ne će ormare, ladice i pisaonike, papire i knjige tugje nečedno prekapati, posugje i imovinu razmještati, uzimati, zametati i t. d.;

f) nikad ne će započinjati brbljarije, što ih učenici i poglavari ne vole, a zavod bi mogle osramotiti i dobar mu glas oteti. Tako napose ne će izbrbljati o pojedinim dogagjajima i postupanju s nečednim učenicima, opomene, ukore, kazni; ne će koriti hranu, odgoju, upravu i t. d. Dogodi li se u kući kaki žalostan dogagjaj, to dobro odgojen mladić o tom šuti ili ga prikrije u nuždi plaštem kršćanske ljubavi. U kojoj se privatnoj kući megjutim ne dogodi toga mnogo, što sobom donesu nužne prilike, a što se ipak ne rado iznosi pred javnost?

B. Poglavari.

Poglavari su namjesnici, ovlaštenici Božji za podložnike, obdareni moći i ugledom, da ih vode njihovu vremenitom i vječnom odregjenju. U uzgojnim zavodima moraju oni gojence poučavati, voditi, opominjati, da duh svoj izobraze, volju ojačaju, srce oplemene, pogrješke odstrane, krjeposti steku. Gojenci im zato duguju počitanje, ljubav i zahvalnost, pouzdanje i poslušnost. A jer oni, kako je već pomenuto, gotovo postojano s poglavarima živu u neposrednom druženju, to je pogibao, da budu s njima suviše povjerljivi, da im svagda ne iskazuju nuždan obzir. Moraju stoga brižno bdjeti nad sobom i poglavare:

1. štovati:

a) riječima. Učenici ne smiju previše povjerljivo i prosto s poglavarom govoriti i ako ih što upita, ne smiju odgovoriti: „Šta ja znam?“, „Što ja za to mogu?“, „Što me briga?“; nikad bezobzirno o njem govoriti, nikad njegovo ime spomenuti, da ne dodadu: „Gospodin“; ne pridijevati mu razne nadimke što ih, istina, lakoumni saučenici mogu izvraćati na ruglo, ali u ustima dobro odgojenih mladića posve su sablažnjivi. Ne smiju ga oponašati u glasu, u govoru, koriti ga, rugati mu se, sumnjičiti ga, na nj se tužiti. Tko se tuži na poglavare, taj sam sebi izdaje zlu svjedodžbu. Zar nije on onaj, da bi se na njega imali poglavari razloga potužiti?

b) činom. Gojenci treba da poglavara susretaju prijazno, s počitanjem ga pozdravljaju. To ipak ne mora biti svaki puta, koliko god puta n. pr. u dvorištu mimo njega gojenac progje; jedamput je dosta. U njegovoj nazočnosti ne smije se drsko vladati, pogledati ga ukočeno, držati se nemarno, prkošljivo, naduto, prosto; dok on govori, ne smiju čitati, pisati ili se baviti o čem drugom, prekidati ga, nego ga pažljivo i sa zanimanjem slušati i t. d.;

2. ljubiti. Dobro odgojeni pitomci očituju poglavaru, da ga ljube, da dobročinstva, što im on dijeli, znadu zahvalno cijeniti. Toga radi rado će se odreći užitka, udobnosti, da poglavara razvesele. Ljubav sve izvrši;

3. u njih se pouzdavati. Makar poglavar vodi gojence, sve je to bez upliva, ako ga oni ne susretaju s pouzdanjem. Poglavar doduše kuca, ali što to pomaže, ako mu se vrata na srcu ne otvore? Gojenci se prema tomu moraju s pouzdanjem približavati poglavaru, boraviti rado uz njega, djetinji mu srce svoje razgaljivati, da on u nj duboko prodre, njemu sve reći i izjadati se, ništa mu kriti, pitati ga za savjet, njegovoj se najmanjoj željici pokoravati, njemu vjerno i iskreno odgovarati, a ne pokazivati, da su u govoru i držanju smeteni. Dok to čine, neiskvareni su. Osugjivati stoga valja, ako se gojenci utječu k svojim noćnim zagovornicima, a samo ne poglavarima s izlikom, da ih ne će smetati, da im ne će vrijeme otimati. Isto tako valja prekoravati običaj, a vrlo se lako uvuče u uzgojne zavode, da gojenci iznenadno zašute, razigju se, čim opaze poglavara, gdje dolazi. Umjesto da ga izbjegavaju i rasprše se, kad se on pojavi, moralo bi im dapače laskati, morali bi se cijeniti za sretne, što im se on hoće pridružiti. Trebalo bi da mu s počitanjem pogju u susret, da razgovor svoj pregjašnji za čas prekinu, a onda ga opet u njegovoj prisutnosti nastave, rekavši: „Mi smo baš govorili o . . .; ako dopustite, nastavit ćemo“, ili: „Drago bi nam bilo, da doznamo vaše mnijenje o toj stvari“ i t. d.;

4. rado ih, radosno, brzo i tačno slušati, kako to čine dobra djeca svojim roditeljima. Ne smiju se

dakle pokazivati nezadovoljni, mrzovoljasti niti prije niti poslije, kako su poslušali poglavara. Kad opominju i kazne, ne smiju pitomci usplamtjeti, na poglavara se ljutiti, kazati mu možda: „Ja to nijesam zaslužio“, ili: „Ovaj i onaj ne rade takogjer ništa“. Sve moraju ponizno i mirno primati i savjesno izvršivati.

C. Drugovi.

Gojenci jednoga te istog zavoda braća su; mora im stoga biti čast, da se za takove megju sobom smatraju i tako vladaju. Sve im je zajedničko: stol, stan, igra, odmor, dijele radost i žalost, pouku i službu Božju; treba zato da su jedno srce i jedna duša, da se iskreno ljube. „Kako je dobro i ljupko, ako braća u slozi zajedno stanuju“. (Ps. 132, 1.)

1. Pristojni gojenci nijesu stoga sebični, ne traže za sebe obzire, već drugima rado priušte njihov dio. Jedan je prama drugomu pristojan, susretljiv, ljubazan; nije prost, drzak, otresit i drži se granica u svemu, što zavod dopušta. Ne daju da im se prijateljstvo izrodi u preveliku povjerljivost; ostaju čedni u govoru, saučenicima ne nameću razne nadimke, ne ismijavaju ih. Kad su zajedno, ne hvataju se rukama, makar to bilo samo za šalu, ne udaraju se, ne guraju se, ne svagjaju se, ne buče megju sobom. Uza svu povjerljivost paze na odmjerenu čednost, koja ih čuva od velikog često zla.

2. Pristojni mladići čuvaju se dviju oprečnih pogrješki: da se često i isključivo ne druže s istim saučenicima, što se naziva partikularno ili posebno prijateljstvo. Obično se počne bezazleno, a često se svrši sa zabludama.

Isto tako valja da se čuvaju antipatije, da su im naime neki drugovi odvratni. I tome su u zajedničkom životu jednako pogibeljne posljedice. Jednoga saučenika izbjegavati, jer ga rado ne gledaš, da drugoga potražiš; nadalje mu s istih razloga okretati legja, držanjem i licem odavati mu svoju zlovolju, moraš li uz njega sjedjeti - sve je to ružno, protiv ljubavi, a često povod nepomirljivu neprijateljstvu. Valja da se uklanjaš i jednom i drugom. To je doduše katkad teško. Značaj, podrijetlo, ukus, običaj uzroče, da smo nekima skloni, neki opet da su nam odbojni. Ali, kome je do plemenite odgoje, mora sebe svladavati i koliko to propisi ne brane, sa svima se bez razlike prijazno družiti, govoriti, šetati; rado uza svakoga, bio tko mu drago, bogat ili siromašan, sjedjeti kod stola, kod pisaonika ili u klupi.

3. Učenici treba da sebi zamjenito iskazuju usluge, kako to iziskuje prijateljski zajednički život, i svakiput iskazanu ljubav svime, koliko mogu, zasladiti, uvećati. Jedan će drugomu spremno uzajmiti koju knjigu, ili koju stvar za školu. Bolesnima moraju sudrugovi očitovati iskrenu sućut, pohagjati ih, žalosne tješiti. Ako je kome dosadno, treba ga rastresti, razvedriti; nagje li tko učeći što teško, valja mu pomoći. Posebno se treba obazirati na one, koji prvi puta dogju u zavod. Njihovo srce jošte tuguje i žali, što su se rastali s roditeljima i braćom. Osobito u to prvo vrijeme osjećaju se oni kao tugji i ostavljeni. Toga radi dobri ih učenici ljubazno potraže, s njima se druže, odvažnost im ulijevaju, poučavaju ih, upoznavaju ih s novim životom, propisima i običajima, s osobama i prostorijama kućnim.

4. Dogodi li se nešto kod stola, u školi ili dvorani za učenje, ili inače gdje drugdje, što bi moglo pobuditi veselje na račun tugji, sudrugovi se nadvladaju, ostanu mirni i ne prasnu u smijeh, da ne ožaloste izvrgnu tog svog brata. Kršćanski mladić nikad se ne veseli zlorado.

Kako je lijepo, ako pitomci ta načela u tančine vrše! Da ne govorim o živu natjecanju, što se onda razvija u nauci i u krjeposti, megjusobno odstranjivanje pogrješki i oporosti ublažuje njihovu ćud, a neprestane unutarnje borbe i savladavanja ustaljuju značaj. Imade li u životu zajedničkom i poteškoća, to ih bogato naplaćuje mir i pokoj, što ga u duši ragja urednost u vježbanju i požrtvovnost u radu. Boravak u zavodu onda je jednako ugodan poglavarima i gojencima; većina teškoća uklanja se, nauka olakšava, život uljepšava. Učenik je onda — „jednak drvetu, što je zasagjeno kraj potoka, i daje plod u svoje vrijeme, i lišće njegovo ne vene; a sve što čini, uspijeva“. (Ps. 1, 3.)

Glava dvanaesta.

Vladanje u igri.

U nedužnim igrama poslije naporna rada odmara se tijelo, duh se ugodno oporavlja. Najodličniji i najkreposniji muževi njegovali su igre i preporučivali ih. U uzgojnim zavodima igre na svježem zraku osobita su životna pogodba i nužne su gotovo tako kao i ozbiljna nauka. Igra može biti i zaslužno djelo, po tome na čast Božju. Sv. Alojzije sudjelovao u nekoj nedužnoj igri, upravo najpažljivije. Upitao ga netko: što bi on učinio, kad bi tog dana morao da umre? Sa sv. čednosti odgovorio je Alojzije: „Nastavio bih igru". Znao je, da se baš sada njegova igra slaže sa željom njegovih poglavara i s duhom samostanskim, te bijaše osvjedočen, da se ne protivi volji Božjoj.

No, u drugu ruku igre su često zapreka za krjepost, prilika za rastresenost, uzrok svagji i nemiru, potpora lijenosti, škrtosti, nepravednosti. Da polet duši ne slome i dušu ne rinu u propast, valja ih vršiti pristojno i dostojanstveno. U igri možeš upoznati čovjeka s mnoge njegove strane. Tu očituje on najnaravnije svoj značaj, svoje sposobnosti, sklonosti, strasti. Mladić dakle mora znati, kako mu se igrajući vladati. Neka pamti ovo:

1. Tko se igra, neka se drži tačno propisa za igru. Ako se to ispunja, igre pospješuju dapače poštenje, vjernost i savjesnost u malenim stvarima, vježbaju i jačaju svijest o dužnosti, značaj, i čuvaju sabranost. A uživaju u njima takogjer i igrači i gledaoci, one ih zanimaju, te se drže na nekoj visini koja ih čuva, da se ne iskvare.

2. Da bi se prepriječilo, te ne provale strasti, kako se to često dogagja u igri, valja bdjeti nad svim vratašcima srca svoga. Treba potiskivati prve porive srdžbe, ne igrati se preko odregjena vremena; ne smije nitko biti surov niti u govoru niti u činu; ne izgovaraj govore i psovke, ne viči iz sveg grla, ne udaraj šakom o stol i t. d.

3. U igri se ne smije varati kao ni u trgovini. Tko je u igri nepošten, pokazuje nehotice unutarnje svoje pohote i činom otkriva, da bi on to takogjer mogao biti i u drugim prilikama. Hoće li koji drug da prevari, učini se, kao da nijesi ni opazio, započetu igru s njime svrši, a poslije toga prestani bez daljne izjave.

4. Igrač ne smije pokazati, da je zlovoljan, ako izgubi, a niti da je djetinji veseo i presretan rad trenutačnog dobitka. Poslije, kako je dobio, ne smije igru odmah ostaviti, ako to upravo ne mora da bude. Takovo vladanje ne bi baš bilo viteško, nasuprot bilo bi znak malena duha, a igrača bi mogli po tome proglasiti, da je škrtica i da igra samo novca radi.

5. Igrač neka ne pita lijevo i desno, kako bi na pr. mogao srećno proći. Ako neku igru ne zna, neka je se kloni; ako je započeo, neka ju igra do kraja. Protivnik se uhvatio u koštac s njime, a ne s drugim.

6. Igrač neka ne bude svadljivac. U prijepornim točkama neka mirno brani svoje pravo, a ne da plane uvredljivim riječima. Ako protivnik to ne će priznati, neka popusti i igru nastavi.

7. Motrioci neka budu s prikrajka i neka šute; neka nikad ne pristaju ni uz kojega igrača, neka ga ne savjetuju, nikad mu ne smiju s kojega čina prekoravati, nikad glasno izricati svoje mnijenje o dobitku ili gubitku i uporno to braniti. Tko govori ovo i ono, smeta igrače.

Glava trinaesta.

Vladanje na putovanju.

Na putovanju susretamo različite ljude: odlične i priproste, prijatelje i protivnike, takove, koje samo jednoć u životu vidimo i neke, koji će nam se prije ili poslije približiti. Svakome godi, ako sastane prijazna, obzirna čovjeka, koji mu kaku ljubaznu uslugu iskaže ili mu pokaže iskrenu sućut. Koristit će nam stoga, ako znamo, kako valja putovati.

1. Na putu valja, ako i ne tako kao na najveći blagdan, ipak uvijek biti uredno i brižno odjeven, kako to dolikuje za pristojan posjet. Taj obzir dugujemo ne samo poštovanim i poznatim osobama, s kojima putujemo, ili koje ćemo na putu sastati, već i sebi samomu; jer osobito na putu čovjeka često prosugjuju po odijelu.

2. Za putovanje na k o l i m a vrijedi ovo:

a) Prvo je mjesto u kolima desno na zadnjem sjedalu, a drugo lijevo; treće u prednjem sjedalu naprama prvomu, a četvrto ondje prama drugomu.

b) Najuglednija i najodličnija osoba ulazi prva i na prvo mjesto, poslije idu druge po redu. Tko je koga dočekao, bit će posljednji.

c) Silazeći vrijedi obratan red: najmanji po časti ostavlja kola prvi, onda silaze drugi, a na koncu najugledniji.

d) Mlagje osobe treba da uglednim i starijima pomažu, dok silaze; neka im uzmu stvari, što ih imadu u sebe, a i neka im prijazno pruže ruku.

3. Za putovanje željeznicom valja upamtiti ovo:

a) U željezničkom coupéu vrijede obično ona mjesta za najbolja, na kojima se vozi natraške, jer je ondje, ako je prozor otvoren, zaštičen čovjek od propuha. Megju tim mjestima opet prednost imadu oba mjesta s kraja. Premda može svatko putujući misliti na svoju udobnost, to ipak ne valja zaboraviti i uljudnost. Pristoji se, da starijima, časnijim osobama, poglavarima, ljudima višega staleža i t. d., ponudimo, odnosno ostavimo, udobnija mjesta. Taka pažnja preporučuje nas saputnicima i podiže u njihovim očima.

b) Pristojan čovjek ne navaljuje naglo u kola — „žuri se polagano“ — ne potiskuje druge natrag, da zauzme najbolje mjesto, ne uzima nipošto više nego treba jedna osoba, ne diže nogu na sjedala, i ne računa, da prevari pratioca vlaka, kao da je broj putnika veći, stavivši prtljagu na sjedala, kao da su tobože zaposjednuta, ili da su neki izašli, ali će se odmah vratiti i t. d.

c) U coupéu najbolje je šutjeti, i ako tko govori, ne govori preglasno — to bi bilo onako na školsku i smetalo bi saputnike, koji razgovaraju ili čitaju; a ne govori ni previše, osobito ne sa strancima. Mladi, tašti i neiskusni ljudi ne mogu šutjeti. Oni misle, da svakomu bez razlike moraju kazati: tko su, kamo idu i za što putuju. Mudri, razboriti muževi otkrivaju srce samo pouzdanim prijateljima,

a i njima samo umjereno i dolično. Kako je već često najivna brbljavost u zajedničkom coupéu rodila gorkom brigom i dugogodišnjom svagjom! „S istom opreznošću i obzirom otvoraj usta da govoriš, kako otvoraš kesu da plaćaš“.

d) Ne valja dosagjivati suputnicima, pa pušiti, vikati i pjevati, a niti svojom prtljagom. Ako je prozor otvoren, pak opaziš, da budi kome to smeta, odmah ga zatvori, makar bi i rado, da je otvoren. Ne puši, da prije u suputnika, a osobito gospogja, ne zatražiš dopuštenja.

e) Nepristojno je, ako tko jede u otvorenim kolima. Ako to ne može izbjeći radi duga putovanja, neka to učini barem tako, te ne svrati na sebe pozornost, neka ne uzima hranu, koja širi oštar miris. Suputnicima, s kojima smo se zavezli u razgovor, možemo ponuditi voća, kolača, a nipošto drugog jela, izuzevši, ako se s njima dobro znademo.

4. Kad pohodimo koji spomenik, crkvu, zavod, muzej i t. d., ogledat ćemo, što je vrijedno, a ništa dotaći rukama, ako nas na to ne potakne onaj, koji imade to pravo. Isto tako ne valja svuda upisivati svoje ime, kako to običavaju touriste na mjestima, koja se mnogo pohagjaju. To znači, da je netko tašt, da hoće te bude znamenit; bez razloga ne glasi jedna rečenica: „Imena luda — pišu se svuda“.

5. U gostionici neka se vlada putnik dosta slobodno i nesputano, gotovo kao u svojoj kući; ali ipak ne zaboravlja obična pravila o uljudnosti.

a) On stupa prijazno i čedno, ne dopušta sebi nikake prostote, nikake drzovite riječi, nije prost, preuzetan, ohol prama konobarima.

b) Mora li da se potuži, učini to jasno i tačno, ipak na pravom mjestu i tako, te poštedi, koliko može.

c) Kod stola vlada se uljudno, čedno prama prije pomenutim pravilima kod stola; prije svega umjeren je i trijezan. Ne smije pokazati, kao da je izjelica i da želi što više uživati za svoj novac.

d) Kad odlazi, platit će račun, a ne će se pogagjati i svagjati. Osoblju će priuštiti dužnu nagradu.

Glava četrnaesta.

Vladanje u gostima.

Gostoljubivost je u velike cvala u starini i u srednjem vijeku. Gosta su u obitelji primali sa svim častima. Oprali bi mu noge, nahranili ga kod zajedničkog stola, dali mu najbolju sobu u kući, a često puta su gost i gostoprimac sklapali prijateljstvo, koje se nije raskidalo do smrti. Prilike su se izmijenile. Putnik nalazi danas svagdje, kamo dogje, za novac stan i hranu; danas se takogjer putuje neprispodobivo češće, tako te se u mnogim krajevima ne može gostoljubivost uz najbolju volju gojiti onako kao prije. Ipak se jošte iskazuje i mnogo doprinosi, da se učvrsti zamjenitò prijateljstvo. Koristit će toga radi da kažemo nešto o dužnostima i onoga, koji gosta prima, i onoga, koji je gost.

1. Pozovu li nas za g o s t a, to se možemo odazvati pozivu:

a) ako nas je tko pozvao ozbiljno, a nije poziv samo, kako to često biva, neki čin uljudnosti, što ne znači ništa;

b) imade li pravo pozvati onaj, koji nas zove. Gjaci se stoga ne će na laku ruku odazvati, pozivu svoga sučenika, da koji dio praznika provedu u njega. Stvar je to

roditelja, da drugove svoga sina pozovu k sebi. Tko bi došao u kuću bez njihove privole, mogao bi se izvrći pogibli, da im ne će ugoditi;

c) ako nas onaj, koji je uzvao, može pristojno primiti. Kad bismo opazili, da bi se on ili njegovi radi tog pohoda morali stisnuti, ili da za gosta nemaju uregjeno, ili da se prisutnost naša ne bi svigjala kojemu ukućaninu, bolje je da ne dogjemo.

2. Nepozvan smiješ da pogješ samo k najpovjerljivijim prijateljima i najbližim rogjacima; inače ne. Ako smo koga prije kojom zgodom, slučajno, sastali i s njime prijateljski proboravili nekoliko sati — kad bismo ga poslije putujući potražili, da u njega provedemo neko vrijeme, to bi bilo nečedno. Dolazeći u koje mjesto, valja odsjesti iznajprije u gostionici. Ako nas poslije koji dobar znanac silom i iskreno pozove, da se kod njega nastanimo, to najprije treba za to uljudno zahvaliti. Ali ako nas ponovno zaprosi, možemo mu se odazvati, gostionicu ostaviti i preseliti k prijatelju.

3. Gost mora da prama svojem gostoprimcu pazi na razno:

a) Neka bude čedan u vladanju, neka bude prijazan i kao domaći u njegovoj okolini, sa svim zadovoljan, što mu obitelj poda. Osobito neka ništa ne kudi, što se tiče stana, hrane, podvorbe, njege i u opće, što bi ukućanima bilo neugodno.

b) Neka izbjegava sve, čime bi mogao dosagjivati. Neka se ne gura naprijed, neka ne traži, da ukućani s njime svakamo pogju, neka ne ispituje štošta o porodičnim i imovnim prilikama. Neka se udalji u pravo vrijeme, da ukućani mogu svoje poslove obavljati nesmetano, ili ako ih tko posjeti, da ga mogu bez zapreke primiti i t. d.

c) Neka ne zaboravi otići. Gost je obično dobro došao, ako ne ostane dugo. Ostane li preko odregjenoga vremena, postaje nepriličan.

d) Neka bude darovan, ne škrt, i kad odlazi, neka nadari služinčad prama iskazanim uslugama i prama tome, kako je dugo trajao posjet.

e) Neka ne izbrblja ništa. Boraveći dulje u kojoj kući doznajemo pojedinosti o djeci, imutku, poslovima, vezama, drugim prilikama, za koje obitelj ne bi rado, da ih saznadu drugi. Da šuti o tome, za gosta je upravo sveta dužnost.

f) Kad se vrati kući, pisat će domaćini ljubazan list, da jošte jednom zahvali za gostoljubivost. Zahvalnost odaje plemenito srce.

4. Tko je koga uzvao u goste, neka:

a) za njega pripremi sobu, stol i t. d.;

b) ako znade, kada dolazi, neka ga sam dočeka na kolodvoru ili na poštanskoj postaji, koliko mu to dopuste prilike. Samo izuzetno smije poslati slugu po njega;

c) odmah, kako ga je pozdravio, odvest će ga u njegovu sobu i kazati mu, da odloži i neka se osjeća tako ugodno, kao da je kod kuće;

d) barem prvu večer povest će ga u spavaonicu i pogledati, da li je onamo sve u dobru redu: krevet, svijeća, žigice, umivaonik, čaša za vodu i t. d.;

e) uvijek će ga susretati ljubazno, poći s njime na

ovaj ili onaj izlet ili šetnju, prama crkvi, kakovu spomeniku, muzeju, na kaki lijepi vidik;

f) ne će dati da gost osjeti, da smeta i da koji član obitelji radi njega mora spavati izvan kuće, da on kućanstvo ili poslove sprečava i t. d.

Glava petnaesta.

Pisma.

U naše doba pisma su na „dnevnom redu“. U običaju su u svjema prilikama, kod sviju narodnih slojeva. Ona su glasovi, što prelijeću granice sela i domovine, da pronose misli i osjećaje ljudske u najdalju daljinu. Pozdravljaju, posjećuju, ujedno zabavljaju, samo u pisanom obliku; svjetuju, tješe, javljaju ili opominju, kore, prama tomu, kako treba. Goje i podržavaju prijateljstvo megju odsutnima i katkad ga većma i jačaju i učvršćuju, nego je bilo onda, kad su oni zajedno bili. Majka piše svomu sinu u daleku Ameriku. Izriče mu, kako ga ljubi, za njim žali, dan i noć za njega moli, priča mu o zavičaju, o svojoj brizi i nevolji, o svojim mukama i poslovima, o dragoj braći i milom ocu, koji je već u vječnosti, i dok njena ruka piše riječi, natapaju papir vrele suze. Kad sin u tugjini čita list, ne opaža više doduše vlažne tragove, ali osjeća kucaje toplog srca materinjeg i — njemu se oči napune suzama. Živo mu se u duši istavi slika majčina. On sluša u duhu, kako ga kori, opominje, kako ga nagovara, oprašta mu, poučava ga i — to ga potrese. Na koncu

spremi pismo kao dragi poklad. Od časa do časa uzima ga u ruku, da u njem uživa promatrajući ga, da se ojača i osokoli. Dobro pismo drži često mlada čovjeka na pravu putu, ili ga, ako je zalutao, navraća ponovno na nj. U pismima otkriva se najstalnije obrazovanost i značaj čovjekov. Po njima šire neki polje svoje radno i u najudaljenije krajeve. Napokon se pismima uštegjuje vrijeme i novac. Umjesto da tko se zaputi na put — trošak je to i neprilika — piše pismo i obavi posao jednako dobro. Toga radi koristi vrlo mladiću, koji se želi naobraziti, da pozna glavna pravila, kojih se mora držati pišući pisma.

Pisma su ili poslovna ili udvornosti radi ili prijateljska.

1. Poslovna pisma dužnosti su službene i staleške. Zato ih ne smijemo ni pod koju cijenu propuštati ili na dugo odgagjati.

2. Ona od udvornosti pišu se:

a) da odgovorimo na primljena pisma. Svako pismo zaslužuje odgovor, ako od toga ne ispričavaju posebni i važni razlozi;

b) da zahvalimo za iskazanu pažnju ili iskazanu uslugu;

c) da čestitamo roditeljima, poglavarima, dobročincima, prijateljima o novoj godini i godovnu;

d) da odgovorimo na poziv;

e) da izrazimo radost ili sućut na vijest o kojem sretnom ili nesretnom dogagjaju, koji je zadesio rogjaka ili kojeg dobra znanca.

3. Prijateljska pisma; svrha im je, da se po-

državaju dobre veze izmegju prijatelja, drugova, istomišljenika. Ne smijemo pisati prečesto, jer bismo time s jedne strane izgubili mnogo vremena, a često to ne bi donijelo najboljih plodova. Da se obave obični i neznatniji poslovi, ljudi se u velike služe dopisnicama, i za to su vrlo zgodne. Nezgodno bi bilo čestitati ili kondolirati na dopisnici, dopisnicom pozivati, da se riješe važne stvari, a nipošto nije dopušteno, da potčinjeni s poglavarima dopisuje na dopisnici.

4. Nije pristojno, ne odgovoriti na primljena pisma. Ništa ne vrijegja više, nego ako ne odgovorimo. Neka bude stoga naš običaj, da svaki dan odgovorimo na pisma, koja stignu taj dan. Ako ih stavimo na stranu i mislimo, da ćemo ih riješiti poslije, izvrgavamo se pogibli, da to ne ćemo učiniti nigda. Po malo će se toga nakupiti, da najposlije ni uz najbolju volju ne ćemo moći na njih odgovoriti. Odgagjajući na dulje mogao bi megjutim postati odgovor i bespredmetan, i da odgovorimo, postali bismo smiješni. U ostalom čovjek je mirniji i sa sobom zadodoljniji, ako na vrijeme obavi svoje dužnosti.

5. Prije nego počnemo odgovarati na koje pismo, treba da dobro promislimo, što želimo reći. Pošto smo ga napisali, pročitajmo ga još jednom i pustimo, da ga poslije nekog vremena ponovno pažljivo pregledamo, odnosno ispravimo. Ne smijemo pisati odmah, čim planemo srdžbom. Čekajmo, dok se čuvstvo slegne. Ne pišimo takogjer što takovo, što bi moglo odati nas ili druge. Ako smo to učinili, ne otpremimo pismo odmah. Preko noći stišat će se uzbugjenost i bit ćemo opet bolje volje, pa bismo drugi dan žalili, da smo koga teško uvrijedili. Osim toga:

»*scripta manent*«, „napisano ostaje“. Čim smo pismo odaslali, ne možemo više ništa popraviti. Kako često pane pismo u nepozvane ruke i pribavi piscu neugodnosti svake vrste! Moramo biti promišljeni i oprezni u pisanju.

6. Što se tiče s a d r ž a j a u pismima, valja pamtiti:

a) U onima, koja rade o važnim prilikama ili o žalosnim dogagjajima, ne govori o drugim stvarima, koje nijesu s time ni u kakvoj vezi, jer bi pomiješao ozbiljan utisak svojega pisma ili ga bar oslabio. U pouzdanim prijateljskim pismima možeš govoriti o svemu, što se u opće može u pismu reći, što dopušta takt i istančano čuvstvo.

b) Govori najprije o prilikama, koje se tiču naslovnika i njegovih, a o sebi tek u drugom redu — tako traži ljubav i čednost. U drugim točkama imadu prednost važnije, a onda prijegji na drugo, manje važno.

c) Preporuke drugih smiješ dodati obično samo u pismima, što si ih upravio sebi ravnima ili pouzdanim prijateljima; rijetko u pismima nepoznatima i poglavarima. Dopušteno je, da potonjima izraziš samo preporuke roditelja i braće. Slično je, kad moliš naslovnika, neka bi on izručio drugome pozdrav ili preporuku. Nikad ne smiješ poglavara zamoliti, da isporuči pozdrav kojemu podložniku. Ali i poglavari neka samo rijetko traže od svog podložnika, da pozdravi druge u njihovo ime. Tko izručuje preporuku, ne smije biti mnogo niži od onoga, koji mu je šalje, niti od onoga, kojemu je izručuje.

d) Postskriptum (P. S.) smije biti samo u pismima prijatelja i jednakih osoba, i to: α) u stvarima, za koje je pisac pisma doznao prekasno, a koje više ne može u pismu

navesti; β) da nešto posebno izvijesti, što u pismu samom ne može zgodno istaći; γ) da spomene sporedne stvari, što ih je pišući pismo zaboravio. Nipošto se u postskriptumu ne smije očitovati prijateljstvo ili čestitka. Ako se tko opomene pod kraj pisma odličnijoj osobi, da doda jošte nešto, treba da prepiše čitavo pismo i u tekst unese, što je bio zaboravio.

7. Što se tiče s l o g a u pismu, valja paziti ovo:

a) Pisac sam neka promisli i sastavi pismo. Nikad ne valja prepisati pismo, makar to bilo o novoj godini ili o imenu danu, po predlošku ili iz koje otisnute zbirke. Što bi kazao primalac lista, kad bi slučajno našao njegovu sadržinu u kojem pismovniku? Zar ne bi držao, da smo djetinjasti i tašti, neznalice i nepošteni i postupao prema tomu? Kititi se tugjim perjem, nije časno. Podneske na odlične osobe, molbenice, prošnje na koju visoku upravu, može nam katkad sastaviti tko drugi, vješt u takim stvarima, i onda ćemo ih mi prepisati; ali nikad pisma, upravljena bilo na koga mu drago. One moraju potjecati spontano iz našega duha i srca, kako voda iz izvora, da budu ugodna i zanimljiva.

b) Jezik neka bude naravan, jednostavan, lagan i živ. Ne smije nitko težiti na to, da se pokaže duhovitim, ili da uzbudi efekat bučnim perijodama i zvučnim frazama. Mogao bi postići upravo protivno od onoga, što je želio.

Što želimo saopćiti, napišimo jezgrovito i čedno; izrazimo tako, kako bismo to izrekli usmeno u zabavi. Pismo neka ne bude nikad pisano u obliku svečana govora.

c) Jezik neka bude plemenit, ne prost, trivijalan, bez-

obziran ili uvredljiv. Niti na uvredljiva pisma, puna prostota, ne valja odgovarati istom mjerom. Ili šutimo na to mramorkome i prijegjimo jednostavno na dnevni red, ili odgovorimo odvažno i snažno, ali ipak pristojno i dostojno.

d) Jezik neka bude prama obrazovanosti adresata i prama predmetu, o kojemu tko piše. Ne smije biti u svjema pismima jednak ton. Djetetu se piše drugojačije nego kojemu starcu, drukčije trgovcu nego kojemu učenjaku. Pisma prijateljima neka budu srdačna, neka odišu pouzdanjem; poglavarima čedna, neka ih provejava počitanje. Podložnicima valja pisati ljubazno i dobrostivo, napose im valja priznati zasluge, spremu i pohvaliti, što je hvale vrijedno, a poslije može poglavar prekoriti, što je ukora vrijedno. Ako je sadržaj pisma žalostan, govor neka bude ozbiljan; ako je šaljiv, neka bude veseo. Poslovni listovi neka budu stvarni, jasni i kratki.

e) Jezik neka bude, koliko možemo, čist, pravilan, prost od gramatičkih, a osobito ortografskih pogrješaka. Takve pogrješke neugodno se doimlju; pokazuju, da nam manjka ili solidno znanje ili štovanje prama onomu, kome smo upravili pismo. Valja stoga nastojati, da pišemo pravilno i da napisano pismo pročitamo ponovno. Tko mora pisati mnogo pisama, dobro je, da imade postojano pri ruci dobar „Rječnik“, da u potrebi pogleda, kako se koja riječ piše i što znamenuje.

8. Vrijedno je pobliže napomenuti nešto i o različitim dijelovima:

a) Datum. Na svakom pismu treba da je datum, koji sadržava: ime mjesta, odakle tko piše, dan mjesec i

godinu; n. pr. u Zagrebu, 2. ožujka 1914.; dan i godina ispisuje se uvijek brojkama.

b) Nagovor. On je raznolik prama osobi, kojoj pišemo. Glasi:

Papi: Sveti Oče! Très Saint Père;

Kralju: Vaše Veličanstvo, Premilostivi Kralju i Vladaru! Sire;

Nadvojvodi: Prejasni Gospodine Nadvojvodo! Premilostivi Nadvojvodo i Gospodine! Altesse Royale;

Nasljednom nadvojvodi: Prejasni nasljedni Nadvojvodo, milostivi Gospodine! Monseigneur!

Kraljeviću: Prejasni Kraljeviću, premilostivi Kneže i Gospodine! Monseigneur!

Biskupu: Prečasni Gospodine biskupe, Premilostivi Gospodine!

Kardinalu: Uzoriti Gospodine!

Ministru: Preuzvišeni Gospodine!

Grofu: Premilostivi Grofe i Gospodine!

Barunu, vitezu, jednostavnom plemiću: Visokorogjeni Gospodine barune! Visoko rogjeni gospodine!

Prelatu ili crkvenom dostojanstveniku: Prečasni, visokocijenjeni Gospodine!

Svećeniku: Velečasni Gospodine!

Redovnici: Časna sestro!

Nastojnici samostana: Časna majko! Ma Rèvèrende Mère, ili: Madame la Supérieure, ili samo: Madame!

Gospodinu bez osobite odlike: Velecijenjeni gospodine! Monsieur.

Gospogji: Velecijenjena gospogjo! Madame!

Prijatelju: Dragi prijatelju!

Rogjacima: „Premili“, „Predragi“ ili: „Predobri roditelji!“

c) Kontekst, sadržaj:

α) Neki tvrde, da se list ne smije početi sa „ja“, jer to traži čednost. Ipak se to ne može zabraniti općenito. Dostaje, da osobnu zamjenicu „ja“ ne upotrebljavamo prečesto.

β) U pismima osobama visokog položaja valja ovdje ondje ponoviti titulaturu. Ali, ona je često drugojačija od one u nagovoru. Tako u listovima na Papu glasi: „Vaša Svetosti“; u listu na kralja: „Vaše Veličanstvo“; na nadvojvodu: „Vaša kraljevska Visosti“; na kraljevića: „Vaša kneževska milosti“; na biskupa: „Vaša biskupska milosti, Votre Grandeur“, na svećenika: „Vaša Velečasnost“. A bit će dobro, ako se uzme pokazna zamjenica „isti“ i t. d. Na pr. kod najviših osoba: „Visokoista, Preuzvišenoista, Presvijetloista.

γ) Sve riječi u pismu moraju se potpuno ispisati; samo riječi: „gospodin“, monsieur; „gospogja“, madame; „gospogjica“, mademoiselle, mogu se skratiti, ako se govori o stranim osobama, a nipošto, govorimo li o adresatu ili njegovim rogjacima. Godine i velike svote pišu se brojkama, maleni brojevi, izuzevši datume, slovkama.

δ) Završetak. Završujući pismo ravnajmo se kao i u nagovoru prema činu (rangu) onoga, komu pišemo. Pisma na Papu mogu se završiti ovako:

U najdubljem počitanju ostaje
Svetosti Vaše
najodaniji, najposlušniji sin;

na kralja: U najdubljem počitanju ostaje
Vašega kraljevskoga Veličanstva
najodaniji sluga;

na nadvojvodu: U najdubljem počitanju ostaje
Vaše kraljevske Visosti
najodaniji sluga;

na kraljevića: U najdubljem počitanju ostaje
Vaše kraljevske jasnosti
najodaniji sluga;

na biskupa: U najdubljem počitanju ostaje
Vaše biskupske milosti
najposlušniji sluga (sin);

na svećenika: Časti se ostati s veleštovanjem
Vaše velečasnosti
odani sluga;

na kojega gospodina: Časti se ostati s veleštovanjem
Vašega blagorogja
odani sluga;

ili: Bilježi se s počitanjem
Vašega blagorogja
odani sluga.

U francuskom se zaključuju pisma raznoliko, kao: Daignez agréer, Monsieur, l'assurance de mon plus profond respect.

J' ai l' honneur d' etre avec le plus profond respect etc. Permettez-moi de déposer à vos pieds, ili: de vous présenter, ili: de vous offrir etc.

Je vous prie d' agréer etc., ili: Agréez ili: Recevez etc. Je vous offre, ili: Je vous présente etc.

Kod tih zaključaka valja spomenuti: Agréez odaje veće počitanje nego recevez; je vous prie d' agréer još je bolje. Imperativnu formu ne može podložnik dobro upotrijebiti prema poglavaru.

Nadalje je razlika izmegju: assurance, expression, hommage. Hommage je najviše; assurance najmanje. Zatim se upotrebljavaju izrazi: respect za gospogje, poglavare i roditelje, affection za prijatelje i rogjake; dévouement za ljude, kojima iskazujemo kaku uslugu, estime za one, koji su od nas viši; consideration za svakog štovanog, ali nama nepoznatog čovjeka. Respect može biti: jednostavno respect, onda profond, très profond i les plus profond respect. Affection ili što isto znači, amitié, tendresse, ili attachement, izdižu jače pridjevi vif, cordial, inaltérable. Dévouement može biti entier, parfait, le plus parfait, ili pače respectueux, affectueux; estime: haute, parfaite, sincère; consideration: haute, parfaite, distinguée, haute et respectueuse; sve to prema odnosu pisca prama adresatu.

ε) Potpis. Svaki pristojan list imade potpis. Anonimne listove pišu ljudi, koji se boje svijetla, te zaslužuju, da ih nepročitane spalimo. Ime samo mora se napisati jasno, da ga može pročitati svatko.

9. Za listovni materijal valja pamtiti ovo:

a) Ne smije se uzeti običan pisaći papir — to ne bi bilo pristojno — već poseban listovni papir. Neka bude gladak, bijel, ne šaren, dakle ne crvenkast, ljubičast, plav ili žut, može biti crtan ili necrtan, kako tko želi. Neki kažu, da je pristojniji necrtan. Ako nije crtan, valja se pišući služiti kaži-pisom (transparentom); nipošto ga ne smijemo crtati olovkom.

b) Papir neka bude čist, još neupotrebljen, ne ispisan drugim stvarima, ne zgnječen, razderan. Uredan papir ugodno se doimlje.

c) Dobar ton iziskuje za svako pismo dvostruk list, makar pišemo samo malo riječi. U trgovini i poslu dopušteno je, dapače je pravilo, da se upotrebljava pojedini list.

d) Običan je format za pisma oktav; elegantan svijet uzima često manji u šesnaestini; u četvrtini se pristoji pisati listove odličnim osobama; a u folio za podneske kralju, kraljeviću, ministru, biskupu i t. d.

Za manje vijesti megju prijateljima i drugovima u službi, za usluge, što ih zamjenito jedan od drugoga traži ili čini, za pozive i slično, upotrebljavaju često bijele karte od tvrdog papira. Ako su prilično velikog formata, to se u sredini savine, i piše samo na obje unutarnje strane. Prednost je karti u tom, što se potrebe mogu navesti jednostavno, bez okolišanja, izostavivši dulje uvodne i zaključne rečenice. Tu se čovjek kreće slobodnije i neprisiljenije, nego to smijemo u pravom pismu.

e) Crnilo treba da je crno, ne plavo, crveno ili zeleno. Listovi se moraju sami od sebe posušiti ili ih posušimo bugačicom. Nipošto ne smije na njima biti tragova od pijeska, još manje od pepela ili burmuta.

10. Za spoljašnju opremu pisma vrijedi ovo:

a) Obično se ostavi rub i tom tim širi, što je odličnija osoba, kojoj pišemo. U formatu osmine, u kojem se obično pišu pisma, iščezne gotovo posve rub, kod folio ostaje gotovo polovica bijela. Rub se ne smije označiti

tako, da se papir savine ili da se povuče crta olovkom, nego jedino kažipisom.

b) Listovi neka budu napisani čitljivo i što ljepše. Lijepi potezi pisma preporučuju, ružni, da se jedva raspoznavaju, odbijaju i čine, da se primalac ne će toliko mučiti, da ih pročita. Ubrzo i nemarno nabacano pismo, znak je, da malo cijenimo osobu, kojoj upravljamo pismo. Pisma isto tako moraju biti čista, bez ljaga od crnila, masti i ulja, ispravaka i t. d. Napose pisma odličnicima ne smiju imati tragova, da smo ih popravljali. U njima ne smije nijedna riječ biti precrtana. Treba li što popraviti, to valja prepisati čitav list, bio i kako dug. Samo u pouzdanim pismima najbližim prijateljima možemo katkad u toj strogosti popustiti i popraviti nužno.

c) Obično se počinje pismo, da se odmah gore na prvoj strani desno napiše datum; po prilici tri prsta pod njim nagovor, i opet tri prsta dublje početak sadržaja. Na drugoj stranici počinje se pismo u sredini čisto ostavljena prostora izmegju datuma i nagovora na prvoj stranici.

U pismima prijateljskim možemo na drugoj stranici pisati odmah odozgo. Ako arak nije dosta, da sve saopćimo, to ostatak ne ćemo napisati na rub ili na mjesta, što su ostala prazna, niti unakrst preko pisanih redova. To jedino smijemo u pismima roditeljima, braći i prijateljima. U tom dogagjaju valja uzeti drugi arak i raditi kao s trećom i četvrtom stranicom prvog arka. Neki ostavljaju čitavu drugu stranicu praznu, ali time ipak ne očituju bolji ukus, i dobro je, ako se to ne čini.

d) Kadgod prelazimo na novi predmet, valja da prestanemo, t. j. počnimo s novim retkom, i to slično, kako je u štampanim knjigama. U početak retka ostavimo malen prostor, koji će opsezati od prilike dva ili tri slova.

e) Datum se stavlja, kako je već spomenuto, gore desno, ili na koncu lista lijevo, nešto niže od potpisa. U poslovnim listovima stavlja se bolje naprijed prama vršku, u listovima odličnicima zgodnije je dolje, u prijateljskim listovima gore ili dolje po volji. U pismima višim osobama, piše se katkad na mjestu za datum gore adresa, n. pr.:

Njegovoj Preuzvišenosti
Gospodinu ministru N.
Beč.

U molbenicama i u upravnim listovima najshodnije se stavlja ta adresa na prvoj stranici dolje na rubu.

f) Potpis ne smije sačinjavati prvi redak koje stranice. Ako ga ne možemo staviti zgodno na ispisanoj stranici, to razdijelimo sadržinu tako, te na slijedećoj stranici bude bar nekoliko redaka pred potpisom.

11. Danas se šalju pisma u kouvertama razne veličine i oblika. Podulja slože se u osmini dva ili tri puta po širini, prama veličini omota; za četverouglaste manje kouverte jedamput po širini i onda po duljini, za četverouglaste veće samo jednom po širini.

12. Kouverte su obično gumirane i zatvoraju se tako, da se ovlaže gumirana mjesta. Ako su pisma za vrlo visoke ličnosti, dolikuje, da ih zapečatimo crvenim pečatom i u nj utisnemo pečatnik. Na oblatku, što se više ne upotrebljava privatno, valja isto tako otisnuti pečatnik; biskup

i plemenitaši svoj vlastiti grb, ostali početna slova svog imena, znak (emblem) ili devizu (lozinku). Pečat treba da je naopako u pismima poglavarima, na stranu u pismima jednakima, a uspravan kod pisama podložnicima.

13. Kad umre koji član obitelji, upotrebljavaju rogjaci dopisujući, izuzevši pisma upravna i poslovna, listovni papir i kouverte s crnim rubovima, kao i pečat, odnosno oblatku iste boje, da izraze žalost i bol.

14. Na adresu treba vrlo paziti. Neka bude pregledna, čitljiva i lijepo pisana; ne smije biti nakažena različitim popreko načaranim riječima, lakoumno povučenim crtama, ili drugim nepotrebnim šarama. Nužne riječi valja napisati jasno i pravilno, svaku na svojem mjestu. Kod običnih pisama lijevo nešto nad srijedom kouverte napiše se nužna titulatura, n. pr. Velemožni Gospodin, u drugom redu: ime i prezime adresata; u trećem stalež i služba, u četvrtom, ako treba, stan s ulicom i kućnim brojem, u daljnom, mjesto, pošta. — N. pr.:

Štovanom gospodinu
Ivanu Breškomu,
gostioničaru,
Preradovićeva ulica 32.
Zagreb.

Velečasnom gospodinu
Nikoli Folnegoviću,
župniku,
Velika Gorica.

Presvijetlom i Prečasnom Gospodinu
gospodinu Dr. N. N.,
nadbiskupu,
Zagreb.

Njegovoj kraljevskoj Visosti
Nadvojvodi N. N.
u
.....

Njegovom Veličanstvu
kralju N. N.
u
.....

U dva potonja slučaja, ako se saopćuje što privatno ili tajne prilike neposredno vladaru, stavlja se dolje: „Na ruke Njegovog Veličanstva“.

Broj se stavlja obično, kako je to u ostalom i naravski, poslije imena ulice. Danas se po običaju engleskom stavlja sprijeda ili sprijeda i straga. Sva tri načina valjaju.

Neki pišu adresu, da mjesto odregjenja stave samo gore, ispod njega povuku drugu crtu, a onda namah ime adresata. Taj se način u prvi čas pričinja praktičan i stoga ga prihvatile neke trgovačke kuće, ali ne može da istisne stari, prije preporučeni način, koji je jednako praktičan, a uza to naravskiji, korektniji i pristojniji.

Lijevo dolje, posve kod ruba omota, može odašiljač navesti u kratko svoju adresu, da se list, ne prispije li s kojega razloga na odregjeno mjesto, povrati odmah natrag sastavljaču.

15. Listovna marka prilijepi se na strani adrese, desno gore u uglu kouverte i to uspravno, prema svome naravskom smjeru; ne dakle na obratnoj strani, moguće na mjestu, gdje se kouverta zatvara, ne nemarno, okrenuto ili krivo, ne dolje ili lijevo gore, niti na drugom kojem praznom mjestu. Time se udovoljuje ukusu, a pošti se olakoćuje žig.

Štovanom gospodinu

Josipu Brkiću,
posjedniku,

Jaska.

Odašiljač: Stjepan Brkić.

Može li se jednom biljegom udovoljiti, da bude pismo plaćeno, valja upotrijebiti samo jednu biljegu; ako ne, uzme se više njih, ali ipak što manji broj. Napose ne smijemo se poslužiti oduljim redom biljega (marki) manje vrijednosti s izlikom, da se obogati zbirka adresatova. To bi bilo neslano i djetinjasto, a uza to slab obzir prama činovnicima, kojima se oteščava time posao.

16 Pisma se u nas šalju po pošti ili glasnicima. Prvo je obično i ujedno najlakše i najudobnije, a drugo biva u osobitim slučajevima i u važnim zgodama. Redovno se za pismo plaća poštarina. Jedino, ako tko odgovara kome strancu, koji je u svojoj osobnoj stvari zatražio odgovor ili savjet, može poslati neplaćeno pismo. No, plemenit čovjek i u tom slučaju pokazat će se darežljiv i platiti poštarinu. Moramo li opet mi sami da od koga, koji nije s nama u bližem odnosu, tražimo odgovor, preporučuje se, da mu pošaljemo marku za odgovor. Marku onda na prvoj stranici lijevo gore na bijelom rubu prilijepimo s jednoga kraja.

* * *

To su dakle glavna pravila o lijepom vladanju. Valja ih pamtiti za čitavog života. Na njih treba vrlo paziti. Ona izriču poniznost i čednost; očituju ljubav k bližnjemu i samozataju, požrtvovnost i trapnju u praksi. Kako bi u društvu bio krasan život, kad bi se općenito vršila ta osnovna načela!

Nemojmo kazati: To su samo malenkosti; gjak, mladić ne smije se time baviti; njemu pred očima lebdi samo ono glavno.

„To su malenkosti!“ Dobro; ali te malenkosti u velike utječu na odgoju, izobrazbu značaja, na budući zvanični život, na poštovanje kod ljudi i t. d. Zar ne bismo bili ludi i kratkovidni, kad bismo uzroke, kojima su tako važne posljedice, držali za sićušne?

„To su malenkosti!“ A tko ne zna, da u duhovnim i svjetskim stvarima dragocjeno blago sakuplja onaj, koji se znade poslužiti malenkostima i da više ljudi propada s malenih, neznatnih, beskorisnih izdataka, na koje ljudi ne paze, nego rad velikih svota, što ih izdavaju za važne stvari?

„To su malenkosti!“ Dobro; onda nije teško da ih vršimo. Zašto se opiremo tako tvrdokorno tome, gdje

*

svatko uvidja i govori, a i mi sami osjećamo, kako je uglagjenost potrebna mladeži?

„To su malenkosti!“ Ako ih zanemarujemo, to svaki tren sablažnjavamo obitelj, ukućane, bližnje, koji nas gledaju i znadu. Nitko ne vjeruje, da je duh naobražen, srce krjeposno, ako je spoljašnje vladanje nemarno, neuredno. Kako bismo mogli i pomisliti, da ćemo bez razmišljanja moći da izdržimo velike žrtve, ako već malene izbjegavamo?

„To su malenkosti!“ O njima kaže učeni i pobožni biskup Fenelon: „One se svaki čas povraćaju, one nas neprestano dovode u borbu s našom plemenitosti, našom lijenosti, našim izjavama, našim taštim bićem, našom zlovoljnosti, i lome našu volju u svemu i na svaki način. Želimo li da u takovim stvarima ostanemo vjerni, onda narav nema kada ni da odahne; ona mora sa svim svojim zlim sklonostima uginuti“. Zar dakle može dušu išto više podupirati u njenoj borbi protiv strasti, nego ove malenkosti?

„To su malenkosti!“ Čestitu mladiću nije ništa maleno, što nalaže dužnost. On sve dužnosti vrši jednako gorljivo; ne, kao da ne bi razlikovao izmegju veliko i maleno, nego jednostavno od ljubavi k dužnosti, jer želi činiti sve, što mora, bilo to veliko ili maleno; jer je za njega ono, što se može Bogu svidjeti ili ne, svagda veliko. Želi da bude sličan dobru djetetu, koje ne će oca ni u malenom žalostiti, nego nastoji ispunjati njegove i najneznatnije želje.

To neka bude naše uvjerenje! Biti uljudan — neka nam ne bude malenkost, već nešto veliko i važno. Dašto,

nauka je više, jer ona oruža duh znanjem i umijenjem, što podaje žiću višu posvetu i uzviše niji pravac; krjepost je vrednija, jer resi dušu pravom ljepotom i uzdiže ju put nebesa do sličnosti k Bogu; izobrazba značaja je važnija, jer po njoj postajemo muževi, da se čvrsto upiremo o svoje noge i ulijeva nam odvažnost u burnim danima; ipak uljudnost daje toj unutarnjoj spremi njen izričaj, njen ures, njen relief, njeno usavršenje. Ne smijemo je zanemariti. Stoga smjelo na djelo! Upamtimo pomenute savjete, provodimo ih dan u dan! Naučimo se, makar s mukom i samozatajom, s borbom i prijegorom na red i čištoću, na dostojno držanje i fine manire; budimo slobodni i čedni, požrtvovni i velikodušni, obzirni i uslužni, svuda, gdje se god pojavimo, bilo u zavodu, u školi, kod kuće i u crkvi, javno i u užem krugu porodičnom i naša odgoja bit će onda potpuna. Crkvi, kojoj služimo, bit ćemo utjeha, zavodu, koji nas uzgojio, čast, svojim roditeljima radost, kršćanskoj mladeži ures, i kročit ćemo onda sigurno u susret budućnosti, punoj nade.

Sadržaj:

	Strana
Uvod	1.
I. Što je uljudnost?	5.
II. Što nas potiče, da budemo uljudni?	15.
III. Koja sredstva moramo upotrebljavati, da budemo udvorni?	21.
Glava prva. Čistoća	26.
Glava druga. Odijelo	33.
Glava treća. Držanje	49.
Glava četvrta. Kako se pozdravlja	58.
Glava peta. Posjeti	74.
Glava šesta. Zabava	93.
Glava sedma. Kod stola	115.
Glava osma. Vladanje u crkvi	132.
Glava deveta. Vladanje u obitelji	139.
Glava deseta. Vladanje u školi	143.
Glava jedanaesta. Vladanje u zajednici	152.
Glava dvanaesta. Vladanje u igri	155.
Glava trinaesta. Vladanje na putovanju	159.
Glava četrnaesta. Vladanje u gostima	163.
Glava petnaesta. Listovi	